

De prioriteiten van Essen inzake tewerkstelling

**F. Bossier, I. Lebrun,
S. Mertens, C. Streef,
P. Van Brusselen**

Januari 1998

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau is een instelling van openbaar nut.

Het FPB voert beleidsrelevant onderzoek uit op het economische, sociaal-economische en leefmilieuterrein

Hiertoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, onderzoekt het aanneembare toekomstscenario's, identificeert het alternatieven, beoordeelt het de gevolgen van beleidsbeslissingen en formuleert het voorstellen.

Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de Regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van haar werkzaamheden. De resultaten van haar onderzoek worden ter kennis gebracht van de gemeenschap en dragen zo bij tot het democratische debat.

URL

<http://www.plan.be>

Publicaties

Terugkerende publicaties:

De economische vooruitzichten
De economische begroting
De "Short Term Update"

Planning Papers (de laatste nummers)

Het doel van de "Planning Papers" is de analyse- en onderzoekswerkzaamheden van het Federaal Planbureau te verspreiden.

- 80. *Veertig jaar evolutie van arbeidsduur in België - Quarante années d'évolution de la durée du travail en Belgique*
K. Hendrickx, L. Masure, S. Schüttringer - September 1997
- 81. *Le vieillissement démographique - De l'analyse des évolutions de population au risque de conclusions hâtives*
M. Lambrechts - November 1997
- 82. *De pensioenhervorming - Een nieuwe generatie en een nieuw contract*
M. - J. Festjens - November 1997
- 83. *Perspectives financières de la Sécurité sociale à l'horizon 2050*
N. Fasquelle, S. Weemaes - November 1997

Working Papers (de laatste nummers)

- 3/97 *Specification and estimation of an allocation system for private consumption in Europe*
I. Bracke, E. Meyermans, Working Paper 3/97 Oktober 1997
- 4/97 *La proposition Rocard de réduction du temps de travail: une évaluation micro-macro*
T. Bréchet, I. Lebrun, Working Paper 4/97 November 1997

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.
Drukwerk: Ministerie van Economische Zaken.

Inhoudstafel

I	Algemene inleiding	1
II	De maatregelen inzake loonmatiging	3
A.	De gesimuleerde scenario's	3
	1. Binding van het reële loon aan de productiviteit	3
	2. Bevriezing van het reële loon	4
B.	Resultaten van het gezamenlijk beleid tot binding van het reële loon aan de productiviteit	5
C.	Resultaten van een gezamenlijk beleid inzake bevriezing van het reële loon	10
III	De maatregelen inzake de vermindering van de werkgeversbijdragen aan de Sociale Zekerheid	13
A.	Het kader en de methodologische aspecten	13
	1. Context	13
	2. Definitie van de categorieën	15
	3. Modelmatige verwerking van de vermindering van de indirecte loonkosten	16
B.	De gebruikte scenario's	17
	1. Scenario 1 - Algemene vermindering van de wb	17
	2. Scenario 2 - Vermindering van de wb voor de "lage lonen"	18
C.	Resultaten van de simulaties	20
	1. Resultaten van het beleid tot algemene vermindering van de bijdragen	20
	2. Resultaten van de maatregelen inzake een op de lage lonen gerichte vermindering van de bijdragen	22
IV	De maatregelen inzake arbeidsduurvermindering	25
A.	Methodologische aspecten	25
	1. De verwachte weerslag van een arbeidsduurvermindering op de werkgelegenheid	25
	2. Methodologie voor de simulatie van een arbeidsduurvermindering	28

B.	De gebruikte scenario's	30
	1. Algemene en uniforme arbeidsduurvermindering	30
	2. vermindering-reorganisatie van de arbeidstijd	31
C.	Gedetailleerde resultaten van de simulaties	33
	1. Resultaten van de maatregelen inzake een algemene en uniforme arbeidsduurvermindering	33
	2. Resultaten van de maatregelen inzake vermindering-reorganisatie van de arbeidstijd	38
V	Het beleid ter bevordering van de buurtdiensten	43
A.	Het concept "buurtdienst"	43
B.	De ontwikkeling van de buurtdiensten	44
	1. Waarom de buurtdiensten uitbouwen ?	44
	2. Obstakels i.v.m. de uitbouw van buurtdiensten	44
	3. Welke soort van maatregel ?	45
C.	Hypothesen en gesimuleerde scenario's	45
	1. Hypothesen inzake het simuleren van een subsidie voor het verbruik van buurtdiensten	45
	2. De gesimuleerde scenario's	47
D.	Gedetailleerde resultaten van de simulaties	50
	1. Resultaten van het maximalistisch scenario	50
	2. Resultaten van het minimalistisch scenario	53
	3. Resultaten van het tussenscenario	57
VI	De werkgelegenheid en de milieusector	61
A.	Identificatie van de milieusector	61
	1. Begripsomschrijving	61
	2. Mechanismen inzake jobcreatie in de milieu-industrie en observaties	62
B.	Netto impact van milieumaatregelen op de werkgelegenheid	68
	1. Inleiding	68
	2. Voorstelling van de groene industrie en haar evolutie ten opzichte van de hermes-sectoren	69
	3. Impact op de werkgelegenheid van de verspreiding van betere technologieën gekoppeld aan verschillende vormen van energiebelasting	72
VII	Besluit	81

Algemene inleiding

In haar Witboek van 1993¹ omtrent de groei, de concurrentiekracht en de werkgelegenheid onderstreept de Europese Commissie de noodzaak om op Europees vlak maatregelen ten gunste van de werkgelegenheid te treffen. In het verlengde daarvan heeft de Europese Raad van december 1994 in Essen de volgende vijf prioriteiten inzake werkgelegenheid² afgelijnd:

1. betere werkgelegenheidsvooruitzichten voor de werknemers door de bevordering van de investeringen in beroepsopleiding;
2. verhoging van de werkgelegenheidsintensiteit van de groei;
3. verlaging van de indirecte loonkosten;
4. grotere doeltreffendheid van het arbeidsmarktbeleid;
5. versterking van de maatregelen ten gunste van de sterk door de werkloosheid getroffen groepen.

Voorliggend document is een synthese van een door de DG V van de Europese Commissie gefinancierde studie omtrent een evaluatie van de weerslag van de toepassing van maatregelen, die passen in de prioriteiten van Essen, op de macro-economische grootheden en op de werkgelegenheid. Het instrument dat hiervoor gebruikt is, is HERMES-Link³, een geheel van macrosectorale econometrische modellen, verbonden door modules inzake bilaterale handelsstromen. Het systeem bestaat uit zes nationale HERMES-modellen voor Duitsland, België, Frankrijk, Italië, Nederland en Groot-Brittannië en twee niet-sectorale modellen voor de Verenigde Staten en Japan.

Dit instrument werd voornamelijk ontwikkeld voor de kwantitatieve analyse van inkomens- en belastingmaatregelen - met name i.v.m. energie - zowel op nationaal als op internationaal vlak. Het was dus bijzonder geschikt om de maatregelen inzake de verhoging van de werkgelegenheidsintensiteit van de groei (2de prioriteit) en de verlaging van de indirecte loonkosten (3de prioriteit) nader te bestuderen.

-
1. Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Croissance, Compétitivité, Emploi, Les défis et pistes pour entrer dans le 21ème siècle*, december 1993.
 2. Europese Raad, *Conclusions de la Présidence*, Essen, december 1994. Wij wijzen erop dat de prioriteiten van Essen momenteel de status van aanbevelingen verworven hebben.
 3. Europese Commissie, *Harmonised Econometric Research for Modelling Economic Systems*, North Holland, 1993.

Voor sommige andere domeinen, echter, zoals structurele wijzigingen of wijzigingen in de voorkeuren van de agenten, kan de boodschap niet anders dan beperkter zijn. Zo konden met dit systeem bepaalde problemen inzake het bestaan van verschillende gedragingen op het vlak van arbeidsaanbod en -vraag (het arbeidsaanbod in het model is homogeen) en van endogene groeimechanismen (het verband tussen de opleiding van de arbeidskrachten en de economische groei is niet geformaliseerd) onmogelijk worden behandeld. Bijgevolg kon de macro-economische weerslag van maatregelen, die kaderen in de eerste prioriteit van Essen (ondersteuning van de werkgelegenheid door te investeren in beroepsopleiding), in deze studie niet worden beoordeeld. Zo ook viel de evaluatie van de weerslag van maatregelen, die kwalitatieve veranderingen behelzen (doeltreffendheid van de maatregelen - 4de prioriteit) of die op verschillende soorten werklozen gericht zijn (5de prioriteit), buiten het onderzoeksveld van het gebruikte model.

De studie heeft dus betrekking op de 2de en 3de prioriteit en beslaat drie landen van de Europese Unie, nl. Duitsland¹, Frankrijk en België. De Planning Paper behandelt, in afzonderlijke hoofdstukken, de vijf volgende thema's:

1. de maatregelen inzake loonmatiging (2de prioriteit);
2. de maatregelen inzake de vermindering van de werkgeversbijdragen (3de prioriteit);
3. de maatregelen inzake vermindering (-reorganisatie) van de arbeidstijd (2de prioriteit);
4. de maatregelen ter bevordering van de ontwikkeling van nieuwe tewerkstellingsmogelijkheden (2de prioriteit);
5. de maatregelen inzake de milieugebonden werkgelegenheid (2de prioriteit).

In het laatste hoofdstuk geven wij, tot besluit, de voornaamste elementen die uit de analyse in de vorige hoofdstukken naar voor komen.

1. De Duitse economie wordt binnen het voor deze studie gebruikte modelsysteem vertegenwoordigd door een model van de West-Duitse economie, zonder de 'Länder' van het vroegere Oost-Duitsland.

De maatregelen inzake loonmatiging

A. De gesimuleerde scenario's

Er werden twee maatregelen inzake loonbeleid gesimuleerd op basis van een voor de periode 1996-2005 opgesteld basisscenario, waarin geen enkele specifieke loonmatigingsmaatregel werd opgenomen. De maatregelen worden toegepast over de periode 1996-2000; na 2000 wordt de loonvorming opnieuw bepaald door het spel van de vergelijkingen van het model, vrij van elke beperking. De simulatie van de maatregelen gebeurde gezamenlijk en gelijktijdig in de drie bestudeerde Europese landen, nl. Duitsland, Frankrijk en België. Het weze opgemerkt dat de vijf overige in het model opgenomen landen, die het beschouwde beleid niet volgen, toch reageren op de macro-economische wijzigingen, die door de toepassing van het gezamenlijke beleid werden teweeggebracht.

Er werden dus twee loonmaatregelen toegepast:

- een maatregel waarbij rekening werd gehouden met de toename van de arbeidsproductiviteit (zie 1 hierna);
- een maatregel waarbij het reële loon werd bevroren (zie 2 hierna).

1. Binding van het reële loon aan de productiviteit

De in de modellen gebruikte maatregel beperkt *ex ante*¹ de gemiddelde jaarlijkse stijging van het reële loon van alle marktsectoren, over de periode 1996-2000, tot de gemiddelde jaarlijkse stijging van de arbeidsproductiviteit in die sectoren, minus één percentpunt. De omvang van de *ex ante* in de drie beschouwde landen ingevoerde maatregelen hangt af van de loon- en productiviteitsontwikkeling in de respectieve basisscenario's. In elk van de drie landen zien wij dat de stijging van het reële brutoloon per hoofd spontaan lager is dan de toename van de productiviteit, maar toch de hier voorgestelde norm overtreft. Hieruit volgt dat, naargelang het land, de toegepaste maatregel *ex ante* een jaarlijkse daling van het reële loon met 0,7 tot 0,8 percent t.o.v. het basisscenario teweegbrengt, zoals trouwens blijkt uit tabel 1.

1. Dit betekent dat het gaat om een toestand die bestond vooraleer er rekening werd gehouden met de indirecte of geïnduceerde effecten van de oorspronkelijke maatregel. Men spreekt van een *ex post* toestand, wanneer het daarentegen gaat om een toestand die bestond nadat er rekening werd gehouden met de indirecte of geïnduceerde effecten als gevolg van de simulatie van het gehele model.

TABEL 1 - Verschillen productiviteit-lonen en loonmatiging *ex ante*
(verschil in percent t.o.v. het basisscenario)

	Gemiddeld verschil productiviteit - loon ^a	Vermindering van reëel loon <i>ex ante</i> in 1996	Vermindering van reëel loon <i>ex ante</i> in 2000
Duitsland	0,3	- 0,7	- 3,3
Frankrijk	0,2	- 0,8	- 4,2
België	0,3	- 0,7	- 3,4

a. Verschil tussen de jaarlijkse gemiddelde groeivoet van de arbeidsproductiviteit per hoofd en van het reële brutoloon per hoofd in het basisscenario over de periode 1996-2000.

Daar de maatregel cumulatief is, bereikt de vermindering *ex ante* van het reële loon in 2000 een percentage dat, naargelang van het land, schommelt tussen 3,3 percent en 4,2 percent. Wij wijzen er echter op dat de resultaten *ex post* hiervan nogal zullen afwijken omwille van het spontane gedrag bij de loonvorming eigen aan elk land.

De niet-marktdiensten, tenslotte, worden niet rechtstreeks door de gesimuleerde loonmatigingsmaatregelen getroffen. Het bezuinigingsbeleid, dat de jongste jaren gevoerd werd met het oog op de verwezenlijking van de eenheidsmunt, heeft er de regeringen van EU-landen immers toe aangezet de loonstijgingen in de overheidssector te beperken. Derhalve omvatten de basisscenario's van het HERMES-model reeds loonmatigingsmaatregelen, hetgeen de invoering van bijkomende maatregelen overbodig maakt.

Stellen wij tot slot dat de door ons bepaalde loonmatiging een vermindering van de reële loonvoet t.o.v. een basisscenario oplegt. Zij moet dus niet beschouwd worden als een maatregel ter vermindering van de lonen in de projectie, maar wel als een maatregel, die erop gericht is hun groei af te remmen.

2. Bevriezing van het reële loon

Het tweede loonmatigingsbeleid bestaat uit een bevriezing van het reële loon per hoofd. In dit geval verbiedt de maatregel *ex post* elke stijging van het reële loon van 1996 tot 2000, afgezien van een wage-drift, die voor alle landen op 0,5 percent per jaar vastgelegd werd. Tabel 2 hierna geeft een raming van de weerslag op het reële loon van de toepassing van dit loonbevriezingsprincipe. Een dergelijke maatregel heeft vanzelfsprekend een grotere negatieve weerslag op de lonen dan in het vorige geval: tegen 2000 schommelt de door de maatregel teweeggebrachte daling van het reële loon in het totaal tussen 6,2 percent en 6,8 percent (t.o.v. 4,2 percent maximaal bij de eerste maatregel). Net als in het vorige geval werd de maatregel alleen voor de marktsectoren gesimuleerd.

TABEL 2 - Reëel brutoloon per hoofd
(verschil in percent t.o.v. het basisscenario)

	Reële lonen in 1996	Reële lonen in 2000
Duitsland	- 1,2	- 6,2
Frankrijk	- 1,0	- 6,6
België	- 1,7	- 6,8

B. Resultaten van het gezamenlijk beleid tot binding van het reële loon aan de productiviteit

Algemeen gezien tonen de simulatieresultaten dat de loonmatiging, in elk van de drie landen die de maatregel toepassen, al snel uitmondt in een daling van het reële beschikbare inkomen van de gezinnen en dus van het particulier verbruik in volume. Die daling van het particulier verbruik is zeer uitgesproken in het Franse model, terwijl de werkgelegenheid slechts zeer langzaam op de loonmatiging reageert. Door de vermindering van het gezinsverbruik gaat de groei van de binnenlandse vraag dus vertragen. Tegelijkertijd kan, door de vermindering van de binnenlandse kosten, die voortvloeit uit de simulatie van die loonmatiging in Duitsland, Frankrijk en België, de uitvoer van goederen en diensten van die drie landen naar derde landen gestimuleerd worden. De ontwikkeling van de uitvoer van elk van die landen wordt echter beperkt door de gelijktijdige daling van de binnenlandse vraag (en dus van de vraag naar invoer) in de twee andere landen, die de maatregel toepassen. De groei van de uitvoer wordt eveneens beknot door de groeiende marktaandeelen van elk van de drie bestudeerde landen op hun eigen grondgebied, dit als gevolg van de lagere productiekosten. De dalende binnenlandse vraag in de modellen van de drie beschouwde landen, tenslotte, komt eveneens tot uiting in een vermindering van de activiteit (en dus van de uitvoermarkten) bij hun verschillende handelspartners.

Het Duitse model vormt echter een uitzondering op het vlak van het uitvoerge drag. De gedaalde werkloosheid in dit model leidt immers tot een stijging van het nominale loon. Hierdoor dalen de Duitse uitvoerprijzen minder dan de uitvoerprijzen in de Franse en Belgische modellen. Dit verlies aan prijzencompetitiviteit leidt voor Duitsland tot een daling van de uitvoer in volume over de periode 1996-2000.

Alles samen tonen de modellen dat de BBP's bijna niet door de bestudeerde maatregelen getroffen worden. Maar die schijnbare neutraliteit van de loonmatiging t.o.v. de activiteit verbergt niet te verwaarlozen verschuivingen in de samenstelling van de binnenlandse producten. Uit de modellen blijkt immers dat een dergelijke maatregel in het voordeel van de uitvoer en in het nadeel van de binnenlandse vraag zou spelen (met, als logisch gevolg, een over het algemeen verhoogde activiteit voor de uitvoersectoren en een afgeremde activiteit voor de binnenlandse sectoren). Let wel, het Belgische BBP lijkt meer baat te hebben bij de maatregel dan het BBP van beide overige landen, als gevolg van het feit dat België een kleine open economie bezit.

Uit de modellen komt naar voor dat, op het einde van de periode van loonmatiging, de lonen een inhaalbeweging zouden maken. De regelmatige daling van het werkloosheidspercentage oefent immers een opwaartse druk op het reële loon uit. Door die inhaalbeweging van het reële loon zou de arbeidscreatie in het Duitse model afgeremd worden. In het Franse model zou de werkgelegenheid blijven toenemen als gevolg van de grote inertie van de vraag naar arbeid. In het Belgische model wordt de stijging van het reële loon beperkt door de strakke binding van het loon aan de arbeidsproductiviteit, waardoor verlies aan arbeidsplaatsen vermeden wordt.

Bovendien gaan, in de modellen van de drie beschouwde landen, het werkelijke beschikbare inkomen van de gezinnen en bijgevolg het particulier verbruik toenemen als gevolg van de geleidelijke stijging van het reële loon. Die trend van een aanzwengelende binnenlandse vraag komt dan ten goede aan de handelspartners van Duitsland, Frankrijk en België. Het geleidelijke wegvallen van de recessieve weerslag op de derde landen maakt dat het dynamisme in de drie landen, die de loonmatigingsmaatregelen toepassen, zich herstelt, waardoor zij nieuwe buitenlandse afzetmarkten krijgen.

TABEL 3 - Voornaamste macro-economische resultaten
(verschil in percent t.o.v. het basisscenario)

	1996			2000			2005		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
BBP in volume	-0,02	-0,03	0,01	-0,09	-0,11	0,34	-0,04	0,04	0,33
Particulier verbruik in volume	-0,04	-0,12	-0,06	-0,32	-0,81	-0,56	-0,30	-0,73	-0,69
Bedrijfsinvesteringen in volume	-0,03	-0,08	0,01	-0,10	-0,46	0,68	0,17	-0,24	1,03
Uitvoer in volume	-0,03	0,00	-0,02	-0,08	0,11	0,01	0,09	0,42	0,32
Invoer in volume	-0,07	-0,20	-0,10	-0,45	-1,06	-0,74	-0,23	-0,73	-0,25
Consumptieprijzen	-0,11	-0,20	-0,13	-0,93	-1,21	-1,05	-0,68	-0,49	-0,65
Invoerprijzen	-0,02	-0,06	-0,05	-0,24	-0,36	-0,44	-0,08	-0,07	-0,23
Uitvoerprijzen	-0,08	-0,22	-0,10	-0,59	-1,44	-0,74	-0,32	-0,68	-0,50
Reëel brutoloon per hoofd (marktsector)	-0,56	-0,77	-0,72	-2,33	-4,05	-3,58	-0,65	-3,20	-2,05
Werkelijk beschikbaar inkomen	-0,12	-0,34	-0,19	-0,45	-1,32	-0,93	-0,18	-0,77	-0,69
Bruto bedrijfswinsten (in percent van het BBP)	0,47	0,88	1,41	1,52	4,73	6,95	0,22	3,58	3,90
Totale werkgelegenheid									
in percent	0,07	-0,01	0,07	0,63	0,04	0,55	0,49	0,34	0,59
in duizendtallen	20,4	-1,1	2,6	179,4	10,0	20,8	143,7	79,0	23,1
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^a (in percent van het BBP)	-0,08	-0,21	-0,13	-0,20	-1,22	-0,71	0,10	-0,78	-0,53
Saldo lopende rekening ^a (in percent van het BBP)	-0,01	0,00	0,01	-0,04	-0,01	0,30	0,01	0,15	0,25

a. Verschil in percentpunten t.o.v. het basisscenario.

Op het einde van de periode leidt het gesimuleerd beleid in de drie landen tot de creatie van een aanzienlijk aantal arbeidsplaatsen. In het Duitse model bereikt het aantal nieuwe arbeidsplaatsen 144 000, in het Franse model, 79 000 en voor België, 23 000, ofwel 246 000 bijkomende arbeidsplaatsen tegen 2005. In het Duitse model zien wij vanaf 2001 een zekere vertraging in de creatie van arbeidsplaatsen (als gevolg van de stijging van het reële loon per hoofd), terwijl zij, in het Franse model (land waarvoor de substitutie met een tamelijke belangrijke vertraging optreedt), regelmatig blijft toenemen en in België pas na 2002 een maximum bereikt.

De door de modellen gegenereerde *netto jobcreatie* vloeit voornamelijk voort uit drie mechanismen:

het *substitutie-effect* tussen de productiefactoren arbeid en kapitaal, als gevolg van de relatieve daling van de arbeidskosten;

het *prijzen-competitiviteitseffect*, dat tot uiting komt in een toename van de werkgelegenheid, volgend op een hogere economische activiteit als gevolg van een betere prijzen-competitiviteit, zowel op de buitenlandse als op de binnenlandse markten, dank zij de lagere arbeidskosten;

het *inkomenseffect*, dat blijkt uit een daling van de werkgelegenheid, volgend op een lagere economische activiteit als gevolg van de loonmatiging.

Via de verdeling van de netto arbeidscreatie in de verschillende modellen over de werkgelegenheid, ontstaan als gevolg van het substitutie-effect, van het prijzen-competitiviteitseffect en van het inkomenseffect, kunnen wij vaststellen dat die substitutie van productiefactoren van doorslaggevend belang is voor de resultaten van de gesimuleerde beleidslijnen.

In 2005, einde van de simulatieperiode, is het substitutie-effect verantwoordelijk voor 229 000 nieuwe arbeidsplaatsen in Duitsland, 69 000 in Frankrijk en 19 000 in België. Het prijzen-competitiviteitseffect daarentegen staat slechts voor 10 000 nieuwe banen in Duitsland, 54 000 in Frankrijk en 15 000 in België. Bovendien tonen de simulaties dat het ten gunste van de werkgelegenheid gevoerde loonmatigingsbeleid een recessief inkomenseffect veroorzaakt, wat leidt tot een verlies aan arbeidsplaatsen dat voor Duitsland op 95 000, voor Frankrijk op 44 000 en voor België op 11 000 eenheden geraamd wordt. In het totaal bedraagt het netto aantal nieuwe arbeidsplaatsen op het einde van de periode 144 000 eenheden voor Duitsland, 79 000 voor Frankrijk en 23 000 voor België.

TABEL 4 - Verdeling van de weerslag van de loonmatiging op de werkgelegenheid in 2005
(verschil in duizendtallen t.o.v. het basisscenario)

	Netto weerslag	Substitutie-effect	Competitiviteits-effect	Inkomenseffect
Duitsland	144	229	10	- 95
Frankrijk	79	69	54	- 44
België	23	19	15	- 11
Totaal	246	317	79	- 150

Gemiddeld staat in 2005 het substitutie-effect in voor 80 percent van de *gecreëerde arbeidsplaatsen* in de drie landen samen. Dit resultaat relateert dan ook de mogelijke weerslag van prijzen-competitiviteitsmaatregelen, die in het kader van een beleid ter bevordering van de werkgelegenheid voorgesteld zouden kunnen worden. Bovendien zien wij dat het ten gunste van de werkgelegenheid gevoerde loonmatigingsbeleid een recessief inkomenseffect heeft dat leidt tot *het verlies* van 30 à 40 percent van de nieuwe arbeidsplaatsen.

Tevens blijkt uit de modellen dat het loonmatigingsbeleid over het algemeen nadelig is voor de overheidsfinanciën. De daling van de overheidsuitgaven, als gevolg van de lagere werkloosheid, compenseert immers niet volledig de vertragung van de belastingontvangsten, waarvan de evolutie bepaald wordt door de beperking van de groei van de loonmassa en van het particulier verbruik. Tegen 2005 vormt het Duitse model echter de uitzondering dank zij de relatief sterke stijging van de lonen, gekoppeld aan een niet te verwaarlozen jobcreatie.

De alleen door België toegepaste loonmatiging

Zouden de voornaamste hierboven besproken resultaten er anders uitzien indien alleen België een loonmatigingsbeleid zou voeren ? Tegen 2000 zou, door de afwezigheid van een krimpende binnenlandse vraag in Duitsland en Frankrijk en door een betere prijzen-competitiviteit t.o.v. die twee landen, de Belgische uitvoer meer kunnen toenemen.

TABEL 5 - Belangrijkste macro-economische resultaten van een geïsoleerd beleid in België
(verschil in percent t.o.v. het basisscenario)

	1996	2000	2005
BBP in volume	0,06	0,45	0,28
Particulier verbruik in volume	-0,05	-0,58	-0,71
Uitvoer in volume	0,04	0,27	0,32
Consumptieprijzen	-0,11	-0,82	-0,42
Reëel brutoloon per hoofd (<i>marktsector</i>)	-0,70	-3,51	-2,07
Totale werkgelegenheid in percent	0,09	0,60	0,58
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^a (in percent van het BBP)	-0,11	-0,65	-0,52
Saldo lopende rekening ^a (in percent van het BBP)	0,02	0,32	0,28

^a Verschil in percentpunten t.o.v. het basisscenario.

Bijgevolg stijgen het BBP en de werkgelegenheid ietwat meer dan bij een gezamenlijk beleid. In dit geval kan België echter niet profiteren van de lagere uitvoerprijzen van Duitse en Franse producten, waardoor het particulier verbruik in volume iets meer gaat dalen. Bovendien kunnen, omwille van het feit dat de invoerprijzen niet gevoelig dalen, de Belgische producenten de prijsdaling van hun ingevoerde inputs niet langer aanwenden om hun prijzen-competitiviteit t.o.v. derde landen te verbeteren. Dit verklaart de tragere stijging van de uitvoer na de periode van loonmatiging. Hieruit volgt dat, tegen 2005, de resultaten voor het BBP en de werkgelegenheid in beide simulaties omzeggens identiek zijn.

C. Resultaten van een gezamenlijk beleid inzake bevrozing van het reële loon

Net als in de voorgaande simulatie, blijkt uit de modellen dat een bevrozing van het reële loon leidt tot in een inkrimping (duidelijk groter dan in de eerste modaliteit) van het reële beschikbare inkomen van de gezinnen en dus van het particulier verbruik. Tegen 2000 stelt de stijging van de netto uitvoer in volume Duitsland noch Frankrijk in staat de daling van de binnenlandse vraag volledig te compenseren; België vormt, omwille van zijn kleine open economie, eens te meer de uitzondering. Voor dit laatste land laat de prijzen-competitiviteitswinst vanaf het eerste simulatiejaar een netto groei van de activiteit toe, ondanks de inkrimping van de binnenlandse vraag. De toegenomen uitvoer is zowel toe te schrijven aan de daling van het reële loon per hoofd als aan de duidelijk lagere invoerprijzen. In het Franse model is de traagheid van de jobcreatie des te groter omdat door de inkrimping van de buitenlandse afzetmarkten, als gevolg van de recessieve weerslag van de gesimuleerde maatregelen, de buitenlandse vraag de inkrimping van de binnenlandse vraag niet kan compenseren.

De oorspronkelijk trage en zwakke winst op het vlak van de buitenlandse handel in de Duitse en Franse modellen is te wijten aan de recessieve weerslag van de loonbevrozingsmaatregelen op de derde landen. Bij het aflopen van de maatregel vertonen ook Duitsland en Frankrijk een iets hoger BBP dan in het basisscenario, en dit als gevolg van het herstel van de uitvoer, in de hand gewerkt door de traagheid van de prijsstijging. Die trage prijsstijging is het gevolg van de recessieve weerslag van het gesimuleerde beleid, dat leidt tot een prijsdaling in de derde landen en dus tot een daling van de invoerprijzen voor Duitsland, Frankrijk en België. Die lage invoerprijzen nopen de uitvoersectoren van die drie landen er toe hun eigen prijzen naar beneden bij te stellen, hetgeen de sterke groei van hun uitvoer op het einde van de periode verklaart.

Bovendien vormen de groei van het BBP in de drie landen en de toename van de relatieve arbeidskosten een ondersteuning voor de bedrijfsinvesteringen op het einde van de periode, waarbij die factor echter in Duitsland en Frankrijk grotendeels getemperd wordt door de uitholling van de bedrijfsrendabiliteit als gevolg van de stijging van het reële loon. Ook hier onderscheidt het Belgische model zich als gevolg van het feit dat de ontwikkeling van de lonen die van de arbeidsproductiviteit van zeer nabij volgt.

De jobcreatie tegen 2005 is aanzienlijk met een totaal aantal van meer dan 770 000 nieuwe banen (d.i. 505 000 voor Duitsland, 194 000 voor Frankrijk en 73 000 voor België).

Het belang van de jobcreatie, vergeleken bij de voorgaande simulatie, is grotendeels te verklaren door de veel grotere omvang van de vermindering van het reële loon, voornamelijk in Duitsland. In het jaar 2000 legt de loonbevrozingsmaatregel het land een vermindering van het reële loon op die bijna drie keer groter is dan de vermindering verkregen met de vorige modaliteit.

In het Franse model is de jobcreatie bescheidener als gevolg van de tamelijk grote inertie van de arbeidsvraag. In België, tenslotte, beperkt de belangrijke substitutie ten voordele van de arbeid, die zich voordoet tijdens de periode 1996-

2000, de arbeidsproductiviteit en remt zij vanaf 2001 de stijging van het reële loon af, hetgeen de voortdurende groei van de werkgelegenheid verklaart.

TABEL 6 - Voornaamste macro-economische resultaten
(verschil in percent t.o.v. het basisscenario)

	1996			2000			2005		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
BBP in volume	-0,02	-0,04	0,06	-0,04	-0,13	0,87	0,09	0,11	1,29
Particulier verbruik in volume	-0,08	-0,13	-0,15	-0,67	-1,14	-1,05	-0,78	-0,86	-1,81
Bedrijfsinvesteringen in volume	-0,05	-0,13	0,09	0,00	-0,79	1,61	0,76	-0,58	3,02
Uitvoer in volume	-0,03	-0,01	-0,01	-0,03	0,19	0,14	0,45	0,70	0,98
Invoer in volume	-0,14	-0,25	-0,23	-1,06	-1,59	-1,45	-0,70	-0,90	-0,89
Consumptieprijzen	-0,27	-0,26	-0,32	-2,61	-2,05	-2,19	-2,43	-0,51	-1,99
Invoerprijzen	-0,06	-0,12	-0,11	-0,58	-0,76	-0,96	-0,27	-0,21	-0,55
Uitvoerprizen	-0,19	-0,35	-0,25	-1,54	-2,69	-1,59	-1,16	-0,97	-1,47
Reëel brutoloon per hoofd (marktsector)	-1,22	-0,98	-1,69	-6,21	-6,58	-6,85	-2,52	-4,46	-6,82
Reëel beschikbaar inkomen	-0,26	-0,41	-0,44	-1,08	-2,04	-1,75	-0,51	-0,84	-2,11
Bruto bedrijfswinsten (in percent van het BBP)	1,04	1,18	3,35	4,39	7,69	13,39	1,41	4,91	13,03
Totale werkgelegenheid									
in percent	0,16	0,00	0,17	1,75	0,24	1,19	1,74	0,83	1,87
in duizendtallen	45,0	1,1	6,4	498,9	54,4	52,9	505,4	193,9	73,1
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^a (in percent van het BBP)	-0,18	-0,27	-0,30	-0,56	-1,91	-1,36	0,24	-0,87	-1,49
Saldo lopende rekening ^a (in percent van het BBP)	-0,02	-0,01	0,05	-0,09	-0,08	0,65	0,04	0,24	0,77

a. Verschil in percentpunten t.o.v. het basisscenario.

Zoals reeds hiervoor werd vastgesteld, zien wij ook hier het relatief grote belang van het substitutie-effect bij de jobcreatie, en de negatieve weerslag van het door de bevrozing van het reële loon gegenereerde inkomenseffect op de werkgelegenheid.

Uit de simulaties blijkt dat, na 2000, de loondeblokking in Duitsland en Frankrijk gepaard gaat met een inhaalbeweging waardoor er een opwaartse druk op prijzen en kosten ontstaat. In het Duitse model vertonen die inflatoire spanningen de neiging de jobcreatie uit te hollen. Wij noteren niettemin een toename van het reële beschikbare gezinsinkomen en een herstel van de binnenlandse vraag. In Frankrijk heeft de opwaartse druk op de prijzen en de kosten een tragere weerslag op de uitvoerprijzen, zodat de uitvoer blijft groeien.

De relatieve stijging van het beschikbaar inkomen, als gevolg van de toename van het reële loon mondt niet uit in een belangrijke groei van het particulier verbruik, maar leidt eerder tot een relatieve toename van de gezinsinvesteringen in woningen.

TABEL 7 - Verdeling van de weerslag van de loonbevrozing op de werkgelegenheid in 2005
(verschil in duizendtallen t.o.v. het basisscenario)

	Netto weerslag	Substitutie-effect	Competitiviteits-effect	Inkomenseffect
Duitsland	505	718	53	- 266
Frankrijk	194	137	82	- 25
België	73	58	44	- 29
Totaal	772	913	179	- 320

In het Belgische model, daarentegen, noteren wij geen inhaalbeweging van het reële loon, omdat de loonstijging tegengewerkt wordt door een voortdurende daling van de arbeidsproductiviteit. Die stabilisering van het reële loon, als gevolg van het productiviteitseffect, laat de uitvoerende ondernemingen toe de stijging van hun uitvoerprijzen te beperken, waardoor zij kunnen profiteren van een voortdurende groei van de uitvoer in volume tot in 2005, en toch hoge bedrijfswinsten kunnen behouden.

Zoals wij reeds voor de voorgaande modaliteit konden vaststellen, tenslotte, blijkt uit de modellen dat de overheidsfinanciën negatief beïnvloed worden door de loonbevrozing. De gesimuleerde maatregel legt immer een zware beperking op aan de groei van het gezinsinkomen en dus van het particulier verbruik. Hieruit volgen lagere belastinginkomsten, gebonden aan gezins- en verbruiksbelastingen, waarbij die minderontvangsten niet gecompenseerd worden door hogere ontvangsten aan sociale bijdragen, gebonden aan jobcreatie.

De maatregelen inzake de vermindering van de werkgeversbijdragen aan de Sociale Zekerheid

A. Het kader en de methodologische aspecten

1. Context

De differentiëring van de werknemers is een in de economische theorieën veelmaals verkend thema. Zij benaderen de ontwikkeling van de werkloosheid via een segmentering van de arbeidsmarkt sinds het begin van de zeventiger jaren. Bovendien lijkt de arbeidsmarkt de jongste jaren nog heterogener te zijn geworden. De nieuwe arbeidsmarkttheorieën benaderen de werkloosheid steeds meer via micro-markten.

De differentiëring van de werkgevers gebeurt vaak op basis van het criterium "scholingsgraad". Die segmentering van de arbeidsmarkt in geschoolde en laaggeschoolde werknemers speelt een doorslaggevende rol in de dynamiek van de werkloosheid omdat de manier van aanwerving, van ontslag en van loonbepaling verschilt naargelang van het beschouwde werkgelegenheidstype.

Tijdens de tachtiger jaren kende de arbeidsvraag voor laaggeschoolden een negatieve ontwikkeling, vooral als gevolg van structurele wijzigingen. In de Verenigde Staten lijkt die aanpassing te zijn gebeurd via de verlaging van het relatieve loon van de laaggeschoolden. In Europa echter heeft de neerwaartse rigiditeit van de lonen de agenten ertoe aangezet om de aanpassing eerder kwantitatief door te voeren¹.

1. Cfr. Katz L.F., Murphy K.M., 'Changes in relative wages, 1963-1987: supply and demand factors', *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107, blz. 35-78, 1992 en Sneessens H., Mehta F., 'Real wages, skill mismatch and unemployment persistence', *Annales d'Economie et de Statistiques*, nr. 37/38, 1995.

De werkloosheid treft dus voornamelijk de laagst geschoolde werknemers die dan nog eens het minst in aanmerking komen om snel ander werk te vinden en uiteindelijk een niet-samendrukbare kern van werkloosheid gaan vormen, met name omdat :

- door de internationale concurrentie, de traditionele nijverheid met een hoog percentage laaggeschoold personeel zich gaat verplaatsen naar de economisch minder ontwikkelde landen, terwijl de ondernemingen, die in de meer ontwikkelde landen blijven, meestal sterk kapitaalintensieve nijverheden zijn, dus met een hoog percentage geschoolde arbeidskrachten;
- de binnenlandse vraag zich steeds meer gaat richten op goederen en diensten met een hoge intensiteit aan geschoold personeel;
- de technologische vooruitgang steeds hoger geschoolde arbeidskrachten vraagt en de laaggeschoolde werknemers het minst aan de huidige productiemethoden aangepast zouden zijn;
- de arbeidskosten van laagst geschoolde loontrekkers te hoog zouden zijn in vergelijking met hun productiviteit.

Het probleem van de elasticiteit van de arbeidsvraag t.o.v. de arbeidskost is een delicaat probleem. Als het erop aankomt de specifieke elasticiteit te bepalen van bepaalde categorieën van werknemers (jongeren, laaggeschoolden, "lage lonen", ...) dan komen wij voor enorme econometrische en theoretische moeilijkheden te staan. In de hypothese van een segmentering van de arbeidsmarkt in geschoolde en laaggeschoolde werknemers wordt algemeen aanvaard dat de kostenelasticiteit van de laagst geschoolde arbeid hoger is (in absolute waarde) dan die van de overige werknemers. De eerste categorie, met daarin de laaggeschoolde werknemers en de bedreigde jobs, waarvan de lonen lager zijn, zou sterk onderhevig zijn aan de conjunctuurschommelingen van de economie en gevoeliger voor een wijziging van haar kost. De werknemers zijn er tamelijk homogeen en de markt zou dus concurrentiëler moeten zijn. In de tweede categorie is het veeleer de specifieke scholingsgraad van de werknemer, die over zijn aanwerving beslist, dan wel alleen maar zijn kost. De werknemers zijn er meer gedifferentieerd en de relatieve arbeidskost is niet langer een doorslaggevende aanwervingsfactor op zich.

In verscheidene Europese landen (waaronder Groot-Brittannië) induceert het stelsel van sociale werkgeversbijdragen (WB) een degressiviteit van de WB-percentages naarmate de lonen stijgen. Er bestaat dus een scheeftekening ten nadele van de lage lonen. Door een vermindering van de WB op de "lage lonen" zou die scheeftekening verminderd kunnen worden. De invoering van een dergelijke maatregel kan er dus op wijzen dat de wil om over te stappen op een neutraler en progressief stelsel van WB aan de Sociale Zekerheid, wel degelijk bestaat. In zoverre die "lage loonbanen" gelijk te stellen zijn aan laaggeschoolde arbeid is die wil, vanuit ethisch oogpunt, te verdedigen door het feit dat juist de categorie van laaggeschoolde arbeiders het meeste gevaar loopt werkloos en zelfs langdurig werkloos te worden en bijgevolg nog meer achterop te geraken.

2. Definitie van de categorieën

Hoewel de scholingsgraad een moeilijk te vatten begrip is, hebben wij hier de hypothese gebruikt volgens dewelke de scholing weerspiegeld wordt door het loon, dat dan de marginale productiviteit van het individu aan het licht zou brengen. Die hypothese steunt op de idee dat heel wat, tijdens de aanwervingsgesprekken verzamelde, inlichtingen omtrent de opleiding, een rol spelen in de loonbepaling. Zij heeft ook betrekking op de norm die gekozen werd om een onderscheid tussen de loontrekkenden te maken en op het gemak bij de toepassing ervan. Blijft echter de vraag vanaf welk loon een loontrekkende als geschoold beschouwd wordt. Wat er ook van zij, de definitie van een laaggeschoolde of lageloonbaan gebeurt *a priori* en via een uitsplitsing van de werkgelegenheid.

De verzamelde statistische gegevens omtrent de uitsplitsing van de werkgelegenheid en de loonmassa over de verschillende looncategorieën zijn verschillend van aard. Zij komen van het RIZIV¹ voor België, van het INSEE² voor Frankrijk en van de OESO et het IAB voor Duitsland³. Beperkt tot één jaar (de cijfers slaan respectievelijk op 1990, 1991 en 1994 voor België, Frankrijk en Duitsland) werden die gegevens gebruikt om het belang van de "lage lonen" in de sectorale werkgelegenheid van elk van de drie landen te bepalen.

De gegevens werden gedesaggregeerd volgens de HERMES-nomenclatuur, waarbij getracht werd een zo duidelijk mogelijk onderscheid te maken tussen:

- voor Duitsland, twee categorieën van bruto maandloon ten opzichte van het middenloon⁴ (A: lager dan of gelijk aan 2/3 van het middenloon, B: hoger dan 2/3 van het middenloon);
- voor België, vijf schijven van bruto maandloon ten opzichte van het conventioneel interprofessioneel minimumloon (A: lager dan of gelijk aan het minimumloon, B: tussen 1 en 1,25 maal het minimumloon, C: tussen 1,25 en 1,5 maal het minimumloon, D: tussen 1,5 en 2 maal het minimumloon, E: meer dan 2 maal het minimumloon);
- voor Frankrijk, vier schijven van netto jaarloon ten opzichte van het gewaarborgd minimuminkomen (A: lager dan of gelijk aan de SMIC, B: tussen 1 en 1,5 maal de SMIC, C: tussen 1,5 en 2 maal de SMIC, D: meer dan 2 maal de SMIC).

Gelet op de specifieke kenmerken van de verzamelde statistische informatie werd er voor elk land een definitie van een "laag loon" opgesteld :

- voor Duitsland wordt een arbeidsplaats als "lageloonbaan" beschouwd wanneer het bruto maandloon lager is dan 2 760 mark in DM van 1994 (ofwel 2/3 van het middenloon);

1. RIZIV: Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering.

2. INSEE: Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques.

3. De gegevens hebben alleen betrekking op West-Duitsland. IAB: Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung der Bundesanstalt für Arbeit.

4. Zoals dit bepaald werd in hoofdstuk 3 van de OESO, *Perspectives de l'emploi, Juli 1996*.

- voor België wordt een arbeidsplaats als "lageloonbaan" beschouwd wanneer het bruto maandloon lager is dan 47 840 frank in BF van 1990 (ofwel 1,25 maal het toenmalige conventioneel interprofessioneel minimumloon);
- voor Frankrijk wordt een arbeidsplaats als "lageloonbaan" beschouwd wanneer het netto jaarloon lager is dan 81 436 frank in FF van 1991 (ofwel 1,5 maal de toenmalige SMIC).

Tabel 7 hierna toont het belang van de "lageloonbanen" en hun loonkost in de voltijdse bezoldigde werkgelegenheid en in de overeenkomstige loonmassa, per sector.

TABEL 8 - Aandeel van de werkgelegenheid en van de loonmassa voor "lage lonen" in het sectorale totaal in percent

	Duitsland		Frankrijk		België	
	Aandeel in werkgelegenheid	Aandeel in loonmassa	Aandeel in werkgelegenheid	Aandeel in loonmassa	Aandeel in werkgelegenheid	Aandeel in loonmassa
Be- en verwerkende nijverheid	8,4	4,5	34,7	20,5	12,5	5,9
Bouwnijverheid	7,1	4,8	49,8	34,3	10,3	5,6
Vervoer, verkeer en overige marktdiensten	19,3	13,0	42,3	28,9	27,7	13,8
Totaal	13,5	7,9	40,4	26,4	20,7	9,7

Bronnen: Duitsland: OESO, IAB en eigen berekeningen, 1994. Frankrijk: INSEE en eigen berekeningen, 1991. België: RIZIV en eigen berekeningen, 1990.

3. Modelmatige verwerking van de vermindering van de indirecte loonkosten

a. Algemene maatregel

De modelmatige verwerking in het HERMES-Link systeem van een algemene maatregel ter vermindering van de werkgeversbijdragen vormt amper een probleem. In de gebruikte modellen identificeren wij zowel het brutoloon als loonkost van de werknemer. De definitie van wat men onder een algemene maatregel verstaat is daarentegen een delicaat vraagstuk. Dit probleem doet zich voor omdat de impliciete percentages van de werkgeversbijdragen (WB) niet in alle sectoren dezelfde zijn. In het ESER¹ wordt er rekening gehouden met de door de werkgevers overeengekomen extra-legale bijdragen, die verschillend zijn naargelang van het activiteitstype. Bovendien is de verhouding arbeiders/bedienden (waarvoor verschillende WB gelden) niet in alle bedrijfstakken gelijk.

Een algemene maatregel slaat op alle looncategorieën en impliceert een in procentpunten identieke vermindering van de bijdragen in alle sectoren of identieke vermindering van de bijdragen in percent. In het eerste geval is de vermindering van de arbeidskost verhoudingsgewijs minder groot in de secto-

1. Europees Stelsel van Economische Rekeningen.

ren met hoge bijdragevoeten dan in de sectoren met minder hoge bijdragevoeten.

b. Maatregel met als doelgroep de "lage lonen"

In het HERMES model, net zoals in vele andere macro-economische modellen, wordt geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende categorieën van loontrekkenden. De raming van de weerslag van een op bepaalde categorieën van werknemers gerichte maatregel ter verlaging van de WB moet dus vooraf buiten het model berekend worden. Die berekeningen gebeuren met behulp van specifieke modellen voor "lage lonen" (MILOU¹), die op het Federaal Planbureau in interface met het HERMES-model ontwikkeld werden. Met de gebruikte methodologie kan men de middellangetermijnweerslag op de sectorale werkgelegenheid van een vermindering van de indirecte loonkosten voor de minst bezoldigde categorieën van werknemers analyseren. Die methodologie maakt gebruik van reeksen hypothesen omtrent de waarde van de elasticiteit - kost van de sectorale arbeidsvraag naar "lage loon"-arbeidskrachten. Na raming van het aantal arbeidsplaatsen, dat rechtstreeks door de vermindering van WB op "lage lonen" gecreëerd werd, kan men, via simulatie met het volledige HERMES-model, de macro-economische weerslag en de gevolgen voor de overheidsfinanciën evalueren. De economische mechanismen worden endogeen gemaakt door de interface tussen MILOU en het macrosectorale HERMES-model.

B. De gebruikte scenario's

De omvang van de voor de simulaties gebruikte maatregelen werd vastgesteld op het equivalent van 0,5 percent van het BBP t.o.v. de basisscenario's voor de periode 1996-2005. Die scenario's werden opgebouwd op basis van een hypothese van een ongewijzigd economisch beleid en, meer bepaald, van onveranderde impliciete bijdragevoeten. Door de maatregelen zodanig te calibreren dat de begrotingskost *ex ante* in percent van het BBP voor alle landen en voor de twee maatregelen gelijk is kan men de doeltreffendheid van de gerichte maatregel, vergeleken met de algemene maatregel gemakkelijker bestuderen en kan men de landen beter met elkaar vergelijken. Opnieuw wordt verondersteld dat de maatregelen gelijktijdig in de drie beschouwde landen worden toegepast.

1. Scenario 1 - Algemene vermindering van de WB

De maatregel, voor het equivalent van 0,5 percent van het BBP, wordt uitgesplitst over de sectoren naargelang van de WB van die sectoren in de totale bijdragen. Met andere woorden, de vermindering van de WB in percent is identiek voor alle sectoren van eenzelfde land. De verlaging van de loonkost, *ex ante* geïnduceerd door de vermindering van de werkgeversbijdragen, hangt af van het gewicht van die laatste in de loonkost. Die vermindering is niet gelijk voor alle sectoren daar het gewicht van de WB in de loonkost van sector tot sector verschillend is.

1. Model for the Investigation of Low-wage Unemployment. Voor een analytische voorstelling van de methodologie verwijzen wij de geïnteresseerde lezer naar Bréchet Th., Lemiale L., Streel C. et Van Brusselen P., 'Les effets d'une politique de réduction du coût salarial ciblée sur les "bas salaires"', *Cahiers Economiques de Bruxelles*, nr. 146, 2de kwartaal 1995.

TABEL 9 - Verlaging van de loonkost per hoofd, *ex ante*
(*verschil in percent t.o.v. het basisscenario*)

	Duitsland	Frankrijk	België
Be- en verwerkende nijverheid	- 1,1	- 1,5	- 1,5
Bouwnijverheid	- 1,0	- 1,5	- 1,8
Vervoer en verkeer, Overige marktdiensten	-1,0	- 1,4	- 1,1
Totaal marktsector	- 1,1	- 1,4	- 1,3

2. Scenario 2 - Vermindering van de WB voor de "lage lonen"

a. Verlaging van de arbeidskost

In deze variant wordt het bedrag van de WB-vermindering *pro rata* verdeeld over de sectoren op basis van het gewicht van de loonmassa van de "lage lonen" van elke sector in de totale loonmassa van de "lage lonen". Alle lageloonbanen genieten dus van een verhoudingsgewijs identieke verlaging van de WB, ongeacht de bedrijfstak.

Wij wijzen erop dat elke afstemming van een werkgelegenheidsbeleid maakt dat de steun op een kleiner aantal loontrekkenden gericht wordt. Hieruit volgt dat voor een bepaalde begrotingsenveloppe, de vermindering van de loonkost per werknemer uit de doelgroep groter is dan bij een algemene maatregel. De vermindering van de WB voor het equivalent van 0,5 percent van het BBP en met als doelgroep de "lage lonen" leidt tot de *ex ante* vermindering van de loonkost voor "lage lonen" en van de gemiddelde loonkost, die terug te vinden zijn in de volgende tabel:

TABEL 10 - *Ex ante* verlaging van de gemiddelde loonkost per hoofd en van de loonkost voor "lage lonen" (in percent t.o.v. het basisscenario)

	Duitsland		Frankrijk		België	
	Gemiddelde loonkost	Loonkost "lage lonen"	Gemiddelde loonkost	Loonkost "lage lonen"	Gemiddelde loonkost	Loonkost "lage lonen"
Be- en verwerkende nijverheid	-1,0	-13,7	-1,2	-5,8	-1,2	-14,1
Bouwnijverheid	-0,8	-12,2	-2,0	-5,8	-1,4	-15,9
Vervoer, verkeer en overige marktdiensten	-1,6	-12,8	-1,6	-5,6	-1,9	-10,9
Totaal marktsectoren	-1,2	-13,1	-1,4	-5,6	-1,6	-12,2

Het zijn opnieuw de sectoren met de hoogste impliciete WB-voeten waar de arbeidskost het meest vermindert. In Duitsland en België is de weerslag *ex ante* op de arbeidskost voor "lage lonen" het grootst omwille van het gewicht van de WB in de arbeidskost - vooral in België - en omwille van het gering aantal begunstigen in Duitsland. In Frankrijk wordt de arbeidskost voor "lage lonen" het

minst geraakt *ex ante* omdat het aantal begunstigden er hoger is. De weerslag op de gemiddelde arbeidskost van de sectoren hangt, net als bij een algemene maatregel, vanzelfsprekend af van het gewicht van de WB in de arbeidskost van de sectoren, maar ook van het gewicht van het aantal "lage lonen" in de totale bezoldigde werkgelegenheid van de sector.

b. Elasticiteit - arbeidskost voor "lage lonen"

Zoals reeds voorheen vermeld moeten wij bij de simulatie van een beleid waarbij de vermindering van de WB op de "lage lonen" gericht wordt, een beroep doen op bepaalde hypothesen. Daarom is de keuze van de parameter δ , die de verhouding tussen de elasticiteit- arbeidskost voor "lage lonen" en de elasticiteit van de overige werknemers weergeeft, niet zonder belang voor de creatie van "lageloonbanen". In dit scenario veronderstellen wij dat δ voor de drie landen gelijk is en 2 bedraagt. Hoewel arbitrair vastgesteld, wordt die keuze toch als waarschijnlijk beschouwd, tenminste volgens Hamermersh¹ die deze verhouding op 1,5 tot 2 en zelfs meer raamt.

De elasticiteiten van de arbeidsvraag t.o.v. zijn kost zijn verschillend op korte, middellange en lange termijn, maar eveneens van land tot land en van sector tot sector. Met het HERMES-model worden zij econometrisch berekend voor de werknemer met een gemiddeld loon en volgen uit de keuze van de parameter δ voor de werknemers met een "laag loon". De elasticiteiten *ex ante* van de werkgelegenheid t.o.v. haar kost vindt U in tabel 11 voor elk van beide beschouwde categorieën van werknemers, op basis van $\delta = 2$.

TABEL 11 - Elasticiteiten *ex ante* van de werkgelegenheid t.o.v. haar kost in t en t+4 voor de werknemers met een gemiddeld loon (e) en de werknemers met een "laag loon" (e_{bs})

	Duitsland				Frankrijk				België			
	e		e_{bs}		e		e_{bs}		e		e_{bs}	
	t	t+4	t	t+4	t	t+4	t	t+4	t	t+4	t	t+4
Be- en verwerkende nijverheid	-0,08	-0,48	-0,14	-0,86	-0,02	-0,17	-0,03	-0,25	-0,01	-0,16	-0,02	-0,28
Bouwnijverheid	-0,32	-0,51	-0,58	-0,94	-0,35	-0,35	-0,46	-0,47	-0,39	-0,39	-0,71	-0,70
Vervoer, verkeer en overige marktdiensten	-0,19	-0,28	-0,32	-0,48	-0,08	-0,09	-0,12	-0,13	-0,32	-0,45	-0,50	-0,71

1. Hamermersh D. S., 'The demand for labor in the long run' in *Handbook of Labor Economics*, Vol. 1, uitgegeven door O. Ashenfelter en R. Layard, Elsevier Science Publishers B.V., 1986.

C. Resultaten van de simulaties

1. Resultaten van het beleid tot algemene vermindering van de bijdragen

In de modellen heeft de algemene vermindering van de werkgeversbijdragen een weerslag op de werkgelegenheid via twee kanalen. Enerzijds, bevordert de door de maatregel teweeggebrachte vermindering van de arbeidskost de substitutie ten voordele van de factor arbeid. Anderzijds tonen de modellen dat die vermindering een zeker herstel van de economische activiteit, ondersteund door alle componenten van de eindvraag, toelaat. Tabel 11 hierna geeft de voornaamste resultaten van de variant.

Het eerste jaar maakt de simulatie van de algemene maatregel een vermindering van de loonkost per eenheid-product met 1,1 tot 1,7 percent naargelang van het land mogelijk¹. Door die kostenverlaging kunnen de ondernemingen hun prijzencompetitiviteit opdrijven en zowel in binnen- als buitenland marktaandeel winnen, tenminste t.o.v. landen die een dergelijke maatregel niet toepassen. Dit prijzeffect wordt voor de uitvoer nog versterkt door een inkomenseffect, dat ontstaat als gevolg van het gelijktijdig herstel van de binnenlandse vraag in elk van de drie landen. Tegen 2005, stijgt de uitvoer met 0,2 tot 0,7 percent naargelang van het land, terwijl de invoer met 0,4 tot 0,5 percent toeneemt. Als gevolg van de ongunstige ontwikkeling van de ruiltermen, waarbij de invoerprijzen minder dalen dan de uitvoerprijzen, gaat de lopende balans erop achteruit.

Het particulier verbruik wordt geschaagd door een toename van het beschikbaar inkomen. Die toename is te verklaren door de jobcreatie maar, in het Duitse en het Franse model, eveneens door een verhoging van het reële brutoloon per hoofd, als gevolg van de daling van de werkloosheid. De investeringen worden aangezwengeld door de gestegen activiteit en de betere bedrijfsrendabiliteit.

1. De grootste daling *ex post* van de loonkost per eenheid-product vindt men in Frankrijk en is te verklaren door een sterkere prijsdaling en een hogere productiviteit.

TABEL 12 - Algemene vermindering van de WB: voornaamste macro-economische resultaten
(verschil in percent t.o.v. het basisscenario)

	1996			2000			2005		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
BBP in volume	0,18	0,16	0,18	0,51	0,36	0,28	0,71	0,58	0,23
Particulier verbruik in volume	0,28	0,25	0,11	0,75	0,23	0,32	1,03	0,40	0,33
Investerings in volume	0,13	0,24	0,25	0,48	0,34	0,46	0,68	0,51	0,47
Uitvoer in volume	0,03	0,07	0,10	0,13	0,42	0,28	0,24	0,71	0,38
Invoer in volume	0,10	0,19	0,07	0,38	0,24	0,31	0,54	0,42	0,47
Deflator van het particulier verbruik	- 0,20	- 0,47	- 0,22	- 0,54	- 0,99	- 0,31	- 0,65	- 0,96	- 0,13
Reëel brutoloon per hoofd (marktsector)	0,18	0,17	- 0,01	0,44	0,20	- 0,06	0,76	0,44	- 0,11
Reële loonkost per hoofd (marktsector)	- 0,94	- 1,26	- 1,29	- 0,68	- 1,24	- 1,34	- 0,36	- 1,02	- 1,37
Loonkost per eenheid-product (marktsector)	- 1,14	- 1,73	- 1,39	- 1,16	- 2,25	- 1,33	- 1,02	- 2,08	- 0,95
Bruto bedrijfswinsten (in percent van het BBP)	0,94	1,56	1,96	0,55	1,34	1,33	0,33	0,95	0,83
Reëel beschikbaar inkomen	0,26	0,18	0,27	0,65	0,26	0,31	0,88	0,44	0,37
Productiviteit per hoofd (marktsector)	0,03	0,01	- 0,09	- 0,02	0,04	- 0,26	0,05	0,13	- 0,46
Totale werkgelegenheid									
in percent	0,17	0,13	0,25	0,48	0,28	0,49	0,59	0,41	0,60
in duizendtallen	46,6	28,0	9,4	136,9	63,0	18,1	172,8	95,4	22,6
Sectorale werkgelegenheid (in percent)									
Be- en verwerkende nijverheid	0,08	0,07	0,16	0,40	0,47	0,61	0,63	0,81	1,03
Bouwnijverheid	0,31	0,51	0,70	0,89	0,71	0,93	1,06	0,72	0,95
Vervoer en verkeer	0,33	0,20	0,33	0,72	0,32	0,58	0,75	0,45	0,65
Werkloosheidspercentage ^a	- 0,15	- 0,08	- 0,21	- 0,44	- 0,23	- 0,41	- 0,55	- 0,33	- 0,51
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^a (in percent van het BBP)	- 0,38	- 0,58	- 0,38	- 0,27	- 0,62	- 0,34	- 0,20	- 0,50	- 0,44
Saldo lopende rekening ^a (in percent van het BBP)	- 0,06	- 0,11	- 0,07	- 0,14	- 0,16	- 0,15	- 0,17	- 0,13	- 0,20

a. Verschil in percentpunten t.o.v. het basisscenario.

Bijgevolg stijgt het BBP in 2005 met 0,7 percent in het Duitse model, 0,6 percent in het Franse model en met 0,2 percent in België. Tegelijkertijd groeit de werkgelegenheid geleidelijk in de modellen van de drie landen respectievelijk met 0,6 percent, 0,4 percent en 0,6 percent.

De vergelijking van de simulatieresultaten voor de groei en de werkgelegenheid leert ons dat de arbeidsproductiviteit *ex post* niet daalt in Duitsland, noch in

Frankrijk. In Duitsland gaat de berekende arbeidsproductiviteit toenemen omwille van de voortdurende stijging van de groei, daar, als gevolg van de stroefheid bij de aanwerving, de werkgelegenheid de neiging vertoont minder snel te stijgen dan de productie. Bovendien zal de toename van het brutoloon per hoofd, die volgt op de daling van de werkloosheid, de substitutie arbeid-kapitaal beperken. In Frankrijk is de productiviteitsontwikkeling te verklaren door gelijkaardige effecten, nog versterkt door een minder hoge elasticiteit *ex ante* van de werkgelegenheid t.o.v. haar kost.

Op het vlak van de overheidsfinanciën bestaan er duidelijke verschillen tussen de drie nationale modellen. In Duitsland maken de geïnduceerde effecten het mogelijk de lagere ontvangsten als gevolg van de vermindering van de bijdragevoeten te beperken. Dit resultaat vloeit voort zowel uit nieuwe ontvangsten als gevolg van de toename van de loonmassa en van de activiteit, als uit de vermindering van de uitgaven als gevolg van de lagere prijzen en de dalende werkloosheid. In België zien wij eenzelfde verschijnsel, maar minder sterk, als gevolg van de stagnatie van de loonmassa en van een groei die voornamelijk door de uitvoer gedragen wordt. Voor Frankrijk zien wij, weliswaar tijdelijk, een omgekeerd verschijnsel: het tekort is *ex post* hoger dan *ex ante* om dan in 2005 uiteindelijk een zelfde peil te bereiken. Dit resultaat is te verklaren door de inkrimping van de loonmassa en, bijgevolg, van de fiscale heffingen erop.

Daar het om een algemene maatregel gaat, stijgt de werkgelegenheid in alle sectoren, zij het op verschillende wijze naargelang van de weerslag van de maatregel op de arbeidskost, de elasticiteit van de werkgelegenheid t.o.v. haar kost en de geïnduceerde effecten op de activiteit van elke sector. In het Duitse model is het de werkgelegenheid in de bouwsector, die het meeste baat heeft bij de vermindering van de bijdragen, dank zij de gecombineerde weerslag van de substitutie arbeid-kapitaal en de productiestijging. In het Franse model is het de werkgelegenheid in de nijverheid die het meeste groeit, in de eerste plaats dank zij de groei van de uitvoer en daarna dank zij de substitutie arbeid-kapitaal. In België is het eveneens de nijverheid, die het meeste baat heeft bij de maatregel, voor de bouwnijverheid en de diensten. In de drie sectoren noteren wij forse substituties ten voordele van de arbeid, die niet worden tenietgedaan door de zeer zwakke stijging van het reële brutoloon.

2. Resultaten van de maatregelen inzake een op de lage lonen gerichte vermindering van de bijdragen

Zoals gewoonlijk worden de resultaten van de simulaties weergegeven in procentuele verschillen ten opzichte van het basisscenario. De doeltreffendheid van het beleid tot gerichte vermindering moet echter worden beoordeeld in het licht van de hiervoor besproken algemene maatregel. Vergeleken bij de voorgaande simulatie verwachten wij een grotere jobcreatie, wat gedeeltelijk te danken is aan de hypothesen uit het MILOU-model. Die jobcreatie zal versterkt of verzwakt worden naarmate de sectoren, die door de gerichte maatregel relatief meer bevoordeeld worden (nl. de sectoren met een percentage "lage lonen" dat boven het gemiddelde ligt) een nogal hoge gemiddelde elasticiteit van de werkgelegenheid t.o.v. haar kost vertonen.

**TABEL 13 - Vermindering van de op de "lage lonen" gerichte WB:
voornaamste macro-economische resultaten**
(Verskil in percent t.o.v. het basisscenario)

	1996			2000			2005		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
BBP in volume	0,27	0,16	0,27	0,58	0,32	0,21	0,78	0,49	0,10
Particulier verbruik in volume	0,44	0,25	0,23	0,93	0,26	0,33	1,20	0,46	0,34
Investerings in volume	0,19	0,23	0,35	0,50	0,30	0,10	0,68	0,43	- 0,14
Uitvoer in volume	0,05	0,09	0,14	0,14	0,41	0,27	0,25	0,61	0,31
Invoer in volume	0,21	0,23	0,14	0,50	0,31	0,30	0,63	0,48	0,39
Deflator van het particulier verbruik	- 0,24	- 0,50	- 0,26	- 0,53	- 0,89	- 0,21	- 0,60	- 0,73	0,00
Reëel brutoloon per hoofd (marktsector)	0,20	0,14	0,00	0,52	0,06	- 0,32	0,78	0,37	- 0,37
Reële loonkost per hoofd (marktsector)	- 0,95	- 1,29	- 1,36	- 0,70	- 1,38	- 1,75	- 0,51	- 1,07	- 1,83
Loonkost per eenheid-product (marktsector)	- 0,98	- 1,78	- 0,80	- 0,65	- 2,00	- 0,31	- 0,49	- 1,28	0,34
Bruto bedrijfswinsten (in percent van het BBP)	0,77	1,53	0,87	0,13	1,26	0,16	- 0,07	0,35	- 0,52
Reëel beschikbaar inkomen	0,37	0,17	0,32	0,79	0,24	0,28	1,01	0,41	0,33
Productiviteit per hoofd (marktsector)	- 0,15	0,00	- 0,56	- 0,46	- 0,23	- 1,17	- 0,48	- 0,45	- 1,58
Totale werkgelegenheid									
in percent	0,39	0,13	0,73	0,89	0,45	1,17	1,09	0,77	1,41
in duizendtallen	108,1	27,5	26,8	252,4	101,4	43,5	317,1	178,6	52,8
Sectorale werkgelegenheid (in percent)									
Be- en verwerkende nijverheid	0,19	0,10	0,23	0,84	0,68	0,95	1,44	1,20	1,73
Bouwnijverheid	0,62	0,36	1,09	1,33	0,96	0,97	1,48	1,32	0,73
Vervoer en verkeer	0,80	0,20	1,16	1,37	0,59	1,71	1,34	1,01	1,91
Werkloosheidspercentage ^a	- 0,36	- 0,08	- 0,61	- 0,81	- 0,36	- 0,99	- 1,00	- 0,62	- 1,19
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^a (in percent van het BBP)	- 0,32	- 0,59	- 0,21	- 0,14	- 0,54	- 0,19	- 0,06	- 0,26	- 0,23
Saldo lopende rekening ^a (in percent van het BBP)	- 0,08	- 0,11	- 0,09	- 0,16	- 0,13	- 0,11	- 0,17	- 0,09	- 0,11

a. Verschil in procentpunten t.o.v. het basisscenario.

De simulatieresultaten bevinden zich in tabel 13. Men ziet dat, in de modellen van de drie betrokken landen, het particulier verbruik iets groter is dan dat in het vorige scenario, en dit omwille van de grotere jobcreatie. Ondanks de forsere stijging van de binnenlandse vraag in Duitsland en van de invoer, is de groei van de uitvoer iets minder sterk in het Franse en het Belgische model, omwille van

een zwakkere vermindering van de loonkost per eenheid-product (terwijl de berekende arbeidsproductiviteit daalt). De groei van de investeringen is omzeggens gelijk in Duitsland en Frankrijk, terwijl zij in België op het einde van de periode dalen als gevolg van een forse substitutie ten voordele van de arbeid en van de dalende bedrijfsrendabiliteit.

Over het algemeen tonen de modellen een BBP dat, vergeleken bij een algemene vermindering van de WB, iets hoger is in Duitsland (+0,8 percent t.o. +0,7 percent) en iets lager in Frankrijk en België (respectievelijk +0,5 percent en + 0,1 percent t.o. +0,6 percent en +0,2 percent in het vorige scenario).

Tegen 2005 zou de jobcreatie in het Duitse en het Franse model oplopen tot respectievelijk 317 000 en 179 000 eenheden, ofwel iets minder dan het dubbele t.o.v. de vorige maatregel. In België zou de jobcreatie, omwille van de sectorale ontwikkelingen, meer dan verdubbelen vergeleken bij de algemene maatregel (nl. + 53 000 eenheden tegenover slechts 23 000 voorheen).

De weerslag op de overheidsfinanciën is eveneens gunstiger daar de door de maatregel geïnduceerde effecten het mogelijk maken het begrotingstekort sterk te beperken. Dit is voornamelijk het gevolg van de hogere ontvangsten als gevolg van de grotere loonmassa, en langs de uitgavenzijde, van de sterkere vermindering van de werkloosheidsvergoedingen en van de minder sterke stijging van de rentelasten op de overheidsschuld.

Vergeleken bij de maatregel tot algemene vermindering van de WB zien wij op sectoraal vlak een sterkere groei van de werkgelegenheid in alle sectoren (met uitzondering van de bouwnijverheid in België). Die vaststelling is in de eerste plaats te verklaren door de gebruikte hypothese inzake de kostenelasticiteit voor "lage lonen". De omvang van die sterkere groei van de werkgelegenheid t.o.v. de resultaten bij een algemene maatregel is echter verschillend van sector tot sector, naargelang van het gewicht van de "lage lonen" in elke sector en van hun respectieve arbeidskostenelasticiteiten.

Ondanks het feit dat de afstemming iets meer ten goede komt aan de dienstensector, stijgt, in het Duitse model, de werkgelegenheid er iets minder (+ 1,3 percent) dan in beide andere sectoren (+1,5 percent). Dit is te wijten aan het feit dat de elasticiteit-arbeidskost in de dienstensector lager is dan die in de twee andere sectoren. In het Franse model is het de bouwnijverheid die het meeste baat heeft bij de gerichte maatregel en die, gelet op de tamelijk hoge kostenelasticiteit, de sterkste toename van de werkgelegenheid kent (1,3 percent). In de nijverheid, die minder bevoordeeld wordt door de gerichte maatregel, stijgt de werkgelegenheid ondanks alles toch nog met 1,2 percent. Het meest gunstige resultaat vindt men in het Belgische model. Immers, in dat land halen de diensten, die, in tegenstelling tot de twee andere landen, een duidelijk hogere arbeidskostenelasticiteit hebben, het meeste voordeel uit de gerichte maatregel (+1,9 percent).

De maatregelen inzake arbeidsduurvermindering

A. Methodologische aspecten

1. De verwachte weerslag van een arbeidsduurvermindering op de werkgelegenheid

In dit deel willen wij de voornaamste mechanismen beschrijven die de weerslag van een arbeidsduurvermindering op de werkgelegenheid bepalen¹. Hiertoe starten wij de analyse op het niveau van één onderneming om ze nadien uit te breiden tot het macro-economisch niveau. Nadien bespreken wij een bijzonder geval, nl. dat van de vermindering-reorganisatie van de arbeidstijd.

Op het niveau van één individu of van één onderneming kan men de arbeidsduurvermindering overwegen op basis van een dag, een week, een jaar of over een gehele loopbaan. Voor de modelmatige verwerking op een meer geaggregeerd niveau is het echter niet nodig de gebruikte formule van arbeidsduurvermindering te specificeren en volstaat het de redenering te voeren in termen van jaarlijkse gemiddelde arbeidsduur².

a. De weerslag van een werkelijke arbeidsduurvermindering

i. Het herverdelingseffect

Een eerste weerslag van een arbeidsduurvermindering op de werkgelegenheid is het herverdelingseffect. Dit houdt in dat, bij onveranderde omstandigheden, de onderneming, wil zij het totaal aantal uren nodig voor de productie constant houden, een aantal werknemers zal moeten aanwerven dat omgekeerd evenredig is met de verandering van de arbeidsduur. Dit effect kan echter afgezwakt worden door een, door de arbeidsduurvermindering teweeggebrachte, grotere arbeidsproductiviteit per uur. Een dergelijke vermindering wordt immers vaak geassocieerd met een inkorting of afschaffing van bepaalde pauzes, met een intensiever arbeidsritme of met een lager absentieisme.

-
1. Voor een meer doorgedreven bespreking van het onderwerp, zie Charlier J-M., Meulders D., Plasman R. en Vander Stricht V. (1995), *Le temps de travail et son aménagement*, Koning Boudevijnstichting, Brussel.
 2. In de praktijk echter zal de gebruikte formule, naargelang van de oorspronkelijke situatie in elke onderneming, een grotere of kleinere impact hebben op de omvang van de hier voorgestelde weerslag.

ii. Het competitiviteitseffect

Dit effect vloeit voort uit de verandering van de kost per eenheid-product als gevolg van de arbeidsduurvermindering. Indien de verandering positief is dan zal het competitiviteitseffect een negatieve weerslag op de werkgelegenheid hebben. In het omgekeerde geval, zal het herverdelingseffect versterken. De verandering van de kost kan op haar beurt in drie afzonderlijke effecten worden onderverdeeld:

het rechtstreekse productiviteitseffect

Het gaat hier om het in het vorige punt besproken effect waardoor een vermindering van de kosten per eenheid-product mogelijk wordt als gevolg van het intensievere arbeidsritme.

het looncompensatie-effect

Een arbeidsduurvermindering zonder een proportionele vermindering van het loon per hoofd betekent dus een stijging van het uurloon, die men looncompensatie noemt. Hoe hoger die compensatie, hoe meer de kosten zullen toenemen.

het reorganisatie-effect

Indien de arbeidsduurvermindering niet gepaard gaat met een reorganisatie, dan vermindert de gebruiksduur van het kapitaal evenredig met die van de arbeid, waardoor er een verhoging van de kapitaalkost per eenheid-product en dus van de totale kosten per eenheid-product ontstaat. Elke reorganisatie, waardoor de gebruiksduur van de uitrusting kan worden verlengd, zal, daarentegen, tot gevolg hebben dat de kosten verminderen en dat de eventuele beperking op de productiecapaciteit wordt weggenomen (zie punt b. hierna).

iii. Het inkomenseffect

De uitbreiding van de analyse tot het macro-economisch niveau brengt het inkomenseffect aan het licht, waarvan, bij een ongewijzigde toestand, de weerslag op de verbruiksuitgaven en dus op de werkgelegenheid des te groter zal zijn, naarmate de oorspronkelijke jobcreatie en de looncompensatie belangrijk zijn.

b. Bijzonder geval: de vermindering-reorganisatie van de arbeidstijd

De vermindering-reorganisatie van de arbeidstijd (hierna 2RT genoemd) wordt omschreven als elke nieuwe vorm van interne bedrijfsorganisatie waarin een arbeidsduurvermindering gecombineerd wordt met een verlenging van de gebruiksduur van de uitrusting (bv. dank zij werk door opeenvolgende of elkaar overlappende ploegen). Als micro-economisch verschijnsel met zeer uiteenlopende mogelijkheden heeft de 2RT tot doel tegemoet te komen aan de specifieke problemen van elke onderneming.

Schematisch kunnen de ondernemingen er om twee redenen toe aangezet worden over te gaan tot een 2RT, en meer bepaald in verband met de component van een verlenging van de gebruiksduur van de uitrusting. Ten eerste, op voorwaar-

de dat de meeste uitrustingen afgeschreven worden omwille van economische veroudering als gevolg van de technologische vooruitgang en niet omwille van gewone slijtage, kunnen door de verlenging van de gebruiksduur van de uitrusting de met eenzelfde kapitaalvoorraad geproduceerde hoeveelheden opgedreven worden. Dit komt dus neer op een verlaging van de kapitaalkost per eenheid-product en maakt voor de onderneming, in sommige gevallen, de toegang tot duurdere technologieën mogelijk. Ten tweede, indien de onderneming qua capaciteit beperkt is, dan vormt de verlenging van de gebruiksduur van de uitrusting een alternatief voor een uitbreiding van de productiecapaciteit via investeringen.

De tweede component van de 2RT, nl. de arbeidsduurvermindering, die wordt toegestaan als compensatie voor de reorganisatie, impliceert over het algemeen, ongewone, dus verwarrende en bij wijlen vermoeiende uurroosters, hogere ritmes of ook nog een grotere polyvalentie. Daarom gaat de 2RT over het algemeen gepaard met een aanzienlijke en zelfs volledige looncompensatie.

De macro-economische analyse, waarbij rekening wordt gehouden met aggregatie- en terugkoppelingseffecten, toont dat een 2RT-strategie alleen maar succesvol kan zijn wanneer zij wordt ontwikkeld door ondernemingen, die snel over de nodige arbeidskrachten kunnen beschikken en die zich in een klassieke werkloosheidssituatie bevinden (beperking van de kant van het aanbod). Het mechanisme werkt als volgt: door de productiebeperking op te heffen kunnen de ondernemingen, die een 2RT toepassen, hun verkoop opdrijven, het beschikbaar inkomen doen stijgen, de beperking die weegt op ondernemingen met een keynesiaanse werkloosheid (beperking op het vlak van de afzetmarkten) verzwakken en dank zij de arbeidsduurvermindering de jobcreatie aanzwengelen. Dit staat ook in een nota van de Europese Commissie (1995): "*Ce découplage ne peut donc s'opérer partout, mais là où il est possible, il constitue un moyen très efficace d'accélérer la réduction de la durée du travail sans exercer d'effets secondaires indésirables sur la capacité de production*".

In de theoretische en empirische literatuur wordt de 2RT meestal in de industriële sectoren voorzien. Volgens sommige auteurs¹, echter, is de verlenging van de gebruiksduur van de uitrusting een geschikt concept voor sterk kapitaalintensieve dienstenactiviteiten, die niet tegen de internationale concurrentie beschermd zijn, zoals de sector vervoer en verkeer, voor sommige handelsactiviteiten en voor de informaticadiensten van de financiële sector. Bovendien zou, omwille van de immateriële aard van de diensten, de invoering van een 2RT hun activiteit kunnen stimuleren door een uitbreiding van de openingsuren voor het publiek (dit kan in bepaalde landen natuurlijk een aanpassing van de wetgeving vereisen).

1. Zie o.a. Taddéi D. (1992), "Le temps de travail dans les services", *Futuribles*, nr. 165-166, mei-juni, blz. 205-213.

2. Methodologie voor de simulatie van een arbeidsduurvermindering

Bij het testen van de impact van een werkelijke arbeidsduurvermindering (met of zonder reorganisatie) met een macro-economisch model zoals HERMES rijzen er een aantal methodologische moeilijkheden, nl:

1. het geteste proces is niet volledig te regelen via een economische beleidsbeslissing, omdat de overheid slechts over onrechtstreekse actiemiddelen beschikt om in de arbeidsduur in te grijpen (behalve in de overheidssector)¹. Bijgevolg moet het model de weerslag van een gepostuleerd proces analyseren en kan het de wijze waarop het proces verloopt niet simuleren;
2. zoals wij reeds in het vorige deel zagen vereist het meten van de weerslag van een arbeidsduurvermindering dat wij een aantal parameters kennen, die op geaggregeerd niveau moeilijk in te schatten zijn (afgeleide productiviteitswinst per uur, schommeling van de gebruiksduur van de uitrusting, enz...);
3. voor de invoering van een arbeidsduurvermindering (-reorganisatie) in HERMES, en meer bepaald de verlenging van de gebruiksduur van de uitrusting, moeten wij een beroep doen op de aanbodseigenschappen van het model teneinde de vraageffecten en de macro-economische terugkoppelingen op gang te brengen.

De hierna voorgestelde methodologie is geïnspireerd op die welke door Catinat, Donni en Taddéi werd gebruikt².

a. Modelmatige verwerking van de arbeidsduurvermindering

Om de rechtstreekse weerslag van een arbeidsduurvermindering op de werkgelegenheid in een macro-economisch model te vatten zijn er drie parameters nodig:

- a. het (jaarlijks) gemiddelde percentage van de arbeidsduurvermindering (α);
- b. de groeivoet van de door de arbeidsduurvermindering teweeggebrachte uurproductiviteit (β);
- c. de verzwakking van de productiviteitscyclus (γ). Via die parameter kunnen wij rekening houden met het feit dat, bij een arbeidsduurvermindering, de aanpassing van de effectieve tewerkstelling aan de gewenste tewerkstelling waarschijnlijk sneller gebeurt dan bij een aanpassing aan een gewijzigde vraag, waarbij de onderneming eerst de duurzaamheid ervan zal afwachten vooraleer haar personeelsbestand te wijzigen.

1. Voor een volledige bespreking van de impact van een wijziging van de wettelijke of conventionele werkelijke arbeidsduur, zie Witley J.D. and Wilson R.A. (1988), "Hours Reductions within Large-scale Macroeconomic Models: Conflict between Theory and Empirical Applications", in Hart R. (eds), *Employment, Unemployment and Labor Utilization*, Unwin Hyman, Boston.

2. Catinat M., Donni E., Taddéi D. (1989), *Réorganisation-réduction du temps de travail. Quelles conséquences dans la perspective de 1992 ?*, DG II, CEG.

b. Modelmatige verwerking van de looncompensatie

Bij ongewijzigde omstandigheden impliceert een arbeidsduurvermindering een proportionele daling van het loon per hoofd. Via de looncompensatie, m.a.w. een verhoging van het uurloon, kan dit verlies voor de loontrekkenden geheel of gedeeltelijk opgevangen worden. Het looncompensatiepercentage (π), dat tussen 0 en 1 ligt, maakt het mogelijk de impact van de arbeidsduurvermindering zowel op de loonkost als op het beschikbaar inkomen van de gezinnen correct te vatten.

c. Modelmatige verwerking van de wijziging van de gebruiksduur van de uitrusting

De arbeidsduurvermindering gaat soms gepaard met een reorganisatie van de arbeid met als doel de gebruiksduur van de uitrusting te verlengen¹. Dit houdt in dat de loontrekkenden atypische uurroosters aanvaarden als tegenprestatie voor de arbeidsduurvermindering. Zonder reorganisatie kan het omgekeerde verschijnsel zich voordoen, nl. een daling van de gebruiksduur van de uitrusting. Dit verband tussen de arbeidsduur en de gebruiksduur van de uitrusting kan worden samengevat door de reorganisatie-elasticiteit (ρ), die de procentuele schommeling van de gebruiksduur van de uitrusting als gevolg van een arbeidsduurvermindering met 1 procent weergeeft.

Net als in het HERMES-model wordt de gebruiksduur van de uitrusting niet in het model verwerkt, hetgeen inhoudt dat de productiecapaciteiten bij constante gebruiksduur van het kapitaal bepaald worden. De weerslag van een toename (vermindering) ervan moet via een verhoging (verlaging) van de productiecapaciteit of, anders gezegd, via een daling (stijging) van de aanwendingsgraad van de productiecapaciteit ingevoerd worden.

De weerslag van die schok gebeurt via twee kanalen:

- d. grotere binnen- en buitenlandse marktaandelen dank zij de toename van de productiecapaciteit van de ondernemingen die in een situatie van klassieke werkloosheid verkeren;
- e. betere prijzen-competitiviteit t.o.v. de concurrerende landen dank zij de vermindering van de kapitaalkost per eenheid-product.

Die methodologie heeft echter zo zijn beperkingen. Namelijk dat de aard van het oorzakelijk verband tussen productiecapaciteit en buitenlandse prestatie impliceert dat, bij gebruikmaking van modelsimulaties, een toename van de capaciteit (of als equivalent een verlenging van de gebruiksduur van de uitrusting) steeds mechanisch zal leiden tot een groei van de binnen- en buitenlandse marktaandelen.

1. Bv. dank zij ploegendienst of langere openingstijden voor het publiek.

B. De gebruikte scenario's

De hierna voorgestelde scenario's werden in twee groepen verdeeld: die met een algemene en uniforme arbeidsduurvermindering (RT) en die met een meer gede-centraliseerde aanpak waarin rekening werd gehouden met de specifieke kenmerken en de oorspronkelijke situatie van elke onderneming (2RT).

Zoals wij reeds in het vorige deel zeiden, kan het model, omwille van zijn geaggregeerde aard, de aard van de beoogde arbeidsduurvermindering (-reorganisatie) niet endogeen onderscheiden; het zijn dus de exogene hypothesen die de aard van de gebruikte scenario's zullen bepalen. Zij zijn dus eerder een illustratie en hebben niet tot doel de toekomstige ontwikkeling van de mogelijkheden inzake arbeidsduurvermindering (reorganisatie) te voorspellen.

Gelet op hun verkennende aard hebben wij beslist een reeks tegenstrijdige scenario's te gebruiken, hetgeen geen beperking inhoudt daar ook andere scenario's denkbaar zijn.

1. Algemene en uniforme arbeidsduurvermindering

Voor de eerste twee scenario's veronderstellen wij een arbeidsduurvermindering met 1 procent per jaar over de periode 1996-2000 voor alle loontrekkenden uit de handelssector¹, waarbij tevens verondersteld wordt dat de arbeidsduur nadien niet meer verandert (d.i. een verschil van 5 procent t.o.v. de basis vanaf 2000)². Wij veronderstellen dus dat de maatregel hoe dan ook tot een werkelijke vermindering van de arbeidsduur zal leiden en niet, zelfs niet gedeeltelijk, door een toename van het aantal overuren gecompenseerd zal worden ("overtime leakages")³. Tabel 15 hierna geeft een samenvatting van de voor de eerste twee scenario's gebruikte hypothesen.

TABEL 14 - Hypothesen voor de "RT"-scenario's

	Jaarlijks percentage arbeidsduur vermindering α	Groeivoet uurproductiviteit β	Verzwakking productiviteits cyclus μ	Looncompensatie π	Reorganisatie elasticiteit ρ
Scenario 1	0,01	0,10	0,33	geen	- 0,3
Scenario 2	0,01	0,30	0,33	volledig	- 0,3

De eerste kolom geeft de parameter van de in de vorige paragraaf beschreven modaliteit. De volgende kolom geeft de definitieve productiviteitswinst per uur als gevolg van de arbeidsduurvermindering, uitgedrukt in percentage van die vermindering. De derde kolom behandelt de hypothese van een versnelde aan-

1. Met uitzondering van de landbouwsector.
2. Voor een oorspronkelijke werkweek van 38 uur komt dit bv. overeen met de geleidelijke overgang naar 36 uur. Er zijn vanzelfsprekend andere mogelijkheden denkbaar (vermindering van het aantal overuren, vermindering van het aantal uren op jaarbasis, meer deeltijds werk, enz.).
3. Zie Witley en Wilson, *op.cit.*

passing van de effectieve tewerkstelling aan de gewenste tewerkstelling, vergeleken bij het klassieke geval van een aanpassing aan de vraag. In de vierde kolom vindt men de looncompensatiequote en in de vijfde de reorganisatie-elasticiteit, m.a.w. de weerslag van de arbeidsduurvermindering op de gebruiksduur van de uitrusting. In scenario 1, dat wij 'zuivere RT' noemen, hebben wij een lagere afgeleide productiviteitswinst gebruikt dan in de andere scenario's¹, wegens de afwezigheid van een looncompensatie *ex ante*, hetgeen beslist geen stimulans voor de werknemers zou betekenen. Wij hebben hier de minimalistische hypothese gebruikt, die door het CPB voor een gelijkaardige studie voor Nederland werd ontwikkeld².

Bovendien veronderstellen wij voor alle scenario's een verzwakking van de productiviteitscyclus met één derde³. Omdat het om een algemene maatregel gaat, tenslotte, hebben wij verondersteld dat er in de ondernemingen weinig of geen reorganisatie doorgevoerd wordt. Hierdoor gaat de productiecapaciteit van de ondernemingen dalen (als gevolg van de vermindering van de gebruiksduur van de uitrusting en het ontstaan van knelpunten), wat leidt tot een negatief veronderstelde reorganisatie-elasticiteit van -0,3⁴.

In scenario 2, dat wij 'RT met compensatie' noemen, werd de productiviteitswinst hoger ingeschat, nl. 30 percent van de arbeidsduurvermindering, omdat hier een integrale looncompensatie *ex ante* gebruikt werd. Het lijkt immers aannemelijk dat kortere rustpauzes of een hoger arbeidsritme gemakkelijker aanvaard zullen worden wanneer het loon per hoofd constant blijft, zoals het in dit scenario het geval is, dan wanneer het daalt.

2. vermindering-reorganisatie van de arbeidstijd

Volgens de resultaten van een enquête van de Europese Commissie (1991) zou de Gemeenschap, ondanks de aanzienlijke verschillen tussen de landen, de bedrijfstakken en de omvang van de ondernemingen, over een bepaald potentieel beschikken om de gebruiksduur van de uitrusting te verlengen. Uit dezelfde enquête blijkt bovendien dat een groot deel van de werknemers bereid zou zijn een flexibel uurrooster te aanvaarden en een arbeidsduurvermindering zou verkiezen boven een loonsverhoging.

Hoewel zij op de werkelijkheid geïnspireerd is, is de hierna voorgestelde modaliteit inzake vermindering-reorganisatie alleen maar een illustratie en mag ze dus niet beschouwd worden als een voorspelling van toekomstige ontwikkelingen, temeer omdat een 2RT, wil zij doeltreffend zijn, aan de oorspronkelijke toestand en de toekomstige mogelijkheden van de onderneming aangepast moet zijn. De hier voorgestelde modaliteit moet dus worden beschouwd als een gemiddelde reorganisatie, eerder dan als een beschrijving van een veralgemeend systeem. Zij past echter in een offensieve 2RT-logica, die erop gericht is

-
1. Volgens verscheidene micro-economische studieën zou de productiviteitswinst 0 tot 50 percent van de arbeidsduurvermindering vertegenwoordigen. Volgens sommige auteurs, echter, zou de weerslag in bepaalde gevallen negatief kunnen zijn. Zie terzake Charlier *et al.*, *op. cit.*
 2. Centraal Planbureau, *Centraal Economisch Plan 1996*, April, Den Haag.
 3. Die hypothese komt overeen met de door Catinat *et al.*, *op. cit.* gebruikte veronderstelling.
 4. Wij hebben hier de pessimistische hypothese van het CPB gebruikt, *op. cit.*

marktaandeelen te winnen, maar men had zich een veel defensievere modaliteit kunnen inbeelden, die zich toespitst op de best presterende uitrustingen.

De beschouwde 2RT-modaliteit ziet er als volgt uit: elk jaar, en dit gedurende vijf jaar, besluit in elke handelssector (met uitzondering van de landbouw) 1/20 van de ondernemingen, gemeten in termen van gepresteerde werkuren, een reorganisatie met arbeidsduurvermindering door te voeren, hetgeen neerkomt op één kwart van de ondernemingen na vijf jaar. Die ondernemingen verminderen de wekelijkse arbeidsduur met 6 uur (bv. van 38 naar 32 uur) en verhogen de gebruiksduur met 10 uur (van 38 naar 48 uur). Uitgaande van een oorspronkelijke organisatie waarbij één ploeg gedurende vijf dagen 7.36 uur werkt, stemt ons 2RT-voorbeeld overeen met de invoering van een systeem met drie halve ploegen die elk gedurende 4 dagen per week 8 uur werken, gespreid over een werkweek van 6 dagen.

In termen van het model komt het gebruikte scenario erop neer dat de arbeidsduur in de handelssector gedurende vijf jaar met 0,8 percent per jaar daalt (d.i. 4 percent in 2000 t.o.v. het basisscenario) en dat er een reorganisatie-elasticiteit van 1,7 verondersteld wordt¹. Zoals wij reeds in het vorige deel uiteengezet hebben, leidt de verlenging van de gebruiksduur van de uitrusting zowel tot een daling van de productiekosten als tot grotere binnen- en buitenlandse marktaandeelen dank zij het capaciteitseffect. Door de progressiviteit van het scenario kan men zich voorstellen dat het de ondernemingen met de grootste druk op hun capaciteit zullen zijn die dit proces als eerste op gang brengen en dat het daaruit voortvloeiende herstel van de activiteit er andere ondernemingen zal toe aanzetten eveneens een 2RT toe te passen. Wat de diensten betreft, veronderstellen wij dat het de zeer kapitaalintensieve, hiervoor vermelde, bedrijven zijn die een 2RT gaan toepassen, teneinde de gebruikskost van hun uitrusting te verminderen. Er werd hier geen rekening gehouden met de eventuele weerslag van langere openingstijden voor het publiek bij banken, handelszaken, supermarkten, enz...

Daar de verlenging van de gebruiksduur van de uitrusting, bij ongewijzigde technologie, overeenstemt met een kapitaalbesparing, zou dit de investeringen in capaciteit moeten drukken. Het is echter mogelijk dat die negatieve weerslag op de investeringen overschat is, daar, volgens sommige auteurs, door de verlenging van de gebruiksduur van de uitrusting bepaalde zeer dure technologieën rendabel worden, waardoor de moderniseringsinvesteringen zouden kunnen gaan toenemen. Wij hebben dus een hypothese gebruikt waarin, in een derde van de gevallen, de verlenging van de gebruiksduur van de uitrusting een alternatief vormt voor het opdrijven van de productiecapaciteit via investeringen.

1. Voor een oorspronkelijke arbeidsduur van 38 uur per week krijgen wij immers:
 $\rho = (dDUC/DUC) / -(dH/H) = ((48-38)/38) / -((32-38)/38) = 1,7.$

TABEL 15 - Hypothesen voor de "2RT"-scenario's

	Jaarlijks percentage arbeidsduur vermindering α	Groeivoet uurproductiviteit β	Verzwakking productiviteits cyclus μ	Looncompensatie π	Reorganisatie elasticiteit ρ
Scenario 3	0,008	0,30	0,33	geen	1,7
Scenario 4	0,008	0,30	0,33	volledig	1,7

Tabel 15 geeft de hypothese voor de scenario's 3 en 4. In de kolommen één en vijf vindt U de hypothesen omtrent de hiervoor beschreven vermindering-reorganisatie. In de kolommen twee en drie vindt U dezelfde waarden voor de parameters β en α als in scenario 2.

Scenario 3 "2RT zonder compensatie" veronderstelt een arbeidsvermindering-reorganisatie zonder looncompensatie *ex ante*. Dit scenario is tamelijk extreem omdat, in dit geval, de werknemers zowel een loonsverlaging, evenredig aan de arbeidsduurvermindering, als een herschikking van de uurroosters (nachtarbeid, zaterdagwerk,...) moeten aanvaarden.

Scenario 4 "2RT met compensatie" veronderstelt een integrale looncompensatie *ex ante*, waarbij het behoud van het loon per hoofd de tegenprestatie vormt voor de reorganisatie, die atypische uurroosters met zich brengt¹.

C. Gedetailleerde resultaten van de simulaties

1. Resultaten van de maatregelen inzake een algemene en uniforme arbeidsduurvermindering

Hierna stellen wij de resultaten voor van de simulatie van scenario 1 en 2, afzonderlijk voor Duitsland, Frankrijk en België uitgevoerd met behulp van het HERMES-model. Die afzonderlijke simulatie, opgelegd door de methodologie, die gebruikt werd om de weerslag van de reorganisatie te vatten, impliceert dat er geen rekening gehouden kon worden met de impact van een gezamenlijke toepassing van de maatregelen.

a. Scenario 1 "zuivere arbeidsduurvermindering"

Voor de drie bestudeerde landen leidt de arbeidsduurvermindering met 1 procent per jaar tegen 2000 tot de aanwerving van nieuwe loontrekkenden in de handelssector (herverdelingseffect), evenwel in een trager tempo dan de werktijdverkorting, en dit om twee redenen. In de eerste plaats vermindert de recruiting met 10 procent als gevolg van de hypothese inzake de door de

1. In deze variant hebben wij een bijkomende hypothese inzake de loonvorming in België gebruikt: daar de door de langere gebruiksduur van de uitrusting tweegegebrachte productiviteitswinst integraal deel uitmaakt van de onderhandelingen, heeft zij *ex post* geen weerslag op de lonen.

arbeidsduurvermindering teweeggebrachte productiviteitswinst. In de tweede plaats past de effectieve tewerkstelling zich slechts geleidelijk aan de gewenste tewerkstelling aan en wordt de dynamiek van die laatste variabele aangetast door de achteruitgang van de economische activiteit.

TABEL 16 - Scenario 1 : Voornaamste macro-economische en sectorale resultaten
(verschil in percent t.o.v. het basisscenario)

	1996			2000			2005		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
BBP in volume	0,05	0,07	- 0,06	- 0,48	0,15	- 0,10	- 0,95	- 0,87	- 0,16
Particulier verbruik in volume	0,15	0,13	- 0,11	- 0,46	0,49	- 0,40	- 0,98	- 0,18	- 0,39
Investerings in volume	0,05	0,07	- 0,09	- 0,17	0,06	- 0,18	- 0,40	- 0,82	- 0,39
Uitvoer in volume	- 0,05	0,04	0,00	- 0,36	- 0,06	- 0,10	- 0,71	- 1,13	- 0,26
Invoer in volume	0,10	0,11	- 0,04	- 0,06	0,39	- 0,29	- 0,23	- 0,42	- 0,41
Deflator van het particulier verbruik	0,08	- 0,17	0,00	0,79	- 0,21	- 0,34	1,76	2,59	- 0,24
Reëel brutoloon per hoofd (marktsector)	- 0,89	- 0,87	- 1,00	- 3,19	- 3,52	- 4,62	- 1,04	- 1,20	- 3,88
Loonkost per eenheid-product (marktsector)	0,03	- 0,41	- 0,31	1,98	0,24	- 1,40	4,47	5,86	- 0,48
Reëel beschikbaar inkomen	- 0,10	- 0,07	- 0,13	- 0,70	- 0,42	- 0,50	- 0,68	- 0,36	- 0,37
Bruto bedrijfswinsten (in percent van het BBP)	0,05	0,22	0,80	- 1,02	- 0,65	2,43	- 2,37	- 3,00	0,37
Arbeidsduur (marktsector)	- 0,99	- 0,98	- 1,00	- 4,96	- 4,92	- 4,99	- 4,97	- 4,93	- 4,97
Totale werkgelegenheid									
in percent	0,64	0,43	0,38	2,77	2,60	2,20	1,76	1,99	2,19
in duizendtallen	177,5	93,9	14,3	790,7	583,5	83,3	512,3	463,6	84,7
Sectorale werkgelegenheid (in percent)									
Be- en verwerkende nijverheid	0,84	0,49	0,68	3,70	3,94	3,97	2,30	2,85	3,39
Bouwnijverheid	0,81	0,66	0,46	3,44	2,96	2,55	1,38	1,36	2,43
Vervoer en verkeer	0,82	0,70	0,42	3,51	3,75	2,36	2,60	3,01	2,50
Werkloosheidspercentage ^a	- 0,58	- 0,27	- 0,33	- 2,55	- 2,03	- 1,89	- 1,62	- 1,65	- 1,90
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^a (in percent van het BBP)	0,09	- 0,03	- 0,05	0,55	0,57	- 0,14	0,73	1,05	- 0,01
Saldo lopende rekening ^a (in percent van het BBP)	- 0,03	- 0,04	0,02	- 0,01	- 0,14	0,02	0,01	0,19	0,06

a. Verschil in percentpunten t.o.v. het basisscenario.

De achteruitgang van de activiteit is op zijn beurt te wijten aan verschillende factoren. Eerst en vooral ontstaat er door het niet reorganiseren van het productieproces een verlies aan capaciteit en bijgevolg een verlies aan marktaandeel. In

Frankrijk en Duitsland wordt dit verschijnsel nog versterkt door de geleidelijke stijging van de loonkost per eenheid-product. De daling van de werkloosheid veroorzaakt immers spanningen op de arbeidsmarkt, wat dan weer leidt tot een verhoging van de lonen (dit is in feite een looncompensatie *ex post*). In de tweede plaats gaat het particulier verbruik afnemen als gevolg van de daling van het beschikbaar inkomen, behalve in Frankrijk waar het verbruik tijdelijk nog kan genieten van een vertrouwenseffect als gevolg van de daling van de werkloosheid.

Tegen 2005 vermindert de stijging van het loon per hoofd, vooral in Frankrijk en Duitsland, de concurrentiekracht van de ondernemingen en leidt zij tot substitutie ten voordele van het kapitaal, waardoor dan weer arbeidsplaatsen verloren gaan. Daar die loonstijging gecompenseerd wordt door jobdestructie en door een daling van de inkomsten uit kapitaal en van de zelfstandigen, gaat het beschikbaar inkomen van de gezinnen niet toenemen en blijft het particulier verbruik er op achteruitgaan.

Alles samen zou de bijkomende jobcreatie in 2005 oplopen tot 510 000 in Duitsland, 460 000 in Frankrijk en 85 000 eenheden in België, wat neerkomt op een daling van het werkloosheidspercentage met 1,6 tot 1,9 punten naargelang van het land. Op sectoraal vlak zien wij een gelijkaardige ontwikkeling voor de nijverheid en de diensten (behalve in België), maar de bouwnijverheid zou relatief minder groeien.

Het BBP zou respectievelijk dalen met 1,0 percent, 0,9 percent en 0,2 percent t.o.v. het basisscenario. Het minst slechte resultaat voor België valt te verklaren door de beheersing van de inflatie (-0,2 percent) terwijl in Duitsland en Frankrijk de loonstijging een opwaartse druk op de prijzen uitoefent (respectievelijk +1,8 et +2,6 percent). Dit leidt tot zwakkere uitvoerprestaties (-0,7 en -1,1 percent voor respectievelijk Duitsland en Frankrijk, tegenover amper -0,3 percent voor België).

In Duitsland en Frankrijk blijkt de maatregel positief te zijn voor de overheidsfinanciën, daar de stijging van de ontvangsten als gevolg van de grotere loonmassa (sociale zekerheidsbijdragen en directe belastingen) groter is dan de toename van de uitgaven als gevolg van de snellere inflatie, terwijl de maatregel voor België neutraal is.

Het buitenlands saldo van de drie landen wordt slechts weinig beïnvloed door de daling (stijging in België) van de netto-uitvoer in volume gecompenseerd wordt door een verbetering (verslechtering) van de ruiltermen.

b. Scenario 2 "arbeidsduurvermindering met compensatie"

Wij herinneren er nogmaals aan dat, vergeleken bij de vorige variant, hier een integrale looncompensatie *ex ante* verondersteld wordt. Die verhoging van de loonkost per uur leidt tot substitutie ten voordele van de factor kapitaal en remt de door de arbeidsduurvermindering teweeggebrachte jobcreatie aanzienlijk af¹.

1. Ter herinnering: die werd reeds beperkt door de hypothese inzake de productiviteitswinst, die *ex ante* 30 percent van de arbeidsduurvermindering bedraagt.

Voor België wordt dit verschijnsel nog versterkt door de verhoging van de arbeidsproductiviteit als gevolg van die substitutie, wat dan op zijn beurt leidt tot loonstijgingen, die dan weer substitutie uitlokken. Die stijging van de loonkost per eenheid-product (doordat de productiviteitswinst er niet in slaagt de loonstijging te compenseren) gaat leiden tot een vermindering van de concurrentiekracht en dus van de uitvoer, die reeds door de vermindering van de gebruiksduur van de uitrusting beperkt werd.

TABEL 17 - Scenario 2 : Voornaamste macro-economische en sectorale resultaten
(verschil in percent t.o.v. het basisscenario)

	1996			2000			2005		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
BBP in volume	0,03	0,01	- 0,11	- 0,58	- 0,40	- 0,56	- 0,97	- 1,32	- 0,52
Particulier verbruik in volume	0,14	0,09	0,00	- 0,29	0,44	0,16	- 0,54	0,15	0,25
Investerings in volume	0,06	0,05	- 0,13	- 0,11	- 0,14	- 0,74	- 0,55	- 0,85	- 1,01
Uitvoer in volume	- 0,07	- 0,09	- 0,05	- 0,64	- 0,94	- 0,78	- 1,19	- 1,88	- 0,85
Invoer in volume	0,13	0,12	0,02	0,21	0,29	- 0,36	- 0,06	0,08	- 0,54
Deflator van het particulier verbruik	0,25	0,16	0,14	2,27	2,03	0,45	3,27	3,92	0,21
Reëel brutoloon per hoofd (marktsector)	- 0,03	- 0,01	- 0,03	0,46	0,43	0,52	0,94	1,05	1,33
Loonkost per eenheid-product (marktsector)	0,76	0,61	0,57	5,13	5,54	3,02	5,87	8,24	2,75
Reëel beschikbaar inkomen	0,06	0,13	0,00	- 0,25	0,21	0,16	- 0,36	0,09	0,22
Bruto bedrijfswinsten (in percent van het BBP)	- 0,52	- 0,42	- 0,77	- 2,76	- 3,31	- 4,72	- 2,76	- 3,10	- 4,67
Arbeidsduur (marktsector)	- 0,99	- 0,98	- 1,00	- 4,98	- 4,92	- 4,98	- 4,98	- 4,93	- 4,94
Totale werkgelegenheid									
in percent	0,38	0,27	0,17	1,08	1,42	0,54	0,15	0,71	0,01
in duizendtallen	106,6	57,9	6,1	306,9	319,6	20,6	42,5	165,7	0,5
Sectorale werkgelegenheid (in percent)									
Be- en verwerkende nijverheid	0,59	0,33	0,43	1,91	2,13	1,71	0,39	0,24	- 0,16
Bouwnijverheid	0,35	0,22	0,31	0,21	1,51	1,45	- 1,80	- 0,35	1,23
Vervoer en verkeer	0,43	0,45	0,12	1,13	2,23	0,19	0,47	1,55	- 0,16
Werkloosheidspercentage ^a	- 0,35	- 0,17	- 0,14	- 0,99	- 1,11	- 0,47	- 0,13	- 0,60	- 0,01
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^a (in percent van het BBP)	0,18	0,15	0,09	0,72	1,19	0,39	0,52	1,20	0,40
Saldo lopende rekening ^a (in percent van het BBP)	- 0,03	- 0,02	0,02	- 0,02	- 0,02	- 0,02	- 0,08	0,06	0,03

a. Verschil in percentpunten t.o.v. het basisscenario.

De investeringen gaan dalen als gevolg van de vermindering van de uitvoer, die gekoppeld is aan de lagere bedrijfsrendabiliteit. Het particulier verbruik wordt geschaagd door de toename van het beschikbaar inkomen als gevolg van de stijging van de looninkomsten, behalve in Duitsland, waar het, trouwens dalende, inkomen uit kapitaal een belangrijk deel van het beschikbaar inkomen vormt.

Zoals blijkt uit tabel 17 gaat het BBP er, als gevolg van de daling van de uitvoer, de investeringen en zelfs het particulier verbruik in Duitsland, tamelijk sterk op achteruit (respectievelijk -1,0 percent, -1,3 percent en -0,5 percent in 2005). De werkgelegenheid stijgt in 2005 duidelijk minder dan in het vorige scenario en komt in Duitsland en België ongeveer op het peil van het basisscenario, terwijl zij in Frankrijk nog met 166 000 eenheden aangroeit. Wij wijzen erop dat de jobcreatie voor loontrekkenden groter is dan de totale jobcreatie omdat die eerste gepaard gaan met jobdestructie voor zelfstandigen als gevolg van de lagere economische activiteit. In 2005 stijgt de bezoldigde arbeid bijgevolg nog met ongeveer 74 000 eenheden in Duitsland en met 14 000 eenheden in België.

Het reële brutoloon stijgt in de drie landen en vooral in België (+1,3 percent) waar, in tegenstelling tot de twee andere landen, de productiviteitswinst het mogelijk maakt de weerslag op de prijzen te beperken.

Wij zien dat dit scenario, vooral in Frankrijk, een positieve weerslag op de overheidsfinanciën heeft, dank zij de toegenomen ontvangsten, die samenhangen met de ontwikkeling van de loonmassa (sociale zekerheidsbijdragen en directe belastingen). Het buitenlands saldo, daarentegen, wordt slechts weinig door de maatregel beïnvloed, daar de uitvoerdaling in volume gecompenseerd wordt door hogere prijzen en de daling van de invoer.

2. Resultaten van de maatregelen inzake vermindering-reorganisatie van de arbeidstijd

In deze afdeling geven wij de resultaten van en de commentaar bij de simulatie van scenario 3 en 4. Wij herinneren er nogmaals aan dat die scenario's zuiver ter illustratie dienen en dus niet beschouwd mogen worden als prognoses van op het vlak van 2RT bestaande "vindplaatsen".

a. Scenario 3 "2RT zonder compensatie"

De macro-economische weerslag van een 2RT gebeurt voornamelijk langs twee kanalen. Enerzijds, zorgt de hogere productiviteit van de productiefactoren (kapitaal en arbeid) voor een grotere productiecapaciteit en voor een kostendaling zonder investeringen. Anderzijds, leidt de arbeidsduurvermindering tot een grotere arbeidsinhoud van de productie. Men verwacht dus dat dit proces zowel de groei als de arbeidsintensiteit ervan zal verhogen.

Tabel 18 hierna laat zien of het verwachte resultaat bereikt werd: het BBP is in de drie landen hoger dan in het basisscenario en dit vooral dank zij de netto uitvoer, die profiteert zowel van het capaciteitseffect als van de lagere productiekosten. De niet-looncompensatie *ex ante* verklaart de achteruitgang van het particulier verbruik in Duitsland en België, waarbij de daling van het beschikbaar inkomen evenwel beperkt wordt door de jobcreatie en de stijging van het reële loon onder impuls van de lagere werkloosheid. Net als in scenario 1, zorgt het aan de lagere werkloosheid gebonden vertrouwenseffect ervoor dat, in Frankrijk, het particulier verbruik blijft groeien ondanks de daling van het beschikbaar inkomen.

In Frankrijk en België blijft de jobcreatie groeien na het jaar 2000 om respectievelijk 477 000 en 72 000 eenheden te bereiken, terwijl ze in Duitsland lichtjes afneemt (+ 473 000 op het einde van de periode). Wij stellen vast dat het 2RT-proces in de eerste plaats ten goede komt aan de nijverheid, waarvan de werkgelegenheid blijft groeien, terwijl zij na 2000 in de andere sectoren, met name in Duitsland, stagneert.

TABEL 18 - Scenario 3 : Voornaamste macro-economische en sectorale resultaten
(verschil in percent t.o.v. het basisscenario)

	1996			2000			2005		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
BBP in volume	0,10	0,08	0,03	0,27	0,82	0,79	0,28	0,82	0,66
Particulier verbruik in volume	0,08	0,04	- 0,08	- 0,25	0,34	- 0,15	- 0,30	0,04	- 0,21
Investerings in volume	0,05	0,06	0,02	0,17	0,66	0,56	0,19	0,68	0,23
Uitvoer in volume	0,15	0,17	0,01	0,94	1,23	1,51	1,10	1,39	1,72
Invoer in volume	0,05	0,02	- 0,07	0,00	0,85	0,90	0,12	0,67	1,18
Deflator van het particulier verbruik	0,03	- 0,05	- 0,04	0,04	- 1,01	- 0,43	- 0,20	- 0,81	- 0,10
Reëel brutoloon per hoofd (marktsector)	- 0,71	- 0,74	- 0,79	- 2,76	- 3,17	- 3,40	- 1,32	- 2,12	- 2,99
Loonkost per eenheid-product (marktsector)	- 0,21	- 0,43	- 0,43	- 0,33	- 2,14	- 2,01	0,29	- 0,73	- 0,92
Reëel beschikbaar inkomen	- 0,11	- 0,10	- 0,08	- 0,47	- 0,46	- 0,20	- 0,17	- 0,26	- 0,16
Bruto bedrijfswinsten (in percent van het BBP)	0,24	0,65	0,95	0,34	0,86	3,19	- 0,40	- 1,05	1,15
Arbeidsduur (marktsector)	- 0,79	- 0,79	- 0,80	- 3,98	- 3,94	- 4,02	- 4,02	- 3,94	- 4,02
Totale werkgelegenheid									
in percent	0,44	0,28	0,26	2,07	1,91	1,74	1,63	2,05	1,85
in duizendtallen	120,8	60,0	9,8	589,1	428,8	65,9	473,0	477,1	71,6
Sectorale werkgelegenheid (in percent)									
Be- en verwerkende nijverheid	0,61	0,35	0,52	3,18	3,31	3,96	3,11	3,98	4,24
Bouwnijverheid	0,50	0,40	0,31	2,10	2,16	1,98	0,74	1,86	1,90
Vervoer en verkeer	0,54	0,43	0,27	2,34	2,56	1,60	1,68	2,58	1,66
Werkloosheidspercentage ^a	- 0,40	- 0,18	- 0,22	- 1,90	- 1,50	- 1,49	- 1,50	- 1,67	- 1,61
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^a (in percent van het BBP)	0,04	- 0,03	- 0,06	0,32	0,41	0,09	0,51	0,82	0,20
Saldo lopende rekening ^a (in percent van het BBP)	0,04	0,03	0,03	0,32	- 0,01	0,26	0,34	0,11	0,28

a. Verschil in percentpunten t.o.v. het basisscenario.

Ongeacht de daling van het beschikbaar inkomen, blijkt de maatregel toch positief te zijn voor de overheidsfinanciën, omdat er, naargelang van het land, een overschot van 0,2 percent tot 0,8 percent door ontstaat. De groei van de netto-uitvoer in volume is, t.o.v. de daling van de uitvoerprijzen, tenslotte, groot genoeg om het saldo van de buitenlandse balans aanzienlijk te doen toenemen.

b. Scenario 4 "2RT met compensatie"

In deze simulatie gebruiken wij de hypothese van een integrale looncompensatie *ex ante* om het loon per hoofd constant te houden. De vraag is of de productiviteitswinst voldoende groot zal zijn om die compensatie te kunnen financieren zonder de totale productiekosten per eenheid-product te verhogen en zonder de concurrentiekracht van de ondernemingen in gevaar te brengen.

Het antwoord vindt men in tabel 19 hierna: t.o.v. het basisscenario noteren wij een stijging van de productiekosten, die weerspiegeld wordt door een prijsstijging, wat dan weer leidt tot een tragere groei van de uitvoer (nietteming nemen zij toe als gevolg van de groei van de productiecapaciteit) dan in de vorige simulatie.

Het behoud van het loon per hoofd (en zelfs een stijging *ex post* die te verklaren is door de lagere werkloosheid) en de jobcreatie (echter minder groot dan in scenario 3) als gevolg van het herverdelingseffect en de sterkere groei (hier speelt het substitutie-effect ten nadele van de werkgelegenheid) maken in de drie landen een toename van het beschikbaar inkomen en, bijgevolg, van het verbruik mogelijk.

De achteruitgang van de investeringen op het einde van de periode is te verklaren door de lagere rendabiliteit en het 2RT-proces, dat een kapitaalbesparing oplevert, zelf. Alles samen stijgt het BBP, maar in mindere mate dan in de voorgaande simulatie. In Frankrijk noteren wij zelfs een lichte achteruitgang.

In Frankrijk wordt de jobcreatie tegen 2005 bijna met de helft verminderd t.o.v. scenario 3 en in Duitsland en België zelfs nog meer, waarbij de nijverheid de sector blijft die het meest van de reorganisatie profiteert.

Wij wijzen, tenslotte, op de positieve weerslag op de overheidsfinanciën, vooral in Frankrijk. Dit overschot is vooral te danken aan de hogere ontvangsten, verbonden met de ontwikkeling van de looninkomsten van de gezinnen.

TABEL 19 - Scenario 4 : Voornaamste macro-economische en sectorale resultaten
(verschil in percent t.o.v. het basisscenario)

	1996			2000			2005		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
BBP in volume	0,13	0,10	- 0,01	0,27	0,53	0,40	0,05	- 0,04	0,35
Particulier verbruik in volume	0,17	0,12	0,00	0,19	0,66	0,23	0,16	0,36	0,19
Investerings in volume	0,14	0,16	- 0,02	0,32	0,77	0,05	- 0,47	0,16	- 0,37
Uitvoer in volume	0,13	0,13	- 0,03	0,64	0,53	0,97	0,42	0,09	1,24
Invoer in volume	0,13	0,13	- 0,03	0,44	1,12	0,82	0,38	0,98	1,03
Deflator van het particulier verbruik	0,19	0,07	0,08	1,58	0,80	0,20	2,21	1,95	0,25
Reëel brutoloon per hoofd (marktsector)	- 0,01	0,00	- 0,02	0,56	0,39	0,13	1,26	0,75	0,37
Loonkost per eenheid-product (marktsector)	0,53	0,36	0,35	3,69	3,10	1,45	4,44	4,86	1,48
Reëel beschikbaar inkomen	0,09	0,15	- 0,01	0,15	0,42	0,25	0,22	0,21	0,20
Bruto bedrijfswinsten (in percent van het BBP)	- 0,37	- 0,30	- 0,53	- 2,20	- 2,69	- 2,65	- 2,51	- 2,73	- 2,56
Arbeidsduur (marktsector)	- 0,80	- 0,79	- 0,80	- 4,00	- 3,94	- 4,02	- 4,03	- 3,94	- 4,01
Totale werkgelegenheid									
in percent	0,36	0,24	0,16	1,30	1,49	0,93	0,63	1,18	0,72
in duizendtallen	99,7	52,5	6,0	370,8	333,8	35,1	183,5	273,8	28,0
Sectorale werkgelegenheid (in percent)									
Be- en verwerkende nijverheid	0,57	0,33	0,45	2,45	2,65	2,93	1,81	2,03	2,31
Bouwnijverheid	0,28	0,20	0,27	0,28	0,81	1,62	- 1,48	0,25	1,37
Vervoer en verkeer	0,40	0,39	0,11	1,25	2,09	0,48	0,53	1,72	0,30
Werkloosheidspercentage ^a	- 0,33	- 0,15	- 0,14	- 1,20	- 1,17	- 0,80	- 0,58	- 0,97	- 0,63
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^a (in percent van het BBP)	0,18	0,14	0,09	0,80	1,30	0,55	0,77	1,48	0,55
Saldo lopende rekening ^a (in percent van het BBP)	0,03	0,01	0,04	0,26	0,00	0,24	0,25	0,12	0,29

a. Verschil in percentpunten t.o.v. het basisscenario.

Het beleid ter bevordering van de buurtdiensten

A. Het concept "buurtdienst"

Het debat over de "buurtdiensten" toont aan dat het concept op uiteenlopende manieren wordt begrepen, zodat het vaak moeilijk is het begrip te omschrijven. Saintrain en Streeel stellen echter een definitie voor die gebaseerd is op de analyse van die verschillende debatten¹. Het gaat om een dynamische en evolutieve definitie die, naargelang van de sociaal-economische ontwikkelingen, de lijst van de "buurtdiensten" kan wijzigen.

Buurtdiensten zijn diensten die geproduceerd kunnen worden voor auto-consumptie door de gezinnen zelf of door een lokale gemeenschap zonder een beroep te doen op de factor betaalde arbeid, maar die even goed in de openbare sfeer kunnen worden geproduceerd, d.w.z. door een dienstverlener die buiten de privé-sfeer staat.

Het begrip "nabijheid" kan niet worden gedefinieerd volgens objectieve criteria. De nabijheid in de tijd (er bestaat een zekere simultaneïteit tussen de handeling van het produceren en de handeling van het consumeren) noch de geografische nabijheid (voor sommige prestaties is er een fysieke ontmoeting nodig tussen dienstverlener en gebruiker) en evenmin de relationele nabijheid (sommige diensten hebben een relationeel en zelfs affectief karakter) kunnen als criterium dienen om de "buurtdiensten" te definiëren. Het onderling verband tussen deze aspecten van de nabijheid geeft enkel aan dat de "zone van nabijheid" niet zomaar kan worden bepaald en zich kan uitstrekken van de dagelijkse leefomgeving van een individu (thuis, werkomgeving) tot een ruimte die meer wordt bepaald door de sociale relaties die er ontstaan (gemeente, wijk).

Het gebruik van het woord "buurtdiensten" duidt er veeleer op dat men naar de privé-sfeer wil verwijzen. In tegenstelling tot de openbare sfeer, slaat de privé-sfeer op de activiteiten die het voorwerp uitmaken van zelfproductie, d.w.z. die niet door een derde op een markt worden aangeboden². De buurtdiensten die in de openbare sfeer worden geproduceerd kunnen de activiteiten in de privé-sfeer vervangen : zij worden geproduceerd door de gezinnen zelf of door derden, en dit zonder groot kwaliteitsverlies. De "buurtdiensten" kunnen ontstaan in de openbare sfeer indien het aanbod in de privé-sfeer verkleint, indien de vraag toeneemt of indien de marktprijzen voldoende dalen.

1. Zie M. Saintrain en C. Streeel in FEDERAAL PLANBUREAU, "Ontwikkeling van buurtdiensten : Sociaal-economische benadering - Bakens voor een debat" juni 1996, blzn. 13-35.
2. De begrippen "privé-sfeer" en "openbare sfeer" mogen niet verward worden met de begrippen "openbare sector" en "privé-sector". Deze laatste maken een onderscheid tussen de productiemethoden van de activiteiten die tot de "openbare sfeer" behoren.

B. De ontwikkeling van de buurtdiensten

1. Waarom de buurtdiensten uitbouwen ?

Men kan stellen dat de belangrijkste doelstelling van een beleid inzake de uitbouw van buurtdiensten niet bestaat in de tegemoetkoming van eventueel slecht vervulde behoeften maar wel in het creëren van nieuwe banen. De voorstellen met betrekking tot de uitbouw van buurtdiensten kunnen dus geïnterpreteerd worden als een toevlucht tot de laatste binnenlandse economische agent - de gezinnen - om arbeidsplaatsen te creëren.

Bovendien kan de uitbouw van diensten met een hoog gehalte aan werkgelegenheid op duurzame wijze de arbeidsintensiteit van de groei vergroten, meer bepaald wat betreft de laaggeschoolde arbeid die een groot deel van de werkloosheid vormt. Het gehalte aan werkgelegenheid van de groei zou groter worden door het accentueren van de productiviteitsverschillen tussen de sectoren en niet door een verlaging van de arbeidsproductiviteit in het algemeen. Daarenboven zou door de lage bezoldigingen en het uitblijven van te financieren investeringen de begrotingsuitgave per gecreëerde arbeidsplaats in de buurtdiensten beperkt blijven.

2. Obstakels i.v.m. de uitbouw van buurtdiensten

Sommige buurtdiensten zouden tot de overheidssector kunnen behoren vanwege hun non-profitkarakter. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de diensten inzake openbare veiligheid¹ of de aan de sociale diensten verwante prestaties. De buurtdiensten zouden ook kunnen worden geassocieerd met de sociale economie, waar voorrang wordt gegeven aan personen en aan de financiering van een sociale, ecologische of culturele doelstelling.

Een groot aantal buurtdiensten kunnen echter worden gepresteerd volgens een profit-logica. Zelfstandigen, KMO's en zwartwerkers zijn trouwens op die markten actief. De uitbouw van een grote sector van verhandelbare buurtdiensten kan echter op een aantal obstakels stuiten, zoals de lage behoeften en dus de geringe vraag. De prijs van die diensten zou echter het grootste obstakel vormen. Zo worden er reeds buurtdiensten gepresteerd op de informele markten - in een ruilsysteem van wederdiensten of via zwartwerk - waar de verplichte heffingen op de arbeidsinkomens niet in de prijzen begrepen zijn. Zulks wijst er op dat, indien de sociaal-culturele ontwikkelingen de richting uitgaan van het delegeren van bepaalde taken buiten de privé-sfeer, de gezinnen nog niet klaar zijn om, bij gebrek aan bijvoorbeeld een financiële stimulans, prijzen te betalen die de economische leefbaarheid van deze activiteiten garanderen wanneer de inkomens die er uit voortvloeien, onderworpen zijn aan het geheel van verplichte heffingen.

1. Wegens hun specifieke kenmerken (cf: de theorie van de collectieve goederen).

3. Welke soort van maatregel ?

Aangezien momenteel de effectieve vraag naar verhandelbare buurtdiensten gering is als gevolg van de hoge prijs van de prestaties met hoge arbeidsintensiteit en lage productiviteit, kan een subsidiebeleid ter verlaging van de loonwage in de prijzen van buurtdiensten de vraag naar die diensten doen toenemen. In dat verband, kan een subsidiemechanisme worden overwogen dat gericht is op diensten die aanvankelijk niet of weinig worden gebruikt. Op die manier kan men beter garanderen dat de toekenning van de subsidie inderdaad wordt gekoppeld aan effectieve jobcreatie¹.

Aangezien het beleid gericht is op de solvabilisering van de vraag, lijkt het logisch te suggereren dat de subsidie zou worden toegekend voor het verbruik, dat nauwer aansluit bij een verhoging van de koopkracht dan een subsidie voor de productie.

C. Hypothesen en gesimuleerde scenario's

1. Hypothesen inzake het simuleren van een subsidie voor het verbruik van buurtdiensten

a. Gebruik van het HERMES-model

Alhoewel ze sectoraal zijn, worden in de macro-economische HERMES-modellen de buurtdiensten, noch de dienstverlening aan personen als dusdanig geïdentificeerd. De simulaties van op dergelijke activiteiten gerichte maatregelen moeten dus *ad hoc* worden behandeld. De doelstelling van de hierna voorgestelde varianten is het bepalen van een grootte-orde van de mogelijke jobcreaties die voortvloeien uit de toepassing van een beleid inzake subsidie voor het verbruik van nieuwe buurtdiensten².

Naast de verschillende kenmerken in verband met de bepaling van het scenario, zoals subsidiëringsgraad en de voor buurtdiensten verbruikte bedragen, zijn de jobcreaties afhankelijk van een aantal sleutelhypothese met betrekking tot de gedragingen van de economische agenten. Deze hypothesen komen tot uiting in de modellen via de aanpassing van sommige vergelijkingen.

b. Sleutel-parameters

i. Oversijpelings-effect

In theorie zou de subsidie voor het verbruik gericht moeten kunnen worden op buurtdiensten die, zonder subsidie, niet in de openbare sfeer verbruikt of geproduceerd zouden worden. Door die subsidiëring zou er inderdaad een nieuwe

1. Voor een meer gedetailleerde uiteenzetting over de voordelen van subsidiëring, zie M. Saintrain en C. Strel in FEDERAAL PLANBUREAU (1996) blzn. 199-141.
2. Het onderscheid tussen subsidie voor de verbruikte eenheid en subsidie voor de geproduceerde eenheid is economisch niet significant. Het is meer van institutionele aard.

activiteit ontstaan en dus nieuwe banen. In de praktijk bestaat er onzekerheid wat betreft het reeds bestaande verbruik van buurtdiensten waarvoor de gezinnen hun recht op subsidie zullen kunnen laten gelden. Inderdaad, het lijkt *a priori* moeilijk de subsidie uitsluitend te richten op nog niet op de markt aanwezige diensten. Een zeker oversijpelings-effect lijkt dus onvermijdelijk: de gezinnen zullen de subsidie kunnen genieten voor diensten die ze hoe dan ook zouden verbruikt hebben zonder deze subsidie.

Hoe meer nieuwe diensten er bijkomen die een verbruikssubsidie kunnen genieten, hoe zwakker het oversijpelings-effect. Hoe groter echter het aantal reeds op het ogenblik van de maatregel gepresteerde diensten die een subsidie kunnen genieten, hoe groter het oversijpelings-effect zal zijn. Uiteindelijk zou het oversijpelings-effect volledig zijn indien alle gesubsidieerde diensten toch gepresteerd zouden zijn geweest, zonder subsidie. In dergelijk geval, komt de maatregel eenvoudigweg neer op een verhoging van het beschikbaar gezinsinkomen die gelijk is aan de subsidie.

Het feit dat in de simulaties rekening wordt gehouden met een oversijpelings-effect impliceert dat de functie van het beschikbaar inkomen van de gezinnen, hun verbruiksfunctie en de module inzake betoelaging van het particulier verbruik gewijzigd worden. De overdracht aan de gezinnen als stimulans voor het verbruik van nieuwe buurtdiensten wordt gemodelleerd via een verhoging van het beschikbaar gezinsinkomen. Het effect van de verhoging van het beschikbaar inkomen op het verbruik moet variabel zijn naargelang van de omvang van het oversijpelings-effect. De bijsturing van de vergelijking van het beschikbaar inkomen beïnvloedt de verbruiksvergelijkingen die dus worden aangepast, rekening houdend met dit variabel oversijpelings-effect.

ii. Gehalte aan werkgelegenheid van de buurtdiensten

In de HERMES-modellen behoren de bestaande verhandelbare buurtdiensten tot de sector "overige marktdiensten". Deze sector groepeert heterogene activiteiten waarvan sommige gekenmerkt zijn door een grote productie en een belangrijke "technische vooruitgang" (bijvoorbeeld de grote distributie, de boekhoudkundige dienstverlening aan bedrijven, de reclame). Men mag echter aannemen dat het gehalte aan werkgelegenheid van de nieuwe buurtdiensten tenminste gelijk zal zijn (en waarschijnlijk hoger) aan het gemiddelde gehalte in de sector marktdiensten. Uiteindelijk kan men stellen dat het aandeel van de loonmassa in de waarde van de productie tegen factorkosten de 100 percent benadert, waarbij een deel van de prijs van de prestaties echter besteed wordt om de ondernemingscapaciteit te betalen. De modellen werden dus bijgestuurd om dit gehalte aan werkgelegenheid dat specifiek is voor de nieuwe buurtdiensten, weer te geven.

iii. Door de jobcreatie in de buurtdiensten geïnduceerde loonspanningen

In het HERMES-model bestaat er een verband tussen de werkloosheidsgraad en de ontwikkeling van de nominale lonen. Dit verband kan echter in vraag worden gesteld wanneer de daling van de werkloosheid het gevolg is van de jobcreatie in de buurtdiensten voor zover deze diensten een beroep doen op laaggeschoolde arbeidskrachten waarvan er een grote reserve op de arbeidsmarkt aanwezig zou zijn. Indien een dergelijke reserve aan arbeidskrachten inderdaad bestaat, zouden de jobcreaties in de buurtdiensten geen enkele loonspanning induceren en

moet het verband tussen de loonontwikkeling en de werkloosheidsgraad worden bijgestuurd. Hoe groter de beschikbare arbeid, hoe meer dit verband moet worden afgezwakt.

c. Niet beschouwde effecten

i. Zwartwerk

Het is mogelijk dat de beoogde diensten een gedeeltelijke overlapping vormen van diensten die momenteel op grote of kleine schaal in het zwart worden gepresteerd. In dit verband zal de subsidiëring van de buurtdiensten bijdragen tot een vermindering van de "loonwig" van deze prestaties en aldus de concurrentiekracht van de "witte" dienstverleners ten opzichte van de zwartwerkers herstellen. Het is evenwel moeilijk het aandeel te ramen van de nieuwe buurtdiensten die in werkelijkheid vroegere in het zwart gepresteerde diensten zouden zijn en er in deze oefening rekening mee te houden.

ii. Arbeidsaanbod

Een grote uitbouw van de buurtdiensten die mogelijkwerwijs gepresteerd worden in de woonzone van de werknemers, zou sommige categorieën van de bevolking er meer toe kunnen aanzetten zich op de arbeidsmarkt aan te bieden. Ook hier echter is het moeilijk de gevolgen van een dergelijk effect op de beroepsbevolking te ramen en er in de simulaties rekening mee te houden.

2. De gesimuleerde scenario's

a. Niet overlegd beleid

Gezien de specifieke kenmerken van de buurtdiensten die niet blootgesteld zijn aan concurrentie en geproduceerd worden op een lokaal beperkte markt, vormt de subsidiëring van hun verbruik een binnenlandse economische beleidsmaatregel. De diverse scenario's steunen dus op de hypothese dat het beleid inzake subsidiëring van het verbruik van buurtdiensten geïsoleerd wordt toegepast en niet tegelijkertijd in elk van de drie geanalyseerde landen : Duitsland, Frankrijk en België. De geïnduceerde effecten van het beleid inzake de buitenlandse handel worden echter in aanmerking genomen voor zover alle simulaties gerealiseerd worden binnen het HERMES-Link systeem.

b. Gesimuleerde maatregel

i. Subsidiepercentage

In het kader van de voorliggende simulaties, wordt de subsidie per hypothese dusdanig gekalibreerd dat de loonwig in de arbeidskost van de buurtdiensten wegvalt, zodat de werkelijk uitgegeven som voor een uur dienstverlening dicht in de buurt komt van het netto uurloon van een arbeider die een buurtdienst presteert. De aangehouden loonwig is gelijk aan het macro-economisch percentage van de fiscale en parafiscale heffingen op arbeid. Deze heffingen omvatten

de werkgeversbijdragen (inclusief de fictieve bijdragen van de Staat), de werknemersbijdragen en de personenbelasting¹. Deze heffingsvoet bedroeg in 1995 44 percent in Duitsland, 52 percent in Frankrijk en 53 percent in België. Ter vereenvoudiging hebben we voor de drie landen een eenheidssubsidie aangehouden van 50 percent wat dicht in de buurt ligt van de effectieve heffingspercentages.

ii. Verbruik van buurtdiensten

De elasticiteit van de vraag t.o.v. de prijs van een buurtdienst is een groot vraagteken. Bovendien bestaat er ook onzekerheid wat betreft het reeds bestaande verbruikvolume van buurtdiensten, d.w.z. het oversijpelings-effect. Gezien deze onzekerheden veronderstelt men dat in alle scenario's het verbruik van gesubsidieerde buurtdiensten dusdanig is dat de subsidie 0,5 percent bedraagt van het BBP van 1996 *ex ante* voor elk van de drie bestudeerde landen². Zo bedraagt de begrotingsuitgave 0,73 percent van het beschikbare Duitse gezinsinkomen in de referentieprojectie, 0,76 percent in het geval van Frankrijk en 0,66 percent voor België. Wanneer men de hypothese over het subsidiebedrag combineert met die over de subsidiepercentages, kan men voor elk land de waarde berekenen van het verbruik van gesubsidieerde buurtdiensten (inclusief de subsidies).

TABEL 20 - Maatregel gesimuleerd in t en t+8 (*ex ante*)

	Duitsland		Frankrijk		België	
	t	t+8	t	t+8	t	t+8
Subsidiegraad (<i>in percent</i>)	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0
Begrotingsuitgave (<i>miljarden, in nationale munt</i>)	15,3	23,8	39,5	59,2	40,3	58,4
Begrotingsuitgave (<i>in percent van het BBP van de basis in 1996</i>)	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Verbruikt bedrag aan buurtdiensten (<i>miljarden, in nationale munt</i>)	30,6	47,6	79,0	118,4	80,6	116,8
Verbruikt bedrag aan buurtdiensten (<i>in percent van het beschikbaar gezinsinkomen van de basis</i>)	1,5	1,5	1,5	1,5	1,3	1,3

Het beschikbaar gezinsinkomen wordt dus verhoogd met het bedrag van de subsidie, d.w.z. 0,5 percent van het BBP in 1996, waarbij dit cijfer gedurende de simulatie constant wordt gehouden in percent van het beschikbaar inkomen. Het verbruik van nieuwe buurtdiensten wordt dus tegelijk gefinancierd door de subsidie, door een daling van het overige verbruik van goederen en diensten en door een daling van de spaarquote

1. De personenbelasting op de inkomens uit arbeid wordt berekend door het gemiddelde macro-economische percentage van de personenbelasting op de primaire gezinsinkomens toe te passen op de inkomens uit bezoldigde arbeid.
2. De hypothese dat, ongeacht het oversijpelings-effect, het verbruikvolume van buurtdiensten gelijk in alle scenario's gelijk is, komt er op neer te veronderstellen dat hoe groter het oversijpelings-effect is, hoe kleiner het prijzen-effect zal zijn.

c. Drie weerhouden scenario's

In het maximalistische scenario wordt verondersteld dat de optimale voorwaarden voor jobcreatie aanwezig zijn : geen enkel oversijpelings­effect, buurt­diensten waarvoor enkel een beroep moet worden gedaan op arbeidskrachten en een reserve aan arbeidskrachten die voldoende groot is opdat de daling van de werkloosheid geen loonspanningen zou veroorzaken.

In het minimalistische scenario wordt verondersteld dat het geheel van gesubsidieerde buurt­diensten momenteel reeds verbruikt worden. In dit geval zullen de gezinnen een subsidie genieten die hun beschikbaar inkomen verhoogt zonder dat ze verplicht zijn deze nieuwe bron van inkomens te besteden aan het verbruik van buurt­diensten. Daaruit volgt dat er geen enkele hypothese moet worden gemaakt over het gehalte aan werk­gelegenheid van de door de subsidie beoogde diensten. Zo ook wordt het verband tussen werkloosheidsgraad en lonen dat normaal in de modellen voorkomt, niet gewijzigd.

Het derde scenario veronderstelt een oversijpelings­effect van 30 procent. Het gaat om het percentage dat wordt aangehouden in het kader van het Franse experiment met de *chèque-emploi-service*. Het nieuwe verbruik van buurt­diensten is dus beperkt tot 70 procent van het totale gesubsidieerde verbruik. In het tussenscenario wordt eveneens verondersteld dat het gehalte aan werk­gelegenheid een intermediair gehalte is dat het midden houdt tussen de maximalistische en de minimalistische scenario's. Men stelt eveneens dat er op de arbeidsmarkt een zekere reserve aan arbeidskrachten bestaat, maar dat die reserve ontoereikend is om te verhinderen dat de daling van de werkloosheid loonspanningen zou veroorzaken.

TABEL 21 - Samenvatting van de drie scenario's

	Maximalistisch scenario			Minimalistisch scenario			Tussenscenario		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
Oversijpelings­effect	0 %	0 %	0 %	100 %	100 %	100 %	30 %	30 %	30 %
Gehalte <i>ex ante</i> aan werk­gelegenheid van de buurt­diensten	100 %	100 %	100 %	44 %	29 %	52 %	72 %	65 %	76 %
Verband werkloosheid-lonen	0 %	0 %	0 %	100 %	100 %	100 %	50 %	50 %	50 %

D. Gedetailleerde resultaten van de simulaties

1. Resultaten van het maximalistisch scenario

Het verbruik van gesubsidieerde diensten waarvan de toegevoegde waarde vooral bestaat uit de bezoldiging van de factor arbeid, ligt aan de basis van grote jobcreaties en dit vanaf het eerste simulatiejaar.

De inkomens uit arbeid die het gevolg zijn van de verhoging van de activiteit in de dienstensector, dragen bij tot een stijging van het beschikbaar gezinsinkomen en bijgevolg van het particulier verbruik (alle categorieën van goederen en diensten), de economische activiteit en de werkgelegenheid.

Het reële beschikbare gezinsinkomen, *ex ante* verhoogd met de subsidie, stijgt nog meer *ex post*. Het stijgt het minst in Duitsland (+0,8 percent in 1996 en +1,2 percent in 2005) en het meest in Frankrijk (+1,4 percent in 1996 en +1,3 percent in 2005). Bovendien daalt de spaarquote van de gezinnen, vooral in Frankrijk (-0,3 punt in 2005).

In totaal stijgt het verbruik van de gezinnen vanaf het eerste jaar met 1,2 percent in Duitsland, 1,3 percent in België en 2 percent in Frankrijk. Na 10 jaar bedraagt het meerverbruik nog 1,2 percent in Duitsland en in België en is het ietwat gedaald in Frankrijk (1,7 percent). Er zij evenwel opgemerkt dat het verbruik zonder gesubsidieerde diensten daalt in Duitsland en in België terwijl het in een eerste fase stijgt in Frankrijk (+0,2 percent in 1996 et -0,1 percent in 2005) als gevolg van de forsere groei van het beschikbaar gezinsinkomen en de grotere daling van de spaarquote. Als algemene regel kan men stellen dat het verbruik van buurtdiensten ander verbruik van goederen en diensten uitschakelt.

De evolutie van het verbruik zonder gesubsidieerde diensten dat de motor vormt van de activiteit van de traditionele sectoren, verklaart het profiel van de investeringen aangezien de voor gesubsidieerde buurtdiensten met een maximaal gehalte aan werkgelegenheid geen kapitaal is vereist. De investeringen in vaste activa dalen gedurende de gehele periode inderdaad in Duitsland en België terwijl zij toenemen in Frankrijk waar de bedrijfsinvesteringen worden versneld door de grotere activiteit in de traditionele sectoren in het begin van de periode.

TABEL 22 - Maximalistisch scenario : Belangrijkste macro-economische resultaten
(verschillen in percent ten opzichte van het basisscenario)

	1996			2000			2005		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
BBP in volume	0,83	1,22	0,92	0,66	1,30	0,85	0,88	1,10	0,83
Particulier verbruik	1,23	2,03	1,34	0,89	2,12	1,24	1,17	1,67	1,24
Particulier verbruik zonder gesubsidieerde diensten	- 0,29	0,15	- 0,20	- 0,64	0,16	- 0,27	- 0,35	- 0,06	- 0,25
Investerings	- 0,09	0,02	- 0,07	- 0,27	0,05	- 0,04	- 0,18	0,02	- 0,02
Uitvoer	- 0,01	0,00	- 0,02	0,01	0,07	0,01	0,15	0,09	- 0,02
Invoer	- 0,11	0,13	- 0,01	- 0,33	0,13	- 0,10	- 0,20	- 0,08	- 0,10
Deflator van het particulier verbruik	0,19	0,11	0,15	- 0,14	0,00	0,10	- 0,59	0,16	0,13
Reële loonkost per hoofd (marktsector)	- 0,23	- 0,19	- 0,02	- 0,28	- 0,08	- 0,02	- 0,37	0,18	0,10
Loonkost per eenheid product (marktsector)	- 0,22	0,15	0,15	- 0,35	0,22	0,28	- 0,96	0,64	0,50
Bruto exploitatie-overschot van de bedrijven (in percent van het BBP)	0,31	0,10	0,32	0,21	- 0,34	0,21	0,45	- 0,68	- 0,10
Reëel beschikbaar gezinsinkomen	0,80	1,40	1,12	0,93	1,34	1,13	1,19	1,29	1,16
Productiviteit per hoofd (marktsector)	0,28	0,07	- 0,15	0,04	0,04	- 0,31	0,11	- 0,01	- 0,39
Spaarquote van de gezinnen ^a	- 0,40	- 0,55	- 0,19	- 0,03	- 0,68	- 0,14	- 0,01	- 0,34	- 0,11
Totale werkgelegenheid									
in percent	0,61	1,10	1,06	0,68	1,20	1,12	0,87	1,08	1,17
in duizendtallen	169,8	238,1	39,3	192,8	270,3	41,8	252,0	252,4	44,0
Werkloosheidsgraad ^a	- 0,56	- 0,57	- 0,90	- 0,62	- 1,01	- 0,95	- 0,80	- 0,95	- 0,99
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^a (in percent van het BBP)	- 0,15	0,09	0,05	- 0,28	0,29	- 0,02	- 0,28	0,26	- 0,06
Saldo lopende rekening ^a (in percent van het BBP)	0,08	- 0,03	- 0,06	0,10	- 0,05	- 0,01	0,04	0,03	0,00

a. Verschil in percentpunten t.o.v. het basisscenario.

De invoer volgt eveneens het profiel van de binnenlandse vraag zonder verbruik van gesubsidieerde diensten aangezien het gehalte aan invoer van deze diensten nihil is. Daaruit volgt dat de Duitse en Belgische invoer daalt (respectievelijk -0,2 percent en -0,1 percent in 2005) en de Franse invoer eerst stijgt en dan daalt (+0,1 percent in 1996 en -0,1 percent in 2005). De uitvoer wordt relatief weinig beïnvloed door de maatregel. Op het einde van de periode echter stelt men een lichte stijging vast van de Duitse (+0,2 percent) en de Franse (+0,1 percent) invoer, wat wordt verklaard door de daling van de prijs van uitgevoerde goederen en diensten. In totaal blijft, voor prijseffecten en volume-effecten samen, het buitenlands saldo in percent van het BBP vrijwel onveranderd.

In de veronderstelling van de meest gunstige configuratie van de parameters, wordt de activiteit logischerwijs des te meer aangezwengeld via een beleid inzake subsidiëring van de buurtdiensten, omdat de binnenlandse vraag zonder gesubsidieerde diensten minder wordt getroffen. In Frankrijk is het BBP in 1996 gestegen met 1,2 procent (tegenover 0,9 procent en 0,8 procent in België en Duitsland). Op het einde van de periode worden de verschillen tussen de landen kleiner : in 2005 stijgt het BBP met 1,1 procent in Frankrijk, 0,8 procent in België en 0,9 procent in Duitsland.

Gelet op de hypothese over de inhoud aan werkgelegenheid van de gesubsidieerde diensten, is de werkgelegenheid in de drie landen fors toegenomen, het meest echter in Frankrijk bij het begin van de periode als gevolg van de evolutie van de binnenlandse vraag zonder buurtdiensten.

De macro-economische indicatoren inzake kosten en prijzen omvatten enerzijds de schommelingen in de verschillende activiteitssectoren en anderzijds het effect van de gewijzigde sectorale activiteitsstructuur die wordt geïnduceerd via het op de buurtdiensten gerichte beleid. In België wordt de macro-economische loonkost per hoofd vrijwel niet gewijzigd gedurende de eerste jaren dat de maatregel wordt toegepast. In Frankrijk en Duitsland daarentegen, daalt de loonkost per hoofd, vooral als gevolg van de herstructurering van de sectorale werkgelegenheid ten gunste van een sector waar de lonen lager zijn dan het gemiddelde loon. Op termijn, genereert de geïnduceerde verlaging van de werkloosheid (d.w.z. zonder creatie van banen in de buurtdiensten als direct gevolg van de maatregel) loonspanningen in België (in 2005 stijgt de loonkost per hoofd met 0,1 procent) en vooral in Frankrijk (+0,2 procent in 2005).

In België daalt de gemiddelde arbeidsproductiviteit (-0,4 procent in 2005) als gevolg van een structureffect : een sector met lage productiviteit wint aan belang ten nadele van de sectoren met grotere productiviteit. Dit effect speelt ook een rol in Duitsland en Frankrijk. Het wordt echter gecompenseerd door de productiviteitsstijging in de sector van de marktdiensten in Duitsland en bij het begin van de periode in alle sectoren in Frankrijk (door de snellere technische vooruitgang als gevolg van de investeringen). Gemiddeld blijft de productiviteit vrijwel onveranderd in Frankrijk en stijgt lichtjes in Duitsland. In totaal stijgt de loonkost per eenheid product op het einde van de gesimuleerde periode met 0,5 procent in België en 0,6 procent in Frankrijk. Hij daalt met 1 procent in Duitsland als gevolg van de toename van de werkloosheid in de traditionele sectoren en de gewijzigde sectorale samenstelling van de activiteit.

De deflator van het particulier verbruik wordt beïnvloed door deze kostenontwikkeling maar ook door het effect van de herstructurering van het particulier verbruik. Eerst stijgt hij in de drie landen, blijft gedurende de gehele periode lichtjes hoger in België en in Frankrijk, maar daalt op termijn in Duitsland (-0,6 procent).

De begrotingsuitgave *ex ante* bedraagt 0,5 procent van het BBP. *Ex post* hangt de impact van de maatregel op de overheidsfinanciën af van zijn weerslag op de activiteit en de werkgelegenheid. Zo wordt de maatregel in Frankrijk, waar de activiteit en de werkgelegenheid gedurende de gehele periode het meest worden gestimuleerd, "ge-autofinancierd" door de (directe en indirecte) belastingont-

vangsten en door de socialezekerheidsontvangsten. Het overheidsdeficit in percent van het BBP daalt *ex post* met 0,1 procentpunt in het begin van de periode en met 0,3 punt op het einde als gevolg van de gecumuleerde opbrengst van de verlaging van de rentelasten op de overheidsschuld.

In Duitsland, waar de maatregel verhoudingsgewijs minder activiteit en werkgelegenheid creëert, blijft het voor de overheidsfinanciën een duur beleid : het overheidstekort stijgt (in percent van het BBP) met 0,2 punt in 1996 en met 0,3 punt in 2005 waardoor de rentebetalingen door de Staat toenemen. In België wordt de maatregel in een eerste fase ge-autofinancierd door de directe en indirecte ontvangsten. Op termijn echter stelt men vast dat, als gevolg van de lagere groeiwinsten, het overheidstekort lichtjes stijgt in percent van het BBP (+0,1 percent).

De macro-economische ontwikkelingen kunnen bepaalde sectorale evoluties verdoezelen. Het is zo dat, behalve in Frankrijk, de toegevoegde waarde van de niet door de maatregel beoogde sectoren daalt of ongewijzigd blijft, terwijl die van de sector van de overige marktdiensten - waaronder de buurtdiensten - aanzienlijk stijgt (in 2005, +3,2 percent in Duitsland, +3,1 percent in Frankrijk en +2,9 percent in België).

De uiteindelijke weerslag op de werkgelegenheid varieert van land tot land, aangezien de uitgesproken daling van de loonkost in Duitsland substituties tussen productiefactoren induceert ten gunste van de arbeid, terwijl de stijging van de loonkost in Frankrijk en in België substituties induceert ten gunste van het kapitaal.

2. Resultaten van het minimalistisch scenario

Wanneer het oversijpelingseffect volledig is (en dus de buurtdiensten op dezelfde wijze worden geproduceerd als de andere marktdiensten), fungeert, in de drie landen, de overheidssubsidie ter bevordering van het gebruik van de nieuwe diensten slechts als een gewone inkomenstransfert aan de gezinnen. Het oversijpelingseffect ligt aldus aan de basis van een stijging van het beschikbaar gezinsinkomen dat een toename induceert van alle posten van het particulier verbruik en de investeringen in woningen.

De aanvankelijke stijging van het particulier verbruik leidt tot een toename van de bedrijfsinvesteringen en de werkgelegenheid in bijna alle activiteitssectoren en dit gedurende de gehele simulatieperiode. Op het einde van de periode stijgt de werkgelegenheid met 67 000 eenheden in Duitsland, 23 000 in Frankrijk en bijna 6 000 in België. Bij het begin van de periode nemen de investeringen forser toe dan de werkgelegenheid. Zij reageren snel op de stijging van de bezettingsgraad van de productiecapaciteit en beperken aldus de inflatie via de kosten. De werkgelegenheid daarentegen stijgt trager waardoor de activiteitsstijging zich aanvankelijk ook kan vertalen in een langere arbeidsduur en een grotere productiviteit per uur.

Vanzelfsprekend is de weerslag op het BBP positief voor de drie bestudeerde landen en over de gehele simulatieperiode. Deze weerslag is relatief groter in Duitsland waar het BBP stijgt met 0,7 procent in 2005, terwijl het toeneemt met respectievelijk 0,3 procent en 0,1 procent in Frankrijk en in België. Men stelt vast dat in België de maatregel relatief minder gunstig is voor de groei. Dit wordt verklaard door de stijging van de reële lonen, gekoppeld aan de arbeidsproductiviteit, en door de invoerlekken die voortvloeien uit de grote openheid van de Belgische economie.

De maatregel ter ondersteuning van het particulier verbruik in België ligt inderdaad aan de basis van inflatoire spanningen die worden veroorzaakt door de grotere winstmarges als gevolg van de toename van het particulier verbruik. Daarbij komen de effecten van een geleidelijke productiviteitsdaling en een daarop volgende stijging van de loonkosten per eenheid product en ook de toenemende loonspanningen naarmate de werkloosheidsgraad daalt. Alhoewel de stijging van de productiekosten slechts een beperkte weerslag heeft op de uitvoerprijzen, is zij toch de oorzaak van een daling van de uitvoer en een invoerlek die duidelijker worden in de loop van de simulatieperiode. Men stelt een geleidelijke verslechtering vast van de prijzencompetitiviteit van de binnenlandse productie, ten opzichte van de uitvoer maar ook van binnenlandse markt. Het geleidelijk verlies aan concurrentiekracht waarmee de Belgische bedrijven te kampen hebben, verklaart de daling van het BBP gedurende de periode 2000-2005, waarbij de activiteit opnieuw haar niveau van het basisscenario lijkt te bereiken.

TABEL 23 - Minimalistisch scenario : Belangrijkste macro-economische resultaten
(verschillen in percent ten opzichte van het basisscenario)

	1996			2000			2005		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
BBP in volume	0,32	0,22	0,20	0,57	0,30	0,20	0,70	0,34	0,10
Particulier verbruik	0,57	0,48	0,42	1,04	0,67	0,74	1,29	0,83	0,78
Investerings	0,27	0,47	0,36	0,51	0,51	0,29	0,59	0,50	0,19
Uitvoer	0,00	0,03	- 0,01	0,04	0,07	- 0,02	0,06	0,10	- 0,07
Invoer	0,31	0,58	0,19	0,61	0,71	0,31	0,72	0,78	0,33
Deflator van het particulier verbruik	0,01	- 0,10	0,01	0,00	- 0,21	0,14	0,07	- 0,20	0,28
Reële loonkost per hoofd (marktsector)	0,01	0,04	0,00	0,23	0,12	0,02	0,51	0,28	0,01
Loonkost per eenheid product (marktsector)	- 0,22	- 0,19	- 0,06	- 0,04	- 0,27	0,16	0,19	- 0,13	0,37
Bruto exploitatie-overschot van de bedrijven (in percent van het BBP)	0,18	0,18	0,16	- 0,12	0,09	- 0,02	- 0,31	- 0,08	- 0,17
Reëel beschikbaar gezinsinkomen	0,76	0,89	0,75	0,91	0,88	0,83	1,10	0,95	0,83
Productiviteit per hoofd (marktsector)	0,26	0,13	0,08	0,29	0,18	0,01	0,42	0,22	- 0,07
Spaarquote van de gezinnen ^a	0,16	0,36	0,26	- 0,13	0,19	0,03	- 0,18	0,11	0,00
Totale werkgelegenheid									
in percent	0,10	0,07	0,13	0,25	0,09	0,18	0,23	0,10	0,15
in duizendtallen	26,8	14,3	4,8	70,0	21,0	6,8	67,2	23,0	5,8
Werkloosheidsgraad ^a	- 0,09	- 0,04	- 0,11	- 0,23	- 0,08	- 0,15	- 0,21	- 0,08	- 0,13
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^a (in percent van het BBP)	- 0,31	- 0,44	- 0,36	- 0,24	- 0,38	- 0,45	- 0,23	- 0,35	- 0,61
Saldo lopende rekening ^a (in percent van het BBP)	- 0,08	- 0,12	- 0,14	- 0,17	- 0,17	- 0,27	- 0,20	- 0,19	- 0,32

a. Verschil in percentpunten t.o.v. het basisscenario.

In Duitsland en Frankrijk wordt de impact van het invoerlek op de activiteit beperkt door het relatief zwakkere aandeel van de invoer in het BBP. Daardoor is de binnenlandse vraag sterker dan in België. De snelle en relatief grote respons van de bedrijfsinvesteringen op de stijging van het particulier verbruik draagt bij tot de ondersteuning van de arbeidsproductiviteit per hoofd die op korte termijn reeds spontaan toeneemt ten opzichte van de activiteit. Deze aangehouden groei van de productiviteit maakt het mogelijk in het begin de loonkosten te verlagen, zelfs indien de reële loonkosten stijgen als gevolg van de daling van de werkloosheid.

In Frankrijk leidt de relatief trage aanpassing van de werkgelegenheid aan de evolutie van de activiteit tot aanzienlijke productiviteitstijgingen per hoofd en bijgevolg tot grote verlagingen van de loonkosten per eenheid product. De vrij snelle weerslag van de kosten op de prijzen ligt dan aan de basis van een prijs-

daling ten opzichte van het basisscenario. Deze prijsdaling wordt nog versterkt door een nieuwe toename van de productiviteit die voortvloeit uit factorsubstituties ten gunste van de investeringen. Dit substitutiefenomeen vloeit voort uit het feit dat de nominale lonen slechts met vertraging reageren op de negatieve prijsontwikkeling, waardoor de reële lonen gaan stijgen.

Op middellange termijn leidt de verhoging van de loonkost tot een stijging van de reële loonkosten en de loonkosten per eenheid product, waardoor in Duitsland de substitutie-effecten tussen de productiefactoren groter worden ten gunste van kapitaal. Gedurende de periode 2000-2005 nemen de Duitse investeringen aanzienlijk toe, vooral in de be- en verwerkende nijverheid. Daardoor stagneert de jobcreatie, terwijl de arbeidsproductiviteit blijft stijgen. Deze aangehouden productiviteitsstijging maakt een parallelle verhoging van de reële lonen mogelijk waardoor het beschikbaar inkomen en het particulier verbruik op duurzame wijze worden ondersteund.

In Frankrijk daarentegen blijft de jobcreatie gedurende de periode 1996-2005 beperkt door de toename van de arbeidsproductiviteit en de stijging van de reële lonen. Gezien de geringe jobcreatie laat de stijging van de reële lonen slechts een zeer beperkte groei van het reëel beschikbaar gezinsinkomen toe. Dit fenomeen, samen met een langzame verslechtering van de lopende rekening in percent van het BBP, kan de groei fors afremmen en verklaart waarom de bedrijfsinvesteringen stagneren na een toename bij het begin van de simulatieperiode.

In zijn geheel leidt de maatregel in de drie bestudeerde landen tot een lichte verslechtering van de lopende rekening en het saldo van de overheidsfinanciën in percent van het BBP. Voor België is deze ontwikkeling meer uitgesproken dan voor de twee overige landen en neigt naar een verslechtering gedurende de simulatieperiode. Dit wordt verklaard door het relatief minder grote relance-effect van de maatregel in België en vanwege zijn open karakter t.a.v. de internationale handel. De aanvankelijke verslechtering van de overheidsfinanciën en de lopende rekening in Duitsland en van de overheidsfinanciën in Frankrijk lijkt zich daarentegen te herstellen dank zij een gunstiger evolutie van de loonkosten per eenheid product en een grotere stijging van zowel de binnenlandse vraag als de uitvoer.

In zoverre het oversijpelings-effect in dit scenario volledig is, zal de overdracht van de overheid het particulier verbruik op niet gerichte wijze ondersteunen. Alle posten van het overheidsverbruik worden verhoogd en alle productiesectoren ondervinden er de weerslag van.

In de drie bestudeerde landen heeft de toename van de vraag meer betrekking op de sectoren van de marktdiensten. In België wordt zulks vooral verklaard door een relatief grote inkomenselasticiteit van de vraag naar deze diensten, terwijl in Duitsland en Frankrijk dit ook te maken heeft met de prijselasticiteiten van de vraag naar marktdiensten als gevolg van een relatief grote daling van de productiekosten en -prijzen in deze sector.

In Duitsland profiteert de be- en verwerkende nijverheid eveneens van de toename van de binnenlandse vraag. Dit staat in contrast met de twee overige landen, aangezien de be- en verwerkende nijverheid in Frankrijk vooral voordeel

haalt uit een betere buitenlandse prijzencompetitiviteit terwijl de activiteit van deze zelfde sector in België daalt als gevolg van een stijging van de productiekosten en een daling van de prijscompetitiviteit op de buitenlandse markten.

3. Resultaten van het tussenscenario

De hierna voorgestelde variant vloeit voort uit een scenario dat het midden houdt tussen de minimalistische en de maximalistische varianten. De belangrijkste resultaten van het scenario zullen in het kort worden uiteengezet waarbij vooral de verschillen ten opzichte van de andere scenario's zullen worden toegelicht.

De resultaten van het tussenscenario tonen duidelijk de fundamentele rol van de hypothesen met betrekking tot het oversijpelingseffect en de inhoud aan werkgelegenheid van de nieuwe buurtdiensten.

Het particulier verbruik is in dit scenario kleiner dan in het maximalistisch scenario, wat in verband moet worden gebracht met het feit dat jobcreaties als gevolg van de activiteit in de buurtdiensten minder groot zijn. Dit is het gevolg enerzijds van het oversijpelingseffect ten belope van 30 percent en anderzijds van de minder grote inhoud aan werkgelegenheid die voor de nieuwe buurtdiensten in aanmerking wordt genomen. Als gevolg van de geringere jobcreatie, is de stijging van het reëel beschikbaar gezinsinkomen minder uitgesproken, ondanks hogere reële lonen per hoofd dan in het maximalistisch scenario. Dit vanwege de hypothese over het verband tussen lonen en werkloosheidsgraad. De daling van de spaarquote van de gezinnen is trouwens ook minder uitgesproken als gevolg van het oversijpelingseffect dat het verbruik zonder nieuwe buurtdiensten ondersteunt. Op het einde van de simulatieperiode kent enkel België nog een daling van het particulier verbruik zonder nieuwe buurtdiensten (-0,1 percent tegenover +0,1 percent in Duitsland en Frankrijk). De hypothesen met betrekking tot het gehalte aan werkgelegenheid en het oversijpelingseffect hebben eveneens een impact op het profiel van de investeringen. Ondanks een geringer particulier verbruik, zijn de bedrijfsinvesteringen in dit scenario inderdaad groter dan in het maximalistisch scenario.

Het profiel van de invoer situeert zich tussen die van het maximalistisch en het minimalistisch scenario. Hoe meer het particulier verbruik gericht is op de nieuwe buurtdiensten, hoe meer de invoer gaat dalen. De uitvoer wordt in Duitsland en Frankrijk aangezwengeld door de prijsdaling. De Belgische uitvoer daarentegen heeft te lijden onder de prijsstijging als gevolg van de hogere loonkosten per eenheid product.

Over het geheel genomen blijkt dat de in het tussenscenario kleinere jobcreatie dan in het maximalistisch scenario en de minder gunstige evolutie van de invoer een minder gunstig effect hebben op het BBP van de drie bestudeerde landen. De groei is forser dan in het basisscenario en het minimalistisch scenario maar lager dan de groei in het maximalistisch scenario.

Tenslotte stelt men vast dat dit derde scenario ook een tussenresultaat geeft wat de overheidsfinanciën in de drie onderzocht landen betreft. Het leidt inderdaad

tot een verslechtering van het saldo van de overheidsfinanciën in percent van het BBP ten opzichte van het basisscenario.

Voor Frankrijk en België is deze verslechtering minder voelbaar dan in het minimalistisch scenario. Voor Duitsland is de verslechtering meer uitgesproken ten opzichte van het minimalistisch scenario, waarbij de prijsdaling leidt tot bijzonder grote minderontvangsten aan belastingen.

TABEL 24 - Tussenscenario : Belangrijkste macro-economische resultaten
(verschillen in percent ten opzichte van het basisscenario)

	1996			2000			2005		
	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel	Dui	Fra	Bel
BBP in volume	0,64	0,87	0,66	0,60	0,88	0,43	0,77	0,73	0,31
Particulier verbruik	0,96	1,46	1,01	0,92	1,52	0,98	1,17	1,29	0,97
Particulier verbruik zonder gesubsidieerde diensten ^a	- 0,10	0,14	- 0,06	- 0,15	0,16	- 0,08	0,10	0,08	- 0,07
Investerings in vaste activa	0,29	0,65	0,48	0,25	0,49	0,15	0,33	0,33	0,09
Uitvoer	0,00	0,03	- 0,02	0,02	0,10	- 0,04	0,10	0,12	- 0,11
Invoer	0,16	0,56	0,17	0,15	0,62	0,17	0,28	0,50	0,17
Deflator van het particulier verbruik	0,12	0,00	0,16	- 0,06	- 0,17	0,32	- 0,25	- 0,10	0,48
Reële loonkost per hoofd (marktsector)	- 0,12	- 0,05	0,00	- 0,04	0,09	- 0,03	0,04	0,30	0,02
Loonkost per eenheid product (marktsector)	- 0,33	- 0,35	0,05	- 0,22	- 0,34	0,40	- 0,43	0,00	0,68
Bruto exploitatie-overschot van de bedrijven (in percent van het BBP)	0,38	0,52	0,63	0,12	0,07	0,31	0,18	- 0,31	0,04
Reëel beschikbaar gezinsinkomen	0,74	1,13	0,99	0,92	1,12	0,96	1,14	1,11	0,94
Productiviteit per hoofd (marktsector)	0,39	0,35	0,05	0,19	0,31	- 0,17	0,29	0,25	- 0,26
Spaarquote van de gezinnen ^b	- 0,21	- 0,29	- 0,03	- 0,01	- 0,36	- 0,06	- 0,03	- 0,16	- 0,07
Totale werkgelegenheid									
in percent	0,34	0,54	0,62	0,47	0,57	0,57	0,55	0,49	0,53
in duizendtallen	93,2	117,4	23,0	132,6	129,0	21,2	159,4	114,2	19,7
Werkloosheidsgraad ^b	- 0,31	- 0,29	- 0,52	- 0,43	- 0,48	- 0,48	- 0,50	- 0,43	- 0,44
Financieringscapaciteit (+) of behoefte (-) van de gezamenlijke overheid ^b (in percent van het BBP)	- 0,24	- 0,19	- 0,12	- 0,28	- 0,11	- 0,30	- 0,27	- 0,14	- 0,46
Saldo lopende rekening ^b (in percent van het BBP)	- 0,02	- 0,11	- 0,16	- 0,05	- 0,16	- 0,19	- 0,09	- 0,12	- 0,23

a. Het verbruik omvat hier de buurtdiensten die reeds voor de maatregel bestonden.

b. Verschil in percentpunten t.o.v. het basisscenario.

Het maximalistisch scenario resulteert niet alleen in effecten die in termen van activiteit en werkgelegenheid globaal gezien positiever zijn dan het tussenscenario, het contrasteert ook scherper met het voorliggende scenario in termen van sectorale effecten.

Een oversijpelings­effect van 30 procent in deze laatste variant ondersteunt inderdaad het traditioneel verbruik van de gezinnen dat gunstiger evolueert dan in het maximalistisch scenario. Ten opzichte van het maximalistisch scenario gaat de minder sterke activiteits­stijging in de marktdiensten (zowel voor de nieuwe buurtdiensten als voor de zogenaamde traditionele marktdiensten) gepaard met een over het algemeen grotere activiteit dan in de andere sectoren. De sector van de Belgische be- en verwerkende nijverheid vormt echter een uitzondering aangezien zijn activiteit daalt ten gevolge van een meer uitgesproken groei van de loonkosten per eenheid product.

De werkgelegenheid en de milieusector

A. Identificatie van de milieusector

1. Begripsomschrijving

Wanneer men probeert de jobcreatie in de "milieusector" te ramen, stuit men vooreerst op een definitieprobleem. Het begrip "milieusector" omvat inderdaad een deel van elke klassieke economische sector. Er zou dus een nieuwe sector "leefmilieu" kunnen worden gedefinieerd die alle nieuwe milieu-activiteiten omvat, ongeacht of ze momenteel al dan niet verwant zijn met de bestaande sectoren. Het rangschikken van de milieugoederen en -diensten en de opmaak van statistieken bevinden zich nog in een beginstadium. Elke overheid heeft zijn eigen definities en dit ondanks de aan de gang zijnde harmoniseringswerkzaamheden binnen de OESO.

De raming van de werkgelegenheid in de milieusector gebeurt onder andere door het identificeren van de "milieu-industrie". Terwijl de meeste bedrijven gerangschikt worden volgens hun productie, biedt de milieu-industrie brede gamma's van producten en diensten die rechtstreeks bestemd zijn voor de bescherming van het leefmilieu maar ook voor andere doeleinden. In de officiële statistieken vindt men ze dus niet binnen een zelfde categorie.

Het is eveneens erg moeilijk de "milieusector" af te bakenen. De kern van de sector bestaat uit een geheel van goederen en diensten die gemakkelijk identificeerbaar zijn aangezien zij rechtstreeks bestemd zijn om de vervuiling door bestaande productieprocessen te beperken of afvalwater en uitstoot (rook en afvalwater) te zuiveren. Bovendien wordt een geheel van technologieën en diensten gebruikt voor het beheer en de recyclage van afvalstoffen. Deze goederen en diensten kunnen worden geïdentificeerd aangezien zij "end of pipe"-oplossingen voor de vervuilingproblemen vormen. Het verzamelen en vergelijken van de informatie wordt echter bemoeilijkt door het feit dat de gegevens over deze goederen en diensten uiteenlopend van aard zijn. De criteria om de "schone" technologieën, de investeringen in rationeel energieverbruik en de milieuvriendelijke producten al dan niet in aanmerking te nemen, verschillen bovendien van land tot land.

Ook "groene werkgelegenheid" is een vaag begrip. De definitie van groene werkgelegenheid of groene activiteiten, die eveneens van land tot land verschilt, houdt verband met de andere economische activiteiten en beantwoordt aan een concept dat evolueert in de tijd. Sommige arbeidsplaatsen zullen gemakkelijk identificeerbaar zijn aangezien zij rechtstreeks verband houden met de milieube-

scherming. Kan men daarentegen een job in een bedrijf dat interne technologische maatregelen heeft genomen om de milieu-impact van zijn activiteiten te beperken, als een "groene job" beschouwen ?

In het OESO-rapport met betrekking tot het milieubeleid en de werkgelegenheid¹, stelt Sprenger dat de "groene jobs" een brede waaier van activiteiten omvatten, gaande van arbeidsplaatsen in de sector leefmilieu - al moet die nog gedefinieerd worden - over jobs waarvoor bijzondere scholing nodig is, tot een hele reeks van activiteiten waarvan de impact op het leefmilieu werd beperkt door interne maatregelen om de vervuiling tegen te gaan.

2. Mechanismen inzake jobcreatie in de milieu-industrie en observaties

De toepassing van een beleid inzake bescherming en vrijwaring van het leefmilieu kan de structuur van de arbeidsmarkt wijzigen. Als we voorstellen de marktstructuur van de "groene werkgelegenheid" af te bakenen, moeten we er toch mee rekening houden dat de milieumaatregelen niet uitsluitend leiden tot het creëren van banen met een ecologisch karakter. De impact van die maatregelen op de totale werkgelegenheid kan positief of negatief zijn. Het is dus beter rekening te houden met de netto-effecten van dit beleid op de werkgelegenheid. Het kan gaan om effecten op min of meer lange termijn, naargelang het type van gecreëerde werkgelegenheid. Tenslotte kunnen deze effecten ook rechtstreeks of onrechtstreeks zijn.

De rechtstreekse effecten van het milieubeleid hebben in een eerste fase betrekking op de vraag, de productie en het aantal arbeidsplaatsen, waarvan de stijging in de hand wordt gewerkt door de grotere uitgaven voor de strijd tegen de milieuvervuiling. Deze nieuwe vraag naar arbeidskrachten ontstaat door de uitgaven voor de aanschaf van uitrusting en de rechtstreekse uitgaven voor arbeidskrachten en materiaal dat nodig is voor de werking van deze uitrusting. Parallel worden andere arbeidsplaatsen gecreëerd door de overheid die eveneens meer moet uitgeven voor de administratie en de toepassing van het milieubeleid en de overeenkomstige maatregelen binnen hun bevoegdheid. De onrechtstreekse impact op de werkgelegenheid komt minder snel tot uiting en is vooral het resultaat van de door de milieu-uitgaven geïnduceerde vraag naar intermediaire goederen en diensten. Het ontstaan van nieuwe behoeften ligt eveneens aan de basis van nieuwe diensten die bijvoorbeeld betrekking hebben op de kwaliteit van het leven.

Een groot aantal onrechtstreekse effecten, zoals de impact van de milieu-uitgaven op de vraag, de productie in de sector van intermediaire goederen en diensten en de door het milieubeleid beoogde sectoren, laten zich relatief snel gevoelen : er worden banen gecreëerd in de industrie van de antivervuilingsuitrusting en in de sectoren die deze uitrusting leveren. Bovendien zullen er op lange termijn banen worden gecreëerd voor de exploitatie en het onderhoud van de antivervuilingsuitrusting. Daarbij komen ook nog de multiplicator- en de substitutie-effecten als gevolg van de heroriëntering van de investeringen.

1. OESO (1995), *Politiques de l'environnement et emploi*, Groupe sur l'intégration des politiques économiques et de l'environnement, direction de l'Environnement, Comité des politiques de l'environnement, ENV/EPOC/GEEI(95)7.

Zowel in de openbare als in de particuliere sector worden nieuwe activiteitssectoren ontwikkeld. Deze activiteiten houden verband met onderzoek en ontwikkeling, de productie van goederen en diensten, de behandeling van afvalwater, rook en afvalstoffen en met nieuwe diensten, inclusief de buurtdiensten. In de traditionele sectoren ontstaan nieuwe activiteiten en reeds bestaande activiteiten worden opnieuw gekwalificeerd. Zo ontstaan er nieuwe vormen van beheer en controle in de openbare en de particuliere sector, worden er banen als *eco-designer* gecreëerd of komen in de plaats van de klassieke industriële *designers*.

In Europa kenden de uitgaven voor milieubescherming (beperkte definitie, zonder bijvoorbeeld de R&D) een gemiddelde jaarlijkse groei van 3 percent gedurende de periode 1980-1990. Volgens het rapport "*L'Emploi en 1995*" van de Europese Commissie¹ vertegenwoordigden zij in 1992 1,2 percent van het BBP van de Europese Unie of 63,3 miljard ECU. Duitsland en Frankrijk alleen al nemen de helft van de Europese milieu-uitgaven voor hun rekening. In 1990 bedroegen de overheids- en privé-uitgaven inzake milieu in Frankrijk en Duitsland respectievelijk 9,48 en 18,65 miljard ECU of meer dan 1 percent van het BBP. Deze uitgaven zijn bestemd voor de behandeling van afvalwater, de verwijdering van afval, de strijd tegen luchtvervuiling, de vermindering van geluidshinder en de restauratie op bescherming van het natuurlijk patrimonium.

De in deze statistieken opgenomen investeringen stemmen overeen met aanpassingen die vereist zijn omwille van milieuwetten en -reglementeringen en omvatten niet noodzakelijk de investeringen in minder energieverblindende technologieën die beschouwd kunnen worden als milieu-uitgaven.

In haar rapport over de werkgelegenheid geeft de Commissie een raming van het aantal arbeidsplaatsen in sommige domeinen van de milieusector. Deze statistieken hebben betrekking op de activiteiten inzake recyclage, beheer van afvalstoffen en afvalwater, opvang en behandeling van water en productie van meet- en controlemateriaal. In 1994 vertegenwoordigden deze banen 1 percent van de totale Europese werkgelegenheid. In Duitsland bedroeg de werkgelegenheid in deze sectoren 458 000 eenheden of 1,3 percent van de totale werkgelegenheid. In Frankrijk en België stemmen deze arbeidsplaatsen overeen met respectievelijk 1,2 en 0,8 percent van de totale werkgelegenheid. Deze cijfers zijn evenwel niet representatief voor de milieugerichte bedrijven aangezien zij slechts betrekking hebben op het gemakkelijk identificeerbare gedeelte van de arbeidsplaatsen die rechtstreeks of onrechtstreeks voortvloeien uit de milieubescherming.

Meer gedetailleerde studies die in Duitsland en Frankrijk werden uitgevoerd, geven een vollediger beeld van de groene werkgelegenheidsstructuur. De resultaten van die studies werden samengebracht in een OESO-rapport. Verder in deze afdeling zullen we proberen uit deze informatie de grote lijnen te distilleren waardoor het mogelijk wordt het profiel te tekenen van de milieugerichte industrie in Frankrijk en Duitsland. Wat België betreft, is de beschikbare informatie verspreid waardoor het onmogelijk is een globaal beeld te geven van de structuur van dit type werkgelegenheid. Er werden gerichte en/of sectorale studies gemaakt maar de gegevens zijn momenteel uiteenlopend en weinig vergelijkbaar van de ene regio tot de andere, van de ene sector tot de andere, binnen de

1. Europese Commissie (1996), *L'Emploi en 1995*, DG V, Brussel.

landen zelf. Aan de gang zijnde studies¹ behandelen de zes in het Witboek geciteerde domeinen, namelijk water, afvalstoffen, energie, openbaar vervoer, zones voor natuurbescherming en natuurlijke recreatiezones en bodemsanering. Zij omvatten dus niet de totale groene werkgelegenheid.

Zoals reeds gezegd, zijn de statistische gegevens in verband met de werkgelegenheid in de milieugerichte bedrijven nog ver van volledig en is hun definitie nog erg vaag. Toch geven we hierna de gegevens betreffende de groene arbeidsplaatsen in Frankrijk en Duitsland. De cijfers voor die twee landen werden niet op dezelfde wijze verkregen en vertonen dus verschillen in voorstelling en nomenclatuur. Tabel 25 geeft de verdeling van de werkgelegenheid in de milieusector en het aandeel ervan in de globale economische activiteit. Alhoewel de definities van de milieusector voor Frankrijk en Duitsland verschillend zijn, stelt men toch vast dat de werkgelegenheid in de milieu-industrie niet onbelangrijk is. Inderdaad, het aandeel van de werkgelegenheid in de milieusector vertegenwoordigt voor Frankrijk en Duitsland respectievelijk 1,1 percent en 0,9 percent van de totale werkgelegenheid, waarvan 44 tot 53 percent in de milieu-industrie werkt. De overige banen vinden we terug in de milieudiensten, voornamelijk het beheer van afvalstoffen en afvalwater.

TABEL 25 - Werkgelegenheid in de milieusector

	Jaar	Milieudiensten (afval, afvalwater,...)		Milieu-industrie	Totaal	Aandeel in de totale werk- gelegenheid
		privé	overheid			
		in duizendtallen	in duizendtallen			
Frankrijk	1992	139		110	249	1,12
Duitsland	1993	90	67	171,5	328,5	0,94

Bron : OESO

We hebben de rechtstreekse en onrechtstreekse effecten van het milieubeleid op de werkgelegenheid nagegaan. Tabel 26 geeft een raming van de rechtstreekse en onrechtstreekse positieve weerslag van die maatregelen in West-Duitsland in 1980, 1984 en 1990. Begin de jaren '80 bedroeg de tewerkstelling in leefmilieu-activiteiten minder dan 450 000 personen. In 1990 is 1,9 percent van de beroepsbevolking of 546 000 arbeidsplaatsen rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken bij milieubescherming. Het aantal arbeidsplaatsen dat voortvloeit uit de het milieubeleid is dus in 10 jaar tijd met 25 percent gestegen. Men stelt eveneens vast dat het aantal rechtstreeks gecreëerde arbeidsplaatsen die met het leefmilieu verband houden relatief constant is aangezien het in 1980 36 percent bedraagt en in 1990 37 percent.

1. Financiering door de federale Staatssecretaris voor Leefmilieu van een contract voor het opsporen van structurele verbanden tussen leefmilieu en werkgelegenheid, toevertrouwd aan de Stichting Arbeid-universiteit en het onderzoeksinstituut Arbeid en Milieu.

TABEL 26 - Rechtstreekse en onrechtstreekse effecten van het milieubeleid op de werkgelegenheid - West-Duitsland 1980-1984-1990
(in duizendtallen)

	1980	1984	1990
Rechtstreeks met het leefmilieu verband houdende arbeidsplaatsen	158	172	206
Levering van goederen en diensten voor milieubescherming	n.a.	n.a.	341
Overige	n.a.	n.a.	n.a.
Totaal	434	433	546

Bron : OESO

Een gelijkaardige studie voor Frankrijk (zie tabel 27) toont aan dat het aantal arbeidsplaatsen die rechtstreeks of onrechtstreeks voortvloeien uit de milieu-maatregelen tussen 1988 en 1992 is toegenomen met 18 percent of 1,9 percent van de beroepsbevolking op het einde van de periode. In 1989 situeerden 49 percent van de nieuwe banen zich in de marktdiensten en 34 percent in de administratieve diensten. In 1988 waren 55 percent van de in de handelsdiensten gecreëerde groene jobs rechtstreeks het gevolg van het milieubeleid.

TABEL 27 - Rechtstreekse en onrechtstreekse effecten van het milieubeleid - Frankrijk 1988-1989-1992
(in duizendtallen)

	1988	1989	1992
Marktsectoren	176,1	179,0	n.a.
directe effecten	96,2	n.a.	n.a.
indirecte effecten	75,9	80,3	n.a.
Administratie	123,4	124,0	n.a.
Binnenlandse productie	53,5	56,0	n.a.
Totaal	353	359	418
In percent van de beroepsbevolking	1,6 %	1,7 %	1,9 %

Bron : OESO

De onderstaande tabel 28 toont de sectorale verdeling van de arbeidsplaatsen die ontstaan door de milieu-uitgaven in West-Duitsland en de evolutie van deze verdeling tijdens het decennium 1980-1990.

TABEL 28 - Verdeling van de effecten van het milieubeleid tussen activiteitssectoren - West-Duitsland 1980-1984-1990

	1980		1984		1990	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
Landbouw, visbouw en visvangst	0,4	0,1	0,4	0,1	0,3	0,2
Industrie	50,2	2,3	47,2	2,4	47,7	2,7
waarvan intermediaire goederen ^a	8,2	2,2	7,5	2,2	7,8	2,7
waarvan uitrustingsgoederen ^a	3,6	2,0	3,7	2,4	2,9	2,3
waarvan consumptiegoederen ^a	21,8	2,2	20,4	2,5	22,7	2,7
Bouw	14,1	2,9	11,0	2,5	11,6	3,3
Openbare nutsvoorzieningen (water, gas, elektriciteit)	1,6	1,3	1,4	1,2	1,4	1,6
Diensten en overheidsdiensten	47,8	1,7	51,0	1,7	50,7	n.a.
waarvan diensten van de administratie	19,5	2,3	21,1	2,4	19,5	2,5
Totaal	100	1,7	100	1,7	100	1,9

- a. Geaggregeerd volgens de HERMES-nomenclatuur
Bronnen : OESO en berekeningen van het Federaal Planbureau
(1) in percent van de milieu-werkgelegenheid
(2) in percent van de beroepsbevolking van de sector

De tabel toont aan dat gedurende deze periode ongeveer 50 percent van de groene werkgelegenheid in de industriële activiteiten moet worden gesitueerd. In 1990 vertegenwoordigde, binnen de industriële sectoren, de sector van de consumptiegoederen 22,7 percent van de totale milieu-jobs en de sector van de intermediaire goederen ongeveer 8 percent. Terwijl de diensten, waaronder de administratie-diensten, 47,8 tot 50,7 percent van de groene werkgelegenheid vertegenwoordigden, vormden de openbare nutsvoorzieningen (water, gas, elektriciteit) en de activiteiten die rechtstreeks verband houden met landbouw, bosbouw en visvangst slechts een klein gedeelte van de groene werkgelegenheid. In 1990 had 1,9 percent van de beroepsbevolking een groene baan. In de industrie stond 2,7 percent van de werkgelegenheid in rechtstreeks of onrechtstreeks verband met de bescherming van het leefmilieu. In de bouwsector is dit cijfer nog hoger, namelijk 3,3 percent. Het aandeel van de totale werkgelegenheid dat als "groen" kan worden beschouwd, is dus even groot in Frankrijk als in Duitsland; dit aandeel heeft trouwens gedurende de jaren '80 en '90 een gelijkwaardige groei gekend.

Overigens is het interessant na te gaan wat de aard en de scholingsgraad zijn van de banen in de milieusector. De tabellen 29 en 30 geven een idee van de verdeling van de scholingsgraden en de types van de arbeidsplaatsen in de milieugerichte bedrijven in Frankrijk en Duitsland.

In tabel 29 wordt voor de verschillende activiteitssectoren van de milieu-industrie een scholingsindex gegeven die werd berekend door de RWI/IWH (1994)¹. Deze scholingsindex wordt vergeleken met de scholingsgraden die werden bere-

1. in OESO, *op.cit.*

kend voor de niet milieugerichte activiteiten van diezelfde milieu-industrie. Men stelt vast dat de milieu-industrie zeer verschillende scholingsgraden vereist. Voor de banen in deze bedrijven is slechts in bepaalde domeinen een specifieke opleiding nodig. De kwalificatiegraad van de banen in de milieu-industrie is vrijwel gelijk aan die van de overige activiteiten.

Tabel 30 geeft de verdeling van de arbeidsplaatsen die verband houden met de bescherming van het leefmilieu voor drie sectoren in Frankrijk : het afvalbeheer, het waterbeheer en de recyclage-industrie. Men stelt vast dat een groot aantal jobs in het afvalbeheer en de recyclage door laag- of niet geschoolden wordt uitgevoerd.

In de industriële sectoren ontstaan er nieuwe beroepen. Deze banen stemmen vaak overeen met vroegere beroepen die omgevormd werden naar milieuthema's toe. Voor sommige van deze beroepen is er een grotere bekwaamheid nodig; dit is bijvoorbeeld het geval voor : de milieurisico-beheerders (*risk manager*), de ontwerpers van milieutechnologie (*eco-designer*), de milieucoördinatoren; de juridische adviseurs inzake milieu-aangelegenheden, de milieu-inspecteurs, de experts inzake impactstudies, de milieu-adviseurs, enz.

Alhoewel de nieuwe banen rechtstreeks voortvloeien uit de privé en de overheidsinvesteringen inzake milieubescherming, zou toch een onderscheid moeten kunnen worden gemaakt tussen de inhoud aan werkgelegenheid van de preventieve investeringen en die van de investeringen inzake verwerking op het einde van de keten (oplossingen van het "end of pipe" type). Inderdaad, op termijn zal de milieubescherming meer en meer een preventief karakter krijgen en de banen in de verwerkings- of renovatiesectoren zullen worden vervangen door banen in de sectoren waarvan de activiteiten toegespitst zijn op preventieve oplossingen voor milieuproblemen.

TABEL 29 - Scholingsindex van de milieubanen per sector - Duitsland 1993

	Scholingsindex ^a	
	Leefmilieu	Overige activiteiten
Waterbeheer	97,3	90,4
Afvalbeheer	84,6	85,3
Strijd tegen luchtvervuiling	87,9	82,8
Strijd tegen geluidshinder	92,6	81,3
Bodemsanering	116,1	100,8
Controle-instrumenten	102,3	93,1
Overige	82,2	81,4
Milieu-industrie	95,0	88,6

a. $Q = 100 \times \{(\text{percent ongeschoolde werknemers}) + 2 \times (\text{percent geschoolde werknemers}) + 3 \times (\text{percent technici en vaklui}) + 4 \times (\text{percent gediplomeerde bedienden niveau bac of gelijkwaardig}) + 5 \times (\text{percent bedienden niveau meesterpersoneel})\}$.

Bron : RWI/IWH in OESO 1994-1995

TABEL 30 - Milieubanen per beroepscategorie in percent - Frankrijk 1990

	Recyclage	Water	Afval
Kaders en directie	7,2	8,6	4,2
Specialisten en technici	8,2	17,1	6,1
Bedienden	8,5	32,9	4,9
Geschoolde arbeiders	44,8	31,5	42,4
Niet-geschoolde arbeiders	31,3	9,9	42,4
Totaal	100	100	100

Bron : OESO 1994-1995

Uit de beschikbare statistische waarnemingen kunnen we enkele grote kenmerken afleiden in verband met de huidige structuur van de arbeidsmarkt in Duitsland en in Frankrijk :

in 1980 was de helft van de "groene werkgelegenheid" gesitueerd in de industriële productiesectoren van materiaal voor zuivering, controle, chemische stoffen ter vermindering van de vervuiling; dit aantal lijkt echter te verminderen;

de nieuwe banen in de overheids- en privé-diensten die hoofdzakelijk verband houden met milieubescherming, exploitatie van zuiveringsmateriaal, toezicht of controle vertegenwoordigen een groeiend aantal groene banen;

een groot aantal van de nieuwe banen wordt gekenmerkt door een lage scholingsgraad. Wanneer bijzondere scholing wordt vereist, ligt deze meestal niet hoger dan de vereisten in de sector.

B. Netto impact van milieumaatregelen op de werkgelegenheid

1. Inleiding

De netto impact van milieumaatregelen kan worden geraamd door middel van macro-economische modellen. Het HERMES-model stelt ons in staat op korte termijn de netto sectorale effecten te ramen van dit soort van beleid. Het model kan echter niet aantonen of de gecreëerde werkgelegenheid rechtstreeks in verband staat met het milieu. Het maakt het daarentegen wel mogelijk tegelijk rekening te houden met jobcreatie en jobdestructie ten gevolge van het gevoerde beleid.

Het HERMES-Link systeem werd weliswaar volledig gedraaid, maar we beperken ons hier tot Duitsland, België en Frankrijk bij de voorstelling van de gedetailleerde sectorale effecten van de beleidsmaatregelen die het energieverbruik structureel beïnvloeden. De impact op de nationale economieën omvat dus de respons van de Europese markt op de belastingwijzigingen die in de scenario's werden geïnduceerd.

Afdeling 3 bestaat uit een op de werkgelegenheid toegespitste synthese van de resultaten van analyses die werden uitgevoerd in het kader van een studie op vraag van de DG XII¹.

2. Voorstelling van de groene industrie en haar evolutie ten opzichte van de HERMES-sectoren

Het door het HERMES-systeem voorgestelde desaggregatieniveau maakt het mogelijk een onderscheid te maken tussen de activiteiten met een verschillende energie-inhoud. Met behulp van HERMES kan men dus de impact van milieu-maatregelen op de sectorale werkgelegenheid als gevolg van substituties tussen de productiefactoren energie en arbeid, isoleren. Enkel de netto impact van die beleidsmaatregelen wordt gegeven. Momenteel kon in het model geen sector worden bepaald die eigen is aan het milieu. Bovendien hebben we het aantal groene banen binnen elke bestaande sector niet kunnen isoleren. Momenteel zijn er wel een aantal gegevens beschikbaar over de structuur van de werkgelegenheid in de milieugerichte bedrijven maar deze zijn ontoereikend en te vaag om een modelbouw van de "groene" werkgelegenheidsstructuur *versus* de "niet groene" werkgelegenheid mogelijk te maken.

Wanneer men met behulp van het HERMES-Link-systeem de netto impact op de sectorale werkgelegenheid onderzoekt, moet men in gedachten houden dat in elke sector banen worden gecreëerd en andere banen verloren gaan, waarbij de nieuwe banen al dan niet rechtstreeks verband kunnen houden met de milieubescherming. Tenslotte zij vermeld dat, ten opzichte van de evolutie van wat eerder de "milieusector" werd genoemd, het onmogelijk is rekening te houden met de herkwalificaties van de arbeidsplaatsen. Inderdaad, sommige voorheen reeds bestaande arbeidsplaatsen die geboekt werden in andere industriën, maken actueel deel uit van de groene werkgelegenheid; het gaat dus niet om nieuwe banen. De aard van dit soort van werkgelegenheid is niet fundamenteel veranderd maar de definitie van de milieusector is daarentegen evolutief en omvat momenteel meer en meer activiteiten.

Binnen elk van de negen HERMES-sectoren zal het milieubeleid de volgende impact hebben :

jobcreatie als gevolg van de milieubescherming, die betrekking heeft op het creëren van gespecialiseerde afdelingen in bestaande ondernemingen; oprichting van milieugerichte bedrijven; oprichting van nieuwe (openbare of privé-) diensten.

jobcreatie zonder rechtstreeks verband met het milieu (indirecte effecten van het milieubeleid);

jobdestructie als gevolg van gewijzigde technologie en bedrijfssluitingen;

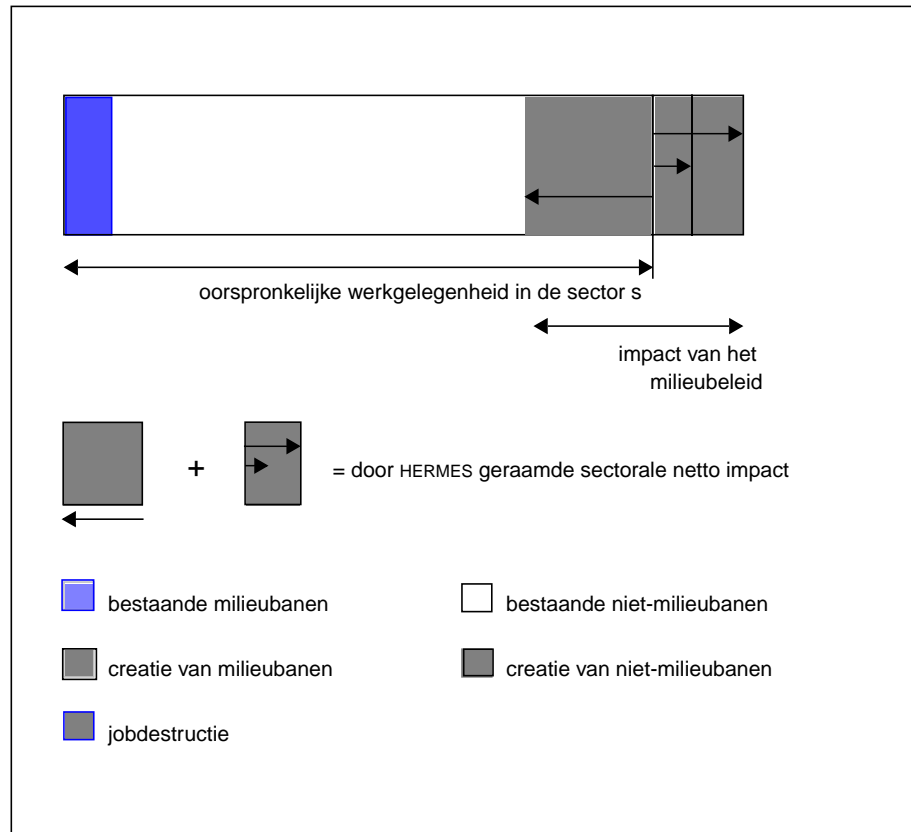
herkwalificaties van bestaande jobs, zonder waarneembare netto effecten;

1. Federaal Planbureau en Erasme (1994), *Efficiëncie énergétique et nouvelles technologies, les effets macroéconomiques pour six pays de l'Union Européenne*, verslag aan de DG XII van de EG.

overgang van de ene sector naar een andere (bijvoorbeeld het afvalbeheer, het en het storten van afval was een overheidsdienst; momenteel is afvalverwerking een taak van particuliere industriële ondernemingen).

Figuur 1 geeft op schematische wijze de impact van het milieubeleid waarmee in HERMES rekening wordt gehouden voor een gegeven sector.

FIGUUR 1 -Voorstelling van de netto impact van het milieubeleid ten opzichte van een type-sector van HERMES

De impact in variant omvat jobcreaties en -destructies zonder een onderscheid te maken tussen groene en niet groene banen. Op basis van oorspronkelijke werkgelegenheidspeil in elke sector, worden in variant de netto effecten berekend.

Sommige beschikbare statistische gegevens voor Duitsland maken het mogelijk grosso modo en enkel voor sommige sectoren het aandeel te ramen van bestaande groene banen voor de simulatieperiode. Tabel 31 toont aan dat, voor de sectoren van de intermediaire goederen, de uitrustingsgoederen en de consumptiegoederen, het aandeel van de groene werkgelegenheid in de totale werkgelegenheid in 1990 respectievelijk 2,7 percent, 2,3 percent en 2,7 percent bedroeg. Het aandeel van de groene werkgelegenheid in de totale werkgelegenheid steeg gedurende de periode 1980-1990 met meer dan 11 percent, namelijk van 1,7 percent tot 1,9 percent. In de bouwsector vertegenwoordigt de bestaande groene werkgelegenheid in 1990 3,3 percent van de totale werkgelegenheid en in de sector niet marktdiensten is dit 2,5 percent. Het is juist de evolutie van die aandelen van groene percent werkgelegenheid die het model, in zijn huidige

vorm, niet kan ramen. Trouwens, voor geen enkel van de twee andere landen is een dergelijke informatie beschikbaar.

De beleidsmaatregelen inzake milieubescherming waardoor nieuwe groene banen zullen worden gecreëerd, kunnen reglementair zijn en beantwoorden aan het opleggen van productnormen, limieten inzake de uitstoot en de aanvoer van vervuilende stoffen, voorafgaande impactstudies, permanente controle, enz.. Zij hebben betrekking op het beheer van afval, lucht, water, grond, natuurpatrimonium, enz..

Valenduc¹ onderscheidt de verschillende mechanismen die voortvloeien uit de reglementaire beleidsmaatregelen en die een positieve en negatieve weerslag op de werkgelegenheid kunnen hebben. De milieumaatregelen kunnen ook fiscaal en stimulerend van aard zijn. De volgende afdeling behandelt dit soort van beleid aangezien de aandacht gaat naar de verschillende vormen van fiscale maatregelen die tot doel hebben de schema's van het energieverbruik te wijzigen en de verspreiding van minder energieverbruikende technologieën te bevorderen.

TABEL 31 - Aandeel van de groene werkgelegenheid in de sectorale werkgelegenheid - HERMES-sectoren - Duitsland 1980 en 1990

	Aandeel van de groene werkgelegenheid in de totale werkgelegenheid	
	1980	1990
Energie	n.a.	n.a.
Be- en verwerkende nijverheid	2,1 %	2,6 %
intermediaire goederen	2,2 %	2,7 %
uitrustingsgoederen	2,0 %	2,3 %
consumptiegoederen	2,2 %	2,7 %
Bouw	2,9 %	3,3 %
Vervoer en verkeer	n.a.	n.a.
Overige marktdiensten	n.a.	n.a.
Totaal marktsector	n.a.	n.a.
Niet-marktdiensten	2,3 %	2,5 %
Landbouw	0,1 %	0,2 %
Totale werkgelegenheid	1,7 %	1,9 %

Bron : OESO, berekeningen Federaal Planbureau

1. G. Valenduc en P. Vendramin (1996), *Le Travail au Vert, Environnement, Innovation et Emploi*, FTU-EMERIT, EVO, Brussel.

3. Impact op de werkgelegenheid van de verspreiding van betere technologieën gekoppeld aan verschillende vormen van energiebelasting

Deze afdeling geeft de sectorale resultaten van de evaluatie van de impact op de werkgelegenheid van milieubescherpende maatregelen. Dit punt behandelt de impact op de werkgelegenheid van de verspreiding van minder energieverslindende technologieën of Beste Beschikbare Technologieën (BBT) waarvan de verspreiding wordt versneld door verschillende vormen van belasting die betrekking hebben op het energieverbruik. Het gaat om een samenvatting van werkzaamheden die werden uitgevoerd voor de Europese Commissie in 1994¹.

a. Doelstellingen van de studie

De studie had tot doel de macro-economische en de milieu-impact te bepalen van de versnelde verspreiding van minder milieubelastende technologieën, die gefinancierd of gestimuleerd worden door verschillende vormen van energiebelasting.

In een eerste fase hebben het BIPE² en de GRETA³ een lijst opgemaakt van 35 minder energieverbruikende technologieën⁴. Ofwel bestonden de technologieën reeds maar werden ze nog niet toegepast, ofwel konden ze ontstaan en verspreid worden gedurende de simulatieperiode. Voor elke van deze technologieën werden de 'payback time' en het profiel van de spontane verspreiding geëvalueerd.

Door de voorafgaande evaluaties kon enerzijds worden bepaald welke sectoren deze BBT konden toepassen en anderzijds welke bedragen zouden kunnen worden geïnvesteerd. De nieuwe technologieën richten zich naar de sectoren van de consumptiegoederen, de energie, de diensten, de intermediaire goederen, het vervoer en verkeer en de gezinnen. Voor de toepassing van de meeste van deze technologieën zijn slechts vervangingsuitgaven nodig. De gewijzigde verspreidingsprofielen als gevolg van de schommelingen van de relatieve prijzen komen dus vooral tot uiting in lager energieverbruik. De resultaten van deze micro-economische analyses werden vervolgens via de aanpassing van sommige mechanismen in het HERMES-Link systeem geïnjecteerd om rekening te houden met de volledige beschikbare informatie.

-
1. Cfr. Federaal Planbureau en Erasme (1994) *op.cit.*
 2. Bureau d'information et de prévision économiques (Paris).
 3. Gruppi di Ricerca in Economia Teorica e Applicata (Venetië).
 4. Voor de beschrijving van deze technologieën verwijzen we naar het rapport voor de DG XII van de Europese Commissie.

b. De drie in aanmerking genomen scenario's

In een eerste scenario introduceert men een hogere belasting op de energieproducten die door de gezinnen worden verbruikt voor verwarming, verlichting en vervoer. De gemiddelde prijs van het energieverbruik van de gezinnen stijgt met 5 percent *ex ante* vanaf het eerste simulatiejaar. Deze stijging wordt gehandhaafd gedurende de gehele periode. De opbrengst van de belastingverhoging wordt herverdeeld in de vorm van steun (ten belope van 40 percent) aan de investeringen in BBT. Naast door de hogere energieprijzen geïnduceerde substitutie-effecten, zal de steun aan energiebesparende investeringen hun rentabiliteit en dus hun verspreidingsnelheid wijzigen. De potentiële vermindering van het energieverbruik en de kost van deze technologieën werden berekend zonder het model, via een bottom-up benadering.

In het tweede scenario wordt het niveau van de aan de gezinnen opgelegde belasting zodanig bepaald dat de rentevoet die de investeringskost in BBT vertegenwoordigt, daalt met 5 procentpunt als gevolg van rentebonificaties. Om deze daling te bekomen moet de prijs van de door de gezinnen verbruikte energie stijgen met 1,5 percent. De stijging van de energieprijs veroorzaakt een wijziging van het tijdsschema van de toepassing van de BBT. Voor de gezinnen hangen deze investeringen af van de energieprijs terwijl voor zij voor de bedrijven afhangen van de schommeling van de kapitaalkost.

Het derde scenario stelt de toepassing voor van een CO₂-energietaks, zoals in 1992 voorgesteld door de Europese Commissie, samen met een fiscale herstructurering ten gunste van de werkgelegenheid. Deze taks heeft tot doel de doeltreffendheid van de energie te verbeteren en de CO₂-uitstoot te beperken. Het gaat om een accijns *ad quantum* bovenop de bestaande taksen. De ontvangsten van de taks worden lineair herverdeeld in de vorm van een vermindering van de sociale werkgeversbijdragen. De stijging van de energieprijs zal het tijdsschema inzake de verspreiding van betere technologieën wijzigen aangezien deze versnellingsmechanismen zich voegen bij de spontane substitutie-effecten van het model.

Tabel 32 geeft de investeringsbedragen in elk van de drie landen en de totale geïnvesteerde bedragen in het geheel van de zes Europese landen van het HERMES-Link systeem.

TABEL 32 - Bedragen van de uitgaven *ex ante* voor Energiebesparende Investeringsen
(in miljoenen ECU)

Sectoren ^a	Totaal	C	H	E	Q	Z	L
Duitsland							
scenario 1	11472,2	211,3	8038,4	825,3	398,1	593,0	1406,1
scenario 2	406,8	18,8	227,1	66,6	50,7	43,6	0,0
scenario 3	3015,0	169,5	1653,0	296,3	296,9	188,8	410,5
België							
scenario 1	1428,5	34,4	1007,2	51,6	82,7	79,9	172,7
scenario 2	401,5	8,1	271,5	11,2	41,0	12,2	57,5
scenario 3	439,4	24,4	231,1	30,9	66,7	26,9	59,4
Frankrijk							
scenario 1	7946	272,6	5416,7	416,7	535,3	499,3	805,4
scenario 2	1838,7	37,6	1179,5	45,5	284,3	66,3	225,5
scenario 3	2256,9	162,9	1060,0	186,9	414,3	195,6	237,2
Zes landen van HERMES-Link ^b							
scenario 1	36563,1	978,6	25339,7	1908,8	2056,1	2150,9	4129
scenario 2	7142,1	178,5	3958,7	236,8	1105,8	256,0	1406,3
scenario 3	10076,2	609,1	5089,2	858,5	1505,6	795,5	1218,3

a. C : consumptiegoederen; H : gezinnen; Q : intermediaire goederen; Z : vervoer en communicatie; L : marktdiensten; E : energie

b. Zes landen van HERMES-Link : Duitsland, België, Frankrijk, Italië, Verenigd Koninkrijk, Nederland

Men stelt vast dat in alle scenario's het grootste aandeel van de energiebesparende investeringen, dit is 50 percent of meer, gerealiseerd wordt door de gezinnen. Men ziet eveneens dat de verdeling van de investeringen tussen de verschillende sectoren verschilt naargelang het land en naargelang het scenario. Tabel 33 toont aan hoe de berekeningen *ex ante* een weerslag hebben op de verschillende variabelen voor elk scenario voor alle zes Europese landen.

TABEL 33 - Impact *ex ante* van de berekeningen buiten model van de drie varianten voor Europa
(verschil in percent ten opzichte van het basisscenario)

	t			t+10		
	s1	s2	s3	s1	s2	s3
Investeringsen in woningen van de gezinnen	1,53	0,31	0,10	0,27	0,09	0,11
Energieverbruik van de gezinnen	-2,01	-0,29	-0,13	-7,79	-1,62	-2,07
Bedrijfsinvesteringen	0,56	0,11	0,17	0,04	0,03	0,03
Energieverbruik van de bedrijven	-0,76	-0,08	-0,31	-3,12	-0,50	-2,65
Totale investeringen	0,69	0,13	0,13	0,07	0,03	0,04
Totaal energieverbruik	-1,28	-0,17	-0,21	-4,87	-0,95	-2,32

Tabel 34 toont aan dat de effectieve energiebesparingen over het geheel genomen groter zijn in scenario 1. Dit vloeit voort uit de toepassing van een belasting die slechts het energieverbruik van de gezinnen treft en die gepaard gaat met een beleid inzake subsidie van investeringen in BBT dat tegelijk gericht is op de gezinnen en de ondernemingen. In deze eerste variant worden de gezinnen op dubbele wijze gemotiveerd. Zij ondergaan het afschrikkingseffect van de prijsstijging van de energie en het stimulerend effect van de subsidies voor investeringen in minder energieverbruikende installaties.

De in scenario 2 beoogde maatregelen hebben een veel minder grote impact op het energieverbruik. Inderdaad, de impact op het Europese verbruik bedraagt respectievelijk -6,7 percent en -7,2 percent voor de scenario's 1 en 3 na 10 jaar en maar slechts -1,9 percent in scenario 2. In scenario's 1 en 2 zijn de verminderingen niet uitsluitend het gevolg van de verspreiding van BBT aangezien recessieve effecten een daling van de economische activiteit en dus een geringer energieverbruik tot gevolg hebben.

In scenario 3 wordt de vermindering van 7,2 percent verkregen zonder recessieve effecten. Men ziet dus dat de invoering van de CO₂-energietaks, samen met een verlaging van de sociale bijdragen, in termen van vermindering van het energieverbruik doeltreffender is dank zij de substitutie tussen productiefactoren. Wat voor maatregelen er ook in aanmerking worden genomen, zij hebben dus een positieve weerslag op het milieu aangezien zij leiden tot een grote vermindering van het energieverbruik en dus van de uitstoot van vervuilende stoffen¹ als gevolg van energieverbranding. Deze gewijzigde structuur van het energieverbruik zal overeenstemmen met een gewijzigde werkgelegenheidsstructuur die het gevolg is van substituties tussen productiefactoren en schommelingen van de economische activiteit in de verschillende sectoren.

1. CO₂, CO, NOx, CH₄, SOx, VOS, enz.

TABEL 34 - Verwezenlijkte energiebesparingen
(in percent ten opzichte van het basisscenario)

	t+1	t+5	t+10
Duitsland			
scenario 1	-3,42	-6,66	-7,30
scenario 2	-0,37	-0,67	-0,81
scenario 3	-1,59	-4,62	-6,96
België			
scenario 1	-3,48	-6,23	-7,39
scenario 2	-0,80	-1,46	-1,93
scenario 3	-1,86	-4,50	-7,04
Frankrijk			
scenario 1	-2,33	-4,78	-5,66
scenario 2	-0,42	-0,90	-1,17
scenario 3	-1,32	-3,64	-6,32
Zes landen van HERMES-Link			
scenario 1	--	--	-6,74
scenario 2	--	--	-1,32
scenario 3	--	--	-7,15

Tabel 35 geeft de resultaten m.b.t. de werkgelegenheid in de drie gesimuleerde scenario's en voor de drie betrokken landen. In Duitsland is het enkel via het derde scenario mogelijk jobs te creëren tegelijk met een vermindering van het energieverbruik. In België leidt het derde scenario eveneens tot jobcreatie.

Men moet er echter aan toevoegen dat op korte termijn de scenario's 1 en 2 geen negatieve impact hebben op de totale werkgelegenheid. De situatie is anders in Frankrijk, waar enkel de in het eerste scenario beoogde maatregelen een negatieve weerslag zullen hebben op de globale werkgelegenheid en dit enkel op het einde van de periode. Scenario 2 is neutraal, tenminste in termen van netto weerslag op de globale werkgelegenheid, en scenario 3 creëert arbeidsplaatsen.

TABEL 35 - Impact op de totale werkgelegenheid : Duitsland - België - Frankrijk
(in percent ten opzichte van het basisscenario)

	t+1	t+5	t+10
Duitsland			
scenario 1	-0,03	-0,19	-0,16
scenario 2	-0,03	-0,03	-0,02
scenario 3	0,09	0,43	0,97
België			
scenario 1	0,03	-0,03	-0,09
scenario 2	0,00	-0,01	-0,02
scenario 3	0,17	0,50	0,76
Frankrijk			
scenario 1	0,10	0,12	-0,01
scenario 2	0,02	0,02	0,00
scenario 3	0,10	0,37	0,69

Tabel 36 geeft de belangrijkste resultaten van de drie scenario's voor de zes Europese landen samen. Men stelt vast dat enkel het derde scenario leidt tot een netto jobcreatie op Europees niveau.

TABEL 36 - Belangrijkste macro-economische resultaten van de scenario's - Europa van de zes in t+10
(in percent ten opzichte van het basisscenario)

	Scenario 1	Scenario 2	Scenario 3
BBP	-0,10	-0,03	0,27
Reëel loon per hoofd	-0,10	-0,06	0,50
Loonkost per eenheid product	0,28	0,13	-1,46
Reëel beschikbaar inkomen	-0,13	-0,07	0,15
Werkgelegenheid (in percent)	-0,12	-0,03	0,78
Werkgelegenheid (in duizendtallen)	-133,8	-34,9	863,6

Voor de zes Europese landen van het HERMES-Link systeem leiden de in de eerste twee scenario's toegepaste maatregelen respectievelijk tot een daling van de werkgelegenheid met 0,12 percent en 0,03 percent op het einde van de periode, wat respectievelijk overeenstemt met het netto verlies van 134 000 en 35 000 eenheden. Deze vermindering wordt verklaard door een algemene daling van de activiteit als gevolg van de hogere belasting op het energieverbruik van de gezinnen. Deze terugval van de economische activiteit wordt ingezet in Duitsland en verspreidt zich over de rest van Europa via de buitenlandse handel.

In het derde scenario stijgt de totale werkgelegenheid met 863 000 eenheden of 0,8 percent ten opzicht van het basisscenario op het einde van de periode.

TABEL 37 - Scenario 3 - Impact op de werkgelegenheid van de energiebesparende investeringen
(en percent ten opzichte van het basisscenario)

	t+1	t+5	t+10
Duitsland			
Energie	-0,09	-0,41	-0,65
Be- en verwerkende nijverheid	0,08	0,5	1,73
intermediaire goederen	0,34	1,17	2,18
uitrustingsgoederen	0,01	0,37	1,73
consumptiegoederen	0,08	0,46	1,59
Bouw	0,36	1,04	1,61
Vervoer en verkeer	0,12	0,78	1,50
Overige marktdiensten	0,11	0,40	0,51
Totaal marktsector	0,11	0,52	1,17
Niet-marktdiensten	0,00	0,00	0,00
Totale werkgelegenheid	0,09	0,43	0,97
België			
Energie	-0,96	-2,41	-4,72
Be- en verwerkende nijverheid	0,11	0,73	1,59
intermediaire goederen	0,17	1,12	1,83
uitrustingsgoederen	0,06	0,33	0,84
consumptiegoederen	0,11	0,88	2,09
Bouw	0,30	0,58	0,61
Vervoer en verkeer	0,38	1,08	1,67
Overige marktdiensten	0,24	0,58	0,78
Totaal marktsector	0,21	0,61	0,93
Niet-marktdiensten	0,00	0,00	0,01
Totale werkgelegenheid	0,17	0,50	0,76
Frankrijk			
Energie	-0,31	-1,09	-2,05
Be- en verwerkende nijverheid	0,11	0,63	1,48
intermediaire goederen	0,21	1,15	2,52
uitrustingsgoederen	0,08	0,35	0,84
consumptiegoederen	0,11	0,74	1,85
Bouw	0,28	0,75	1,00
Vervoer en verkeer	0,11	0,39	0,63
Overige marktdiensten	0,17	0,51	0,79
Totaal marktsector	0,14	0,50	0,91
Niet-marktdiensten	0,00	0,00	0,00
Totale werkgelegenheid	0,10	0,37	0,69

Deze netto jobcreatie is enerzijds het gevolg van een verlaging van de loonkosten waardoor de productiekosten van de bedrijven dalen en anderzijds van de wijziging van de relatieve prijzen van de productiefactoren. De hogere belasting op energieproducten komt dus ten goede aan de werkgelegenheid en dit ten nadele van het productief kapitaal. Overigens profiteert de werkgelegenheid van een licht relance-effect van de activiteit in de gehele Europese Unie. Een groot deel van de positieve impact vloeit voort uit de Europese dynamiek als gevolg van de gelijktijdige toepassing van de maatregelen in de zes landen. De nationale effecten worden inderdaad sterker en vormen geen concurrentie voor elkaar.

De in het derde scenario gesimuleerde maatregelen hebben een verschillende impact op de sectorale werkgelegenheid op Europees niveau. De energiesector is inderdaad de enige waar arbeidsplaatsen verloren gaan terwijl de dienstensector alleen al verantwoordelijk is voor 28 percent van de jobcreaties op Europees niveau.

De gunstige ontwikkeling van de Europese werkgelegenheid maskeert verschillen op nationaal niveau. Men stelt een meer uitgesproken positieve impact vast in Duitsland (zie tabel 37) waar de toename van de werkgelegenheid groter is dan het Europees gemiddelde. Deze nationale verschillen inzake jobcreatie vloeien vooral voort uit de eventuele aanwezigheid van een belangrijke energiesector in het land en het CO₂-gehalte van het energieverbruik van de verschillende sectoren. De sectorale ontwikkelingen vertonen dus verschillen. In België sluit de werkgelegenheid nauw aan bij de Europese evolutie. In Duitsland is de stijging van de totale werkgelegenheid en in het bijzonder van die in de be- en verwerkende nijverheid hoger dan het Europees gemiddelde. In Frankrijk is de impact op de totale werkgelegenheid kleiner dan het Europees gemiddelde. De werkgelegenheid in de sector van de intermediaire goederen kent een relatief grotere groei, maar in eenheden uitgedrukt zijn het de marktdiensten die de meeste banen creëren.

Besluit

De in het kader van de prioriteiten 2 (verhoging van de werkgelegenheidsintensiteit van de groei) en 3 (verlaging van de indirecte loonkosten) gesimuleerde maatregelen blijken over het algemeen positief voor de werkgelegenheid te zijn. De aard en de omvang van het effect op de werkgelegenheid, maar ook op de groei, de prijzen en de overheidsfinanciën variëren echter naargelang van de beschouwde maatregel.

De gezamenlijke maatregelen inzake loonmatiging doen de werkgelegenheid toenemen via een wijziging van de relatieve factorkosten. In een kleine open economie zoals de Belgische, groeit de werkgelegenheid eveneens onder impuls van een sterkere economische groei. In de grotere landen zoals Duitsland en Frankrijk wordt de economische activiteit slechts in geringe mate door de loonmatiging beïnvloed en leidt dit beleid dus alleen maar tot een verhoging van de arbeidsintensiteit van de groei. De recessieve weerslag van dit beleid op de binnenlandse vraag wordt, naargelang van het geval, getemperd, geneutraliseerd of overgecompenseerd door de positieve macro-economische gevolgen van de verbeterde prijscompetitiviteit. Die positieve gevolgen gaan echter altijd ten koste van de economische groei in de derde landen. Tenslotte vermelden wij nog dat dit beleid een niet te verwaarlozen verslechtering van de overheidsfinanciën tot gevolg heeft.

De gezamenlijke maatregelen ter verlaging van de indirecte loonkosten onderscheiden zich van het loonmatigingsbeleid door het feit dat zij de koopkracht van de werknemers niet aantasten. Bij een algemene vermindering van de werkgeversbijdragen gaat de economische groei in Duitsland en Frankrijk sterk en in België iets matiger versnellen. De weerslag van dit beleid is dus des te gunstiger naarmate het land groter en meer gesloten is. Indien de vermindering van de werkgeversbijdragen specifiek op de "lage lonen" gericht is, dan is de jobcreatie groter dan bij een algemene bijdragevermindering. De winst op het vlak van de groei wordt kleiner voor België, maar houdt stand in de twee andere landen. Het terugverdieneffect op de overheidsfinanciën is duidelijk groter wanneer de maatregelen op de "lage lonen" gericht worden.

De maatregelen inzake arbeidsduurvermindering hebben naargelang van de gebruikte modaliteit een tegenstrijdige weerslag. Bij een algemene arbeidsduurvermindering met volledige looncompensatie ontstaan er weinig nieuwe arbeidsplaatsen, maar gaat de economische activiteit er duidelijk op achteruit. Er kan evenwel een begrotingsoverschot door ontstaan. Een arbeidsduurvermindering-reorganisatie zonder looncompensatie geeft positieve resultaten zowel voor de werkgelegenheid en de groei als voor de overheidsfinanciën. Bij een algemene arbeidsduurvermindering zonder looncompensatie en

een vermindering-reorganisatie van de arbeidstijd met volledige looncompensatie zijn de resultaten qua economische groei beperkter.

De weerslag op de werkgelegenheid van een beleid dat het verbruik van buurt-diensten subsidieert, hangt essentieel af van de mate waarin de overheid alleen maar diensten met zeer bijzondere kenmerken kan subsidiëren. Immers, dit beleid zal alleen maar een belangrijke weerslag op de werkgelegenheid hebben indien het gericht is op activiteiten, die voorheen niet bestonden en een hoge inhoud aan werkgelegenheid en aan laaggeschoolde arbeidskrachten hebben. Voor wat de weerslag op de economische groei betreft, moeten de maatregelen meer gericht zijn naarmate het gaat om een open economie en er na een vraagschok snel inflatoire spanningen optreden. Wanneer de maatregelen niet precies gericht worden, dan blijkt dit dispositief voor de overheidsfinanciën zeer duur te zijn.

Milieumaatregelen kunnen een duidelijke positieve weerslag op de totale werkgelegenheid hebben indien zij globaal worden opgevat en samenvallen met de toepassing van coherente stimuli. De toepassing van een energiebelasting, die gekalibreerd is op de CO₂-inhoud en de energie-inhoud van het verbruik van de gezinnen en de ondernemingen, gaat zorgen voor een snellere verspreiding van minder energieverslindende technologieën in alle activiteitssectoren, dus ook in de gezinnen. Dit leidt gelijktijdig tot een lager energieverbruik en een duidelijke jobcreatie, voor zover de extra belastingontvangsten omgezet worden in een vermindering van de werkgeversbijdragen.

Tot slot moeten wij vaststellen dat de in verband met de prioriteiten 2 en 3 van Essen bestudeerde maatregelen geen wondermiddel zijn; hoewel de maatregelen zorgen voor een daling van het werkloosheidspercentage in de landen die ze toepassen, volstaan zij niet om het objectief van volledige tewerkstelling te realiseren, gelet op de beperkingen die er momenteel op de overheidsfinanciën rusten.